

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**ČINNOST ČESKÝCH SPISOVATELŮ V OBDOBÍ PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA
A VÝKLAD TÉTO PROBLEMATIKY V HODINÁCH LITERÁRNÍ VÝCHOVY**
DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Věra Zelenková

Teorie vzdělávání v bohemistice

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk CSc.

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 8. července 2016

.....

vlastnoruční podpis

TATO PRÁCE VZNIKLA ZA PODPORY ČESKO-NĚMECKÉHO FONDU BUDOUCNOSTI.

MÉ PODĚKOVÁNÍ PATŘÍ PAEDDR. JIŘÍMU STAŇKOVÍ, CSc., ZA LASKAVÝ PŘÍSTUP,
VSTŘÍCNOST A CENNÉ RADY PŘI TVORBĚ DISERTAČNÍ PRÁCE.
RÁDA BYCH TAKÉ PODĚKOVALA SVÉ RODINĚ ZA PODPORU A TRPĚLIVOST.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINAL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	2
ÚVOD	4
1 BADATELOVA POZICE A PROBLEMATIKA OBJEKTIVITY	7
1.1 OBJETIVITA	8
1.2 DĚJINY A DĚJINNOST	10
1.3 BADATEL A JEHO POZICE.....	11
1.4 ROZHOVOR	14
2 PERIODIZACE	17
3 DRUHÁ REPUBLIKA (PRVNÍ OBDOBÍ)	19
3.1 VZNIK A ČINNOST NÁRODNÍ KULTURNÍ RADY	22
3.2 OBNOVENÁ ČINNOST OBCE ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ.....	24
3.3 CENZURA V OBDOBÍ DRUHÉ REPUBLIKY	26
4 PROTEKTORÁT.....	28
4.1 DRUHÉ OBDOBÍ.....	28
4.1.1 KULTURNÍ RADA NÁRODNÍHO SOURUČENSTVÍ	32
4.2 TŘETÍ OBDOBÍ.....	33
4.3 INSPIRAČNÍ ZDROJE A JEJICH PROMĚNY	35
5 CENZURA TISKU A KNIH.....	37
5.1 LIBRI PROHIBITI.....	39
5.2 EVIDENCE AGENTUR.....	46
5.3 PRACOVNÍ NASAZENÍ	46
5.4 CENY	46
5.5 ZÁJEZDY NOVINÁŘŮ A KULTURNÍCH PRACOVNÍKŮ	48
6 FINANČNÍ PODPORA ZE STRANY MLO	53
7 ÚŘADY	68
7.1 ÚŘAD ŘÍŠSKÉHO PROTEKTORA.....	68
7.2 ÚŘAD LIDOVÉ OSVĚTY, POZDĚJI MINISTERSTVO LIDOVÉ OSVĚTY.....	68
7.3 VEŘEJNÁ OSVĚTOVÁ SLUŽBA (VOS)	70
7.4 KURATORIUM PRO VÝCHOVU MLÁDEŽE (KURATORIUM)	72
7.4.1 ČINNOST VOS A KURATORIA	74
7.5 NÁRODNÍ SOURUČENSTVÍ (NS).....	78
7.6 ČESKÁ LIGA PROTI BOLŠEVISMU (ČLPB).....	79
7.7 ČESKÝ SVAZ PRO SPOLUPRÁCI S NĚMCI (ČSSN)	81
8 DŮLEŽITÉ OSOBY	82
9 DIDAKTICKÁ ČÁST.....	92
9.1 INTERPRETACE TEXTU.....	94
9.2 PRACOVNÍ LISTY.....	98
9.2.1 MOTIVACE VÝBĚRU TÉMAT	98
ZÁVĚR	127
SUMMARY	128
PE3IOME.....	130
SEZNAM LITERATURY	132
JMENNÝ REJSTRÍK	136
PŘÍLOHY	1

SEZNAM ZKRATEK

AMV – Archiv (bezpečnostních složek) ministerstva vnitra

ČLPB – Česká liga proti bolševismu

ČNST-Vlajka – Český národně-sociální tábor-Vlajka

ČSSN – Český svaz pro spolupráci s Němci

ČTK – Česká tisková kancelář

DNSAP - Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá národně socialistická strana dělnická)

HJ – Hitlerjugend (Hitlerova mládež)

KR NS – Kulturní rada Národního souručenství

KT – koncentrační tábor

LTI – Lingua Tertii Imperii (jazyk třetí říše)

MČK – Mezinárodní červený kříž

MLO – Ministerstvo lidové osvěty

MLS – Mimořádný lidový soud

NA – Národní archiv v Praze

NKR – Národní kulturní rada

NOF – Národní obce fašistická

NS – Národní souručenství

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)

PČM – Protektorát Čechy a Morava

RVP – Rámcový vzdělávací program

SD – Sicherheitsdienst des Reichsführers SS (Bezpečnostní služba říšského vůdce SS)

Schupo – Schutzpolizei (Ochranná policie)

SNJ – Strana národní jednoty

SS – Schutzstaffel der NSDAP (ochranné oddíly NSDAP)

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

SÚA – Státní ústřední archiv v Praze

S. V. U. Mánes – Spolek výtvarných umělců Mánes

TO – tiskový odbor

TO PMR – Tiskový odbor předsednictva ministerské rady

UK – Univerzita Karlova

ÚLO – Úřad lidové osvěty

ÚŘP – Úřad říšského protektora

USA – Spojené státy americké

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

VOS – Veřejná osvětová služba

ÚVOD

Tématem předkládané disertační práce je situace v literatuře v období Protektorátu Čechy a Morava (dále jako PČM). Pro toto téma jsem se rozhodla na základě svého dřívějšího zájmu o období PČM, již ve své diplomové práci jsem se věnovala tématu žurnalistiky v období PČM.

Domnívám se, že toto období zůstává prozatím stranou zájmu literárních historiků, pedagogů i samotných studentů. Ráda bych přispěla k podrobnějšímu a hlubšímu poznání literárního dění této periody.

Cílem mé disertace je představit období druhé republiky a PČM z pohledu literárního historika a předložit návrh, jak by bylo možné danou problematiku interpretovat v hodinách literární výchovy. Chtěla bych předložit periodizaci daného časového úseku, jež by mohla pomoci učitelům i studentům lépe se zorientovat na časové ose. Jednotlivé kapitoly by měly přinést ucelený pohled na činnost českých spisovatelů v období PČM, na to, co přímo zásadně ovlivňovalo jejich tvorbu i životy, tedy cenzuru a její zásahy, nařízení a požadavky německých úřadů, ale i podporu ze strany Ministerstva lidové osvěty (dále jako MLO) v podobě finančních příspěvků a odměn. Bude mě zajímat, jak se proměnila s příchodem nacistů atmosféra panující za druhé republiky, jak reagovali autoři do té doby aktivní, kde hledali inspiraci pro svoji tvorbu a nakolik jejich výběr korigovala cenzura, zda se dostalo spisovatelům podpory ze strany oficiálních míst a zda museli plnit „povinnosti“. Chtěla bych poskytnout přehled institucí a osob, jež měly na chod kulturního života zásadní vliv. Období PČM pro nás není obdobím vzdáleným a uzavřeným, jak se mnozí domnívají, dotýká se stále i mé generace.

Převážnou část materiálu jsem čerpala v archivech, konkrétně ve Státním ústředním archivu města Prahy (dále jako SÚA), Národním archivu v Praze (dále jako NA) a Archivu bezpečnostních složek v Praze (dále jako AMV). Jednotlivé události jsou řazeny chronologicky, práce je rozdělena do dvou hlavních částí: literárně-historické a didaktické, jim předchází kratší kapitola týkající se metodiky a filosofické pozice badatele, na jejichž základě je získaný materiál zpracováván.

Výhradně tématu literatury se věnuje ve své publikaci *Literární život ve stínu Mnichova* (2010) Jaroslav Med, v obsáhlé knize *Česká katolická literatura v kontextech 1918 – 1945* obrací Martin C. Putna svoji pozornost pouze na vývoj katolicky orientované literatury. Např. práce Jana Gebharta a Jana Kuklíka, Miloše Heyduka a Roberta Kvačka

nebo Tomáše Pasáka, Jana B. Uhlíře, Igora Rataje o druhé republice a Protektorátu obsahují pouze kapitoly, mapující kulturní život. Zejména co se týče období PČM, je situace velmi kritická. Neexistuje publikace, jež by se věnovala vývoji literatury, cenzuře, důležitým osobám, úřadům, jež by podala ucelený pohled na dané období. Nápomocnou mi byla kniha Jana Tesaře *Traktát o záchraně národa*, do níž seřadil své texty z let 1967 – 1969.

V kapitole věnované metodice a filosofické pozici badatele čerpám především z prací Hanse-Georga Gadamera, Stanislava Sousedíka, Jaroslava Hrocha, Lucjana Klimszy, Jiřího Brabce, ale také Emannuela Lévinase, Jana Sokola, Victora Klemperera, Felixe Vodičky. Velký důraz je kladen na pojem objektivitu, jíž se soustavně věnovali jak teoretikové strukturalismu, tak i hermeneutiky. Otázku objektivitu nahlížím očima badatele, který hledá materiály v archivech a jehož práce je založena na dobových, často kusých a nesouvislých, dokumentech.

Z archivních materiálů byly vytěženy především fondy týkající se Ministerstva lidové osvěty, Úřadu říšského protektora (dále jako ÚŘP), Veřejné osvětové služby (dále jako VOS) a Kuratoria pro výchovu mládeže (dále jako Kuratorium), Emanuela Moravce, a také jsem prostudovala lustrace osob, které zastávaly v období okupace důležité funkce se zásadním vlivem na literaturu; přínosným pramenem se staly dobové záznamy, rozkazy, projevy, poznámky a také korespondence mezi jednotlivými úřady.

Nezastupitelným zdrojem informací se staly rovněž písemné záznamy poválečných výpovědí přímých účastníků okupačních událostí, pocházející z let 1946 - 1947. Jednalo se např. o protokoly výslechů, svědectví a výpovědi zaměstnanců MLO, ÚŘP, VOS i Kuratoria, novinářů i samotných spisovatelů. Zejména k těmto záznamům je však třeba přistupovat obezřetně, poučeně, objektivně a získané informace neustále kriticky zkoumat a porovnávat je s dalšími dokumenty.

V průběhu bádání v archivech se ukázalo, že velké množství materiálu bylo systematicky ničeno od ledna 1945 na dvoře budovy MLO a že ještě v 50. a 60. letech byly skartovány další složky. Podle vyjádření zaměstnanců výše zmíněných archivů však stále existují dokumenty, které nebyly doposud prozkoumány ani jimi samotnými, a badatelům nezbyvá než čekat. Znamená to tedy, že disertační práce nebude definitivně uzavřena a lze předpokládat její doplňování.

Pramenný výzkum byl doplněn prací se sekundární literaturou, která pomohla poskládat složitou mozaiku protektorátních událostí do úplného obrazu.

V didaktické části předkládám pracovní listy s výňatky z uměleckých i neuměleckých textů, které mapují zlomové okamžiky druhé republiky i Protektorátu: podpis mnichovské dohody, březnovou okupaci Československa, příjezd Reinharda Heydrich a realizace jeho reformy, důsledky řešení tzv. židovské otázky a konec okupace. Teoretickou oporou jsou mi v této druhé části publikace doc. PaedDr. Ladislavy Lederbuchové, CSc. o metodě didaktické interpretace textu: *Literatura ve škole* (2010) a *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole I.* (1995).

I přes respekt pociťovaný k řadě autorů výše zmiňovaných textů se mi zdálo, že mnohá místa zůstala prázdná a nedořečená. S rozpaky jsem přijala texty Bořivoje Čelovského (*Mnichovská dohoda 1938, Strážce nové Evropy. Prapodivná kariéra novináře Emanuela Vjatauera*) a Milana Nakonečného (*Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu, Český fašismus*), protože jsem z jejich strany vycítila jistou dávku sympatií a shovívavosti k popisovaným skutečnostem a osobám.

1 BADATELOVA POZICE A PROBLEMATIKA OBJEKTIVITY

Necítím se schopen obětovat ani hodnoty morální, ani hodnoty estetické, neboť nejsem ochoten obětovat ani nejmenší zlomek lidské svobody.

Václav Černý

Pro studium a následné zpracování materiálů týkajících se období PČM jsem zvolila metodu sběru archivních dat, jejich následné třídění a analýzu. Za vhodnou pro tento typ práce považuji cestu hermeneutiky s přihlédnutím ke starším, ale nezastaralým a v mnohém nepřekonaným názorům strukturalismu. V rámci hermeneutiky preferuji metodu rekonstruktivní, protože zohledňuje osobu historika-badatele a jeho úhel pohledu. Cílem této kapitoly není podat ucelený výklad toho, co je hermeneutika, ale ukázat, jakým může tento způsob uvažování a práce pomáhat v badatelské praxi. Cíleně jsem vybrala ty pojmy a momenty, které mohou ovlivnit badatelovu práci, jako např. objektivita, dějinnost, časový odstup. Čerpám především z prací Hanse-Georga Gadamera, Stanislava Sousedíka, Jaroslava Hrocha, Lucjana Klimszy, Jiřího Brabce, ale také Emannuela Lévinase, Jana Sokola a Victora Klemperera.

Hermeneutikou se nazývala a nazývá v běžném chápání nauka či věda správného výkladu. Vykládaným může být text, umělecké dílo či náboženský obsah, například proroctví. Současná hermeneutika se nemůže omezit pouze na výklad archaických textů či interpretaci uměleckých děl.¹ Hermeneutické myšlení usiluje o maximální adekvátnost a objektivitu právě proto, že odmítá zjednodušené a zkratkovité přístupy, povrchní a plošnou deskripci skutečnosti, neboť se snaží tuto skutečnost postihnout v její hloubce a složitosti. Přitom společenská, kulturní a duchovní skutečnost není pro hermeneutické myšlení pouhým konstruktem interpretace, a to proto, že se hermeneutický dialog neustále k této skutečnosti vrací a s touto skutečností se poměřuje. Takový postup je ovšem v zásadním rozporu s postmodernistickým relativismem.²

Hermeneutika se dělí na dva proudy: rekonstruktivní a integrativní. Domnívám se, že pro práci badatele je příhodná první jmenovaná, protože klade větší důraz na objekt. Emilio Betti, nejvýznamnější představitel rekonstruktivní hermeneutiky, vydělil čtyři tzv. kánony, které by měly pomoci k úspěšnému výkladu:

¹ KLIMSZA, L. *Hermeneutická etika hodnot*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, 2013. ISBN 978-80-7464-404-7. S. 113.

² HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L. *Proměny hermeneutického myšlení*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-231-1. S. 56.

- a) Kánon autonomie předmětu – text je chápán jako autonomní a měl by být respektován v podobě, v jaké je.³
- b) Kánon celkovosti – představuje souvislosti, z nichž lze dosáhnout poznání. Interpret by měl být obeznámen se stylem autora daného textu, se souvislostmi historické situace, kterou autor líčí, a také souvislost mezi textem a sociálním původem autora.⁴
- c) Zásada aktualizace porozumění.
- d) Kánon adekvátnosti porozumění.

Kánon celkovosti říká, že je třeba provádět výklad textu vždy ze stanoviska celkových souvislostí, jejichž rámec můžeme považovat za určitý celek a zkoumaný text za jeho část. Pokud tedy chceme porozumět části, musíme rozumět celku a jemu nejsme s to rozumět, pokud nerozumíme v určitém stupni jeho částem. Zákonitě se tedy pohybujeme v jakémsi kruhu.⁵

Důležitým pojmem se stává tzv. předporozumění – vstup i výstup procesu porozumění. Tím, že „předporozumění představuje subjektivní východisko hermeneutického kruhu, je zároveň jeho integrální součástí a přitahuje interpreta do významové struktury interpretovaného objektu. Výsledné porozumění interpretovanému objektu, které je pro interpreta v daném místě, čase a konkrétní situaci relativně konečné, se stává jeho předporozuměním při budoucím porozumění stejnému či obdobnému interpretovanému objektu“.⁶ Pokud před badatelem leží archivní dokument, ať už se jedná o příkaz, zprávu, hlášení, korespondenci nebo záznam výslechu, musí velice dobře znát a chápat dobový kontext.

1.1 OBJEKTIVITA

Slovník cizích slov vysvětluje pojem objektivita jako věcnost, předmětnost, spravedlnost či nestrannost. „Objektivita se vykládá v rozmluvě, mezi slovy, která předkládají svět vypovídáním. Toto vypovídání se odehrává mezi dvěma body, které spolu

³ HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L. *Proměny hermeneutického myšlení*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-231-1. S. 32.

⁴ HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L. *Proměny hermeneutického myšlení*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-231-1. S. 60 – 61.

⁵ SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 64.

⁶ HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L. *Proměny hermeneutického myšlení*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-231-1. S. 53.

netvoří nějaký systém, kosmos, totalitu.⁷ Objektivita ve strukturalistickém pojetí předpokládala eliminaci subjektivismu. Základní otázka tedy zněla: „o co opřít poznání, které je přece vždy vázáno k poznávajícímu subjektu?“⁸ Na druhou stranu Jan Patočka uvedl, že v duchovědných oborech se bez subjektivnosti neobejdeme, poněvadž je tu právě podmět, náš lidský život zápasící o to, aby si dal význam a obsah. (in Brabec: *Panství ideologie*, str. 202)

Problematice objektivitě se soustavně věnovali jak teoretikové strukturalismu, tak i hermeneutiky. Otázku objektivitě nahlížím očima badatele, který hledá materiály v archivech a jehož práce je založena na dobových, často kusých a nesouvislých, dokumentech.

Vědec by měl v ideálním případě potlačit všechno vlastní, osobní zaujetí a snažit se o co nejpřesnější zachycení faktů. Historik něco takového může i nemůže. Chce-li se přiblížit skutečnému cíli - poctivosti, musí si uvědomit, že text je konzervovaná řeč, které je potřeba porozumět. Ani vědec nemůže k žádnému předmětu či textu přistupovat zcela nezaujatě. Pokud si své zaujetí poctivě uvědomuje a přiznává, nabízí se mu ten nejlepší prostředek, jak začít odhalovat smysl textu. Požadavek poctivosti ho pak ovšem vede k tomu, aby své předběžné porozumění a zaujetí dokázal neustále korigovat. Musí mít permanentně na mysli, že každé jeho porozumění bylo a je předběžné, vyžadující kritiku, kontrolu a korekturu. Od prvního zaujetí, které bylo pouze jeho, se může dopracovat k věrnému pochopení textu.⁹

Interpret je povinen zbavit se své subjektivitě, je nutné, aby jeho bádání postupovalo bez předpokladů. Porozumění počítá s maximální živostí subjektu, s co nejbohatším rozvinutím jeho individuality. „*Nejsubjektivnější interpretace je zde ta nejobjektivnější, tj. požadavek textu dokáže vnímat jen ten, kdo je nesen otázkou vlastní existence.*“¹⁰

---

⁷ LÉVINAS, E. *Totalita a nekonečno*. (Esej o exterioritě). 1. vydání. Praha: Oikoymenth, 1997. Edice Oikúmené. ISBN 80-86005-20-8. S. 79.

⁸ BRABEC, J. *Panství ideologie a moc literatury*. Studie, kritiky, portréty (1991 – 2008). 1. vydání. Praha: Akropolis, 2009. ISBN 978-80-87310-02-1. S. 7.

⁹ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5. S. 214 – 215.

¹⁰ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5. S. 114.

Objektivita historického poznání není dosažitelná ve smyslu absolutního definitivního poznání. Smysl nesený texty se neustále znovu rodí a neustále se ve sledu nových zrození proměňuje.¹¹

1.2 DĚJINY A DĚJINNOST

Otázka dějin a dějinnosti se jeví jako velice důležitá, je třeba se ptát po zakotvení, z jehož pozice by bylo možné dějiny uvidět a uchopit.¹² Pravda dějin nemůže být ničím omezována, ani svobodou ani mravností.

Časový odstup, který se v případě této práce pohybuje v rozmezí sedmdesáti až osmdesáti let, má i jiný význam, než umrtvení vlastního zájmu o zkoumaný předmět. Nesporným pozitivem je, že umožňuje, aby se pravý smysl teprve naplno projevil. Takovéto čerpání pravého smyslu představuje nekonečný proces, v „*průběhu něhož jsou neustále vylučovány nové zdroje omylů, pravý smysl tím může být odfiltrováván od různých nejasností a nepřesností. Zmíněné filtrování způsobuje právě časový odstup, jenž se nepřetržitě pohybuje a rozšiřuje.*“¹³ Filtr je tedy přirozený jev, který není spolutvořen aktivitou badatele, ale je dán.¹⁴ Časový odstup může pomoci oddělit pravé předsudky od falešných, které vedou k neporozumění. Hermeneuticky školené vědomí v sobě proto obsáhne také vědomí historické.¹⁵ Koncepce časového odstupu umožňuje odpovídající porozumění současnosti i událostem značně vzdáleným. V rámci hermeneutického myšlení se jedná o porozumění složité, mnohostranné a proměnlivé skutečnosti a ze zásady se nelze zříci objektivitu. Je nutné vyloučit nepodložená mínění a dojmy o tzv. odideologizování našich obrazů světa.¹⁶ Časový odstup s sebou nese velký gnoseologický význam, „*neboť má umožňovat adekvátní postižení vztahu dějinného subjektu jak k minulosti, tak k současnosti.*“¹⁷ Badatel

¹¹ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5. S. 119 - 120.

¹² BRABEC, J. *Panství ideologie a moc literatury*. Studie, kritiky, portréty (1991 – 2008). 1. vydání. Praha: Akropolis, 2009. ISBN 978-80-87310-02-1. S. 13.

¹³ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I*. Narys filosofické hermeneutiky. 1. vydání. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6. S. 263.

¹⁴ TUREČEK, Dalibor. K Vodičkovu modelu literární historie. In: *Sborník příspěvků z kolokvia pořádaného Ústavem pro českou literaturu AV ČR k třicátému výročí úmrtí badatele dne 29. ledna 2004*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2004, S. 11. ISBN 80-85778-44-0.

¹⁵ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I*. Narys filosofické hermeneutiky. 1. vydání. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6. S. 263.

¹⁶ HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L. *Proměny hermeneutického myšlení*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-231-1. S. 55.

¹⁷ HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L. *Proměny hermeneutického myšlení*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-231-1. S. 54.

musí brát v potaz okamžik samotné pravdy a uvědomovat si podmíněnost dějinného podání.

18

1.3 BADATEL A JEHO POZICE

Pokud chce badatel podat ucelený obraz vybraného období, měl by pátrat v archivech, studovat dobové materiály, porovnávat je a podrobovat kritickému pohledu a vše ověřovat studiem dalšího materiálu. Badatel by měl mít na mysli svoji konkrétní hermeneutickou situaci, ve které se nachází.¹⁹ Badatel se také zaměřuje na specifické vlastnosti studovaného objektu.²⁰ Velkou roli v hodnocení hraje i národnost badatele, přičemž se nemusí jednat o záměr.²¹ Není bohužel výjimkou, že badatel podlehně vnějšímu tlaku, např. tendenčnímu výkladu. Badatel - interpret by měl zastávat aktivně rekonstruuující pozici a zároveň poznat a rekonstruovat sám v sobě vlastní pochopení.²²

„Historika a badatele činí tím, čím je, vůle rozumět celkové souvislosti dějin lidstva. Každý jednotlivý text má pro něj hodnotu jako pramen, což ale znamená: pouze jako zprostředkující materiál pro poznání dějinné souvislosti.“²³ Souvislost světových dějin, v nichž se jednotlivé předměty historického bádání ukazují ve svém pravém relativním významu, tvoří celek, na jehož základě je možné naplno porozumět všemu jednotlivému v jeho smyslu a zároveň mu můžeme plně rozumět až z těchto jednotlivostí.²⁴

Velkým nebezpečím pro badatele může být fragmentárnost některých archivních materiálů nebo izolovanost výpovědí osob, které byly tázány rok až dva po skončení druhé světové války. Badatel je nucen zohlednit minulou i současnou pozici dané osoby, znát jeho činy, ale také atmosféru poválečné doby, motivaci vyšetřovatele apod. Pokud se jedná o výpověď po skončení druhé světové války, je třeba zohlednit pozici vyslychaného i vyslychajícího. Při posuzování některého z konfidentů je třeba vzít v potaz, co ho k udávání či jiné formě spolupráce přivedlo. Zda se pro ni rozhodl sám a dobrovolně, bral plat, nebo

¹⁸ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda II. Dodatky. Rejstříky*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2011. ISBN 978-80-87256-44-2. S. 41.

¹⁹ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6. S. 283.

²⁰ GRYGAR, M. *Trvání a proměny (Dvanáct kapitol o umění a dějinách)*. 1. vydání. Praha: Torst, 2006. ISBN 80-7215-272-6. S. 12.

²¹ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda II. Dodatky. Rejstříky*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2011. ISBN 978-80-87256-44-2. S. 42.

²² SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 109.

²³ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky. Edice Paprsek, sv. 18*. ISBN 978-80-87256-04-6. S. 181.

²⁴ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky. Edice Paprsek, sv. 18*. ISBN 978-80-87256-04-6. S. 164.

k tomu byl donucen např. pod pohrůžkou fyzické likvidace jeho samého či jeho rodiny. Zda byl vystaven mučení on sám nebo někdo z jeho rodiny. Člověk někdy jedná i ve prospěch celé skupiny, nasazuje za ni život, obětuje se. Hrdinství se vždycky těšilo velké úctě, nejen ve válečných dobách.²⁵ Situace, v níž daná osoba jednala, determinuje mimo jiné i to, co je mravné a čestné. Dokonce ani výsledek nerozhoduje o tom, co člověk měl či neměl. „*Statečnost, i když neměla úspěch, přece rozlišíme od zbabělosti a i úspěšný zloděj zůstane přeci zlodějem. Konajícího jedince charakterizuje to, že vůči svým podnětům může zaujímat odstup, nereaguje, nýbrž jde za nějakým cílem a podle toho volí své kroky. Cíl a záměr jednajícího člověka ovšem není zvenčí vidět a dobrý hráč či stratég si na tom dává záležet.*“²⁶ Je třeba navíc zohlednit jazyk úřadů třetí říše, potažmo protektorátu. Pokud bychom přistupovali k jazyku čistě formálně, neshledáme na těchto dokumentech nic hrozivého. Některé dokumenty jsou značně fragmentární, a to poskytuje prostor pro historikovu interpretaci.

Ustálený smysl slov bývá často různě pozměňován historickým a společenským prostředím, v němž autor interpretovaného textu žije.²⁷ Je tedy nezbytné zohledňovat historický, společenský a intelektuální kontext, badatel se musí tzv. přenést do daného prostředí.²⁸

Řekne-li „systém“ nacionální socialista, míní tím výlučně systém ústavy výmarské republiky; ne, spíš tak označuje celé období let 1918 – 1933.²⁹ Kdo přemýšlí, ten nechce být přemlouván, nýbrž přesvědčován; kdo přemýšlí systematicky, toho je dvojnásob těžké přesvědčit. Proto má LTI slovo „filosofie“ snad ještě méně ráda než slovo „systém“. Vůči systému projevuje averzi, vždy o něm mluví s despektem, zmiňuje se však o něm často. O filosofii naproti tomu mlčí jako hrob a důsledně ji nahrazuje výrazem „světonázor“ (Weltanschauung).³⁰

²⁵ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5. S. 199.

²⁶ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5. S. 198.

²⁷ SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 20.

²⁸ SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 21.

²⁹ KLEMPERER, V. *Jazyk třetí říše. LTI. Poznámky filologovy*. 1. vydání. Jinočany: H&H, 2003. Edice Paměti. ISBN 80-7319-019-2. S. 105.

³⁰ KLEMPERER, V. *Jazyk třetí říše. LTI. Poznámky filologovy*. 1. vydání. Jinočany: H&H, 2003. Edice Paměti. ISBN 80-7319-019-2. S. 106.

K porozumění zakonzervované řeči může přispět obnovení kontextu vzniku, doby, konkrétní okamžik, účel. Specifickým rysem psaného textu je skutečnost, že v čase trvá bez svého pisatele, na nějž už nemá žádný vliv, nemůže ovlivnit to, jak ho bude kdo interpretovat. Účel textu se naplňuje teprve momentem přečtení.³¹ Proces porozumění textu zahrnuje tři momenty: vykládaný text, interpreta usilujícího o porozumění a jeho autora. Vykladač postupuje opačnou cestou, než jakou text vznikl.³²

Když vytrhneme text z jeho původního kontextu, může ztratit svou funkci. Pokud se vytratí svět těchto textů, jsou z něj tyto texty vytrženy a ztrácí svůj smysl. Jen některé se dochovají např. v archivu a stávají se materiálem pro historiky.³³

Jeden z klíčů k povaze 14f13 leží v samotném termínu „zvláštní zacházení“ (Sonderbehandlung), jenž byl součástí názvu tohoto programu. Termín „zvláštní zacházení“, který se posléze stal eufemismem pro zabíjení všeho druhu, původně (od roku 1939) užívalo gestapo jako kódové označení pro mimozákonnou popravu.³⁴

Pojem „zvláštní zacházení“ prodělal specifický vývoj. Nejprve se ho užívalo v souvislosti s údajně nebezpečnými zločinci, poté se začal týkat osob „nehodných života“ (v programu T4, i když tam se termín Sonderbehandlung v obecné míře neužíval), a konečně nalezl uplatnění v nadále medicinalizované „eutanzii“ uplatňované v koncentračních táborech (v projektu 14f13 byl naprosto běžný) na celé skupiny osob, pokládaných režimem za nežádoucí (Židé, homosexuálové, političtí oponenti, obyčejní zločinci, „zahaleči“, kritici z řad katolíků atd.), které teď byly souhrnně pokládány za „nehodné života“.³⁵

Badatel se pokouší poznat určitý úsek historie prostřednictvím těchto textů, proto se je snaží doplnit jinými podáními. V praxi to znamená neustálé srovnávání jednotlivých výpovědí, úředních zpráv, hlášení, rozkazů, korespondence soukromé i úřední apod. Badatelským cílem je rozumět výpovědi textu z konkrétní situace, v níž byla vyslovena, a z úhlu

³¹ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5, str. 212. Srov. s KLIMSZA, L.: *Hermeneutická etika hodnot*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, 2013. ISBN 978-80-7464-404-7. S. 130.

³² SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 33.

³³ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5. S. 213.

³⁴ LIFTON R. J. *Nacističtí lékaři. Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*. 1. vydání. Praha: BB/art, 2008. ISBN 978-80-7381-452-6. S. 169.

³⁵ LIFTON R. J. *Nacističtí lékaři. Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*. 1. vydání. Praha: BB/art, 2008. ISBN 978-80-7381-452-6. S. 170.

pohledu, který je pro něj příhodný.³⁶ Možná se historik a badatel snaží svým tázáním sestoupit za texty, aby je přiměl říci to, co říci nechtějí a samy od sebe říci nemohou. ... Poctivá historická hermeneutika staví do centra bytnost historické otázky a zajímá se o motivy, z nichž se badatel obrací k podání.³⁷

Velmi užitečná a přínosná jsou pro interpreta tzv. mimotextová zjištění. Mohou usnadnit a někdy dokonce umožnit jeho práci. Interpret se snaží poznat osobnost autora, vciťuje se do něj a zkouší myslet jako on, jako by se převtěloval. To vše mu dovoluje obrátit se z niternosti autora zpátky k vykládanému textu a následně rekonstruovat jeho původní smysl, popř. pozapomenutý, dnes těžko odhalitelný, význam.³⁸

Rekonstrukce autentického významu textu je po metodologické stránce vždy jistou teorií a nabízí výklad, který je v určitém větším nebo menším stupni pravděpodobný.³⁹

„V rámci historického výkladu by bylo mylné se domnívat, že úkol historika se vyčerpává pouhým referováním o tom, co je dosvědčeno v pramenech, a domnívat se, že pravá historie jsou jediné dějiny, které se nacházejí v pramenech.“⁴⁰

1.4 ROZHOVOR

Řečovostí se překlenuje nejen tento historický odstup, ale takové zprostředkování se uplatňuje před každým specificky historickým povědomím. Ústřední postavení fenoménu řečovosti se zakládá právě na tom, že ovládá nejen postup historické interpretace, je však právě formou, v níž se odjakživa tradovala minulost. Řeč je vždy v rozhovoru. Řeč usku-
tečňuje samu sebe a nachází své vlastní naplnění pouze v pohybu mluvení. Každý pojem řeči, který ji odlučuje od bezprostřední situace těch, kdo si rozumějí, ji zkracuje o jednu bytostnou dimenzi, stejně jako způsob, jakým nás zasahují minulé texty, minulé zvěst, výtvořiny výtvarného umění lidstva.⁴¹

³⁶ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I.* Nárys filosofické hermeneutiky. 1. vydání. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6. S. 291 – 292.

³⁷ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I.* Nárys filosofické hermeneutiky. 1. vydání. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6. S. 295.

³⁸ SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky.* 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 33 – 34.

³⁹ SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky.* 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 36

⁴⁰ SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky.* 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7. S. 108.

⁴¹ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda II.* Dodatky. Rejstříky. 1. vydání. Praha: Triáda, 2011. ISBN 978-80-87256-44-2. S. 125.

Žádná výpověď nemá nějaký jednoznačný smysl ve své řečové a logické skladbě jako takové, ale každá výpověď je motivována. Její smysl jí dává teprve otázka, jež za ní stojí. Hermeneutická funkce otázky se vrací k výpovědnímu smyslu výpovědi vůbec.⁴²

Teprve tam, kde si lež již není vědoma sebe samé jako takového zakrývání, nabývá zcela nového charakteru, určujícího celkový vztah k světu. Tento fenomén se nazývá prolhanost, ze které se vytratil smysl pro pravdivé a pravdu vůbec. Taková prolhanost nepřiznává samu sebe tím, že se zahaluje do závoje promluvy. Moc promluvy se rozvinula totálně a všeobsáhle. Prolhanost se stává exemplární pro sebeodcizení, které může postihnout vědomí řeči a jehož rozptýlení si vyžaduje namáhavou hermeneutickou reflexi. Pro partnera znamená rozpoznání prolhanosti to, že se druhý vylučuje z komunikace, protože nestojí sám za sebou.⁴³

Otázkou je, zda lze výslech považovat za dialog. Domnívám se, že ano, i když se jedná o velice specifickou formu dialogu. Vedou ho spolu minimálně dvě osoby. Již otázka toho, zda mu chtějí být oba přítomni, je sporná. Pro vyslychajícího je to práce, pro vyslychaného zákonná povinnost, byl oficiálně předvolán nebo předveden. Dobrovolně by se možná nesešli, nechtěli by spolu mluvit a možná by ani nenašli společné téma. Každý z aktérů pochází z jiného sociálního prostředí, dostalo se jim různého vzdělání, mají jinou životní zkušenost. Naopak je může spojoval společně prožitý zážitek, tedy protektorátní realita, rozdělit je opět může pozice, kterou v ní zastávali. Teď tu však sedí proti sobě, na sklonku roku 1946 nebo v průběhu roku 1947, v policejní kanceláři či ve výslechové místnosti ministerstva vnitra, popř. státní bezpečnosti. Písařka poslouchá a vše zaznamenává v několika kopiích, které čekají na přečtení, schválení a podpis všech zúčastněných. Dialog je tvořen otázkami a odpověďmi. Z tohoto hlediska se o tedy o rozhovor jedná, ale! Vyslychající přichází s otázkami připravenými, snad sepsanými, motivace jednotlivých otázek může být různá, sledovaný cíl nejasný, nebo naopak jasný až příliš. Je třeba si uvědomit, že vyslychající pochází zpravidla z řad ministerstva vnitra, které bylo již krátce po válce obsazeno lidmi komunisticky orientovanými. Výsledky, ze kterých čerpám, se odehrávaly převážně v letech 1946 – 1947, tedy krátce před Únorem. Badatel musí tuto okolnost brát v potaz, protože může velice silně ovlivnit výběr otázek ze strany vyslychajícího a jejich

⁴² GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda II. Dodatky. Rejstříky*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2011. ISBN 978-80-87256-44-2. S. 153.

⁴³ GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda II. Dodatky. Rejstříky*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2011. ISBN 978-80-87256-44-2. S. 154.

zaměření. Naproti tomu vyslýchaný musí reagovat na kladené otázky a na vlastní průběh dialogu má výrazně menší vliv. I tady však musí být badatel obezřetný, zjistit o jeho osobě co nejvíce informací, jaká byla jeho úloha v období PČM, jakou pozici má nyní, je na svobodě, nebo ve vězení, zda má důvod lhát, zamlčovat některé záležitosti nebo odvracet pozornost jiným směrem. Nejedná se totiž o klasický řečnický souboj, v němž se snaží jeden druhého přesvědčit o „pravdě“. Dílčí výslech se stává součástí vyššího celku, vyšetřování, spisu, který bude číst soudce a přísedící a teprve oni rozhodnou o vině či nevině, tedy na čí straně je „pravda“. Ovšem o „pravdě“ může být rozhodnuto již dávno předem. Badatel by měl znát i pozadí událostí, o kterých se mluví. Čas takového dialogu hraje rovněž velice důležitou úlohu – výslech může proběhnout jednorázově, ale také se může táhnout měsíce, kdy se oba aktéři vrací k některým uvedeným skutečnostem, upravují je a doplňují. Oba účastníci mají tedy možnost zasahovat do již řečeného, zaznamenaného, mohou si promyslet své další kroky, analyzovat to, co se již odehrálo, a připravit se na další možné varianty. Oproti klasickému dialogu není pravidlem, že dojde k porozumění a dosažení společných závěrů. Vyslýchající má již od počátku určitou převahu z pozice své hodnosti, příslušnosti k organizaci. Vyslýchaný podává vysvětlení, obhajuje se, vyvrací některá tvrzení či podezření, relativizuje svoji vinu, manévruje, snaží se zachránit si život nebo svobodu. Někdy se stalo, že v průběhu několikaměsíčního vyslychání došlo k výměně na postu vyslychajícího. Byla tedy přetržena tenká nit svébytného zvláštního vztahu, který se chtíc nechtíc mezi oběma aktéry vyvinul. V klasickém sokratovském dialogu má partner velice důležitou úlohu a bez vztahu k němu by člověk do dialogu vstupovat neměl. O jakém vztahu však lze mluvit v tomto případě? Může se jednat o lhostejnost, kdy oba aktéři pouze plní svoji povinnost, také o náklonnost, sympatie či naopak nenávisť názorovou, třídní, politickou. Mezi oběma může vzniknout vztah založený na vzájemném respektu.

2 PERIODIZACE

Jsem si vědoma, že každý pokus o periodizaci určitého období je zavádějící. Na druhou stranu může pomoci utřídit si události a souvislosti, zejména ve školní praxi. Následující vymezení periodizace je založena na důkladném studiu jak sekundární literatury, tak archivních materiálů. Všechny podstatné události a osoby, ovlivňující kulturní dění v Protektorátu, budou představeny v pozdějších kapitolách.

1. Období druhé republiky (říjen 1938 – březen 1939) – mnichovské události znamenaly počátek velkých změn v oblasti kultury, zejména literatury. Zvedla se stavidla a bobtnající spory různých skupin i jednotlivců se rozhořely naplno, ještě více se šířil antisemitismus. Dochází ke kritice předchozího prvorepublikového režimu, stranických půtek, k diskreditaci spisovatelů spojených s masarykovskou republikou. S březnem roku 1939 však tyto konflikty umlkají. Mnozí si totiž uvědomili, že pokračování by se mohlo snadno převrátit v kolaboraci. Na překotně se valící události reagují zejména čeští básníci. Pro směřování kulturního dění tohoto krátkého období se stal stěžejním momentem v listopadu 1938 vznik Národní kulturní rady (dále jako NKR), v září téhož roku byla obnovena činnost Obce československých spisovatelů (dále jako Obec), do té doby poněkud spící.

2. Období od března 1939 do poloviny roku 1942 - první tři roky Protektorátu charakterizuje návrat k národním tématům, zejména k osobnosti a tvorbě Boženy Němcové, a rozmach poezie. Významným okamžikem počátku okupace se stal převoz Máchových ostatků ze zabraných Litoměřic na pražský Slavín. NKR se včlenila do Kulturní rady Národního souručenství (dále jako KR NS) a je již ukončena činnost Obce československých spisovatelů. Zlomovým okamžikem pro toto i pro pozdější období se stal příchod Reinharda Heydricha a okamžité zavádění jeho reforem úřadů a celé administrativy. V souladu s nimi došlo k přeměně Úřadu lidové osvěty (dále jako ÚLO) na MLO, do jehož čela byl jmenován Emanuel Moravec. V rámci kulturního oddělení ÚŘP dochází k výměně na postu vedoucího, místo Wolfganga Wolframa von Wolmar přichází Martin Paul Wolf. Dochází ke zpřísnění a rozšíření cenzury knih, tisku, divadla i filmu. V průběhu prvního a především druhého stanného práva či z důvodů rasových mizí takřka jedna významná generace spisovatelů a inteligence. Do koncentračních táborů či a na popraviště jsou posláni např. Vladislav Vančura, Karel Poláček, Milena Jesenská, Hanuš Bonn, prof. Viktor Felber i jeho syn, prof. Bohumil Baxa, generál Alois Eliáš. Na následky zranění umírá Jiří Orten. Kamil Bednář uveřejnil prohlášení *Slovo k mladým* (1940) a Jindřich Chalupecký studii *Svět, v němž žijeme* (1940), kolem nichž se později formuje Skupina 42 a skupina Ohnice.

3. Období od poloviny roku 1942 do května 1945 - přibližně od druhé poloviny roku 1942 ustává ze strany čtenářů zájem o národní literaturu a pod tlakem cenzurních zásahů je utlumena horečná tvorba básníků. Během roku 1942 byla zahájena činnost VOS a Kuratoria a od prvních měsíců roku 1943 se naplno rozběhla. Zastavený *Kritický měsíčník* nedokázala nahradit ani obnovená *Přítomnost* ani měsíčník *Osvěta*, v obou případech lze mluvit o tiskovinách prorežimních. Pro poslední roky Protektorátu je signifikantním jevem nárůst propagandy, jež kopírovala vývoj na východní frontě: čím beznadějnější situace německé armády byla na válečném poli, tím úpornějším se stalo propagandistické úsilí. Ruku v ruce se zhoršujícími se hospodářskými podmínkami šel nedostatek papíru, v důsledku čehož nedovolovala cenzura tisk některých novin, časopisů a knih. Konec války znamenal také konec pro MLO v té podobě, v jaké fungoval v období Protektorátu. Lidé spojení s nacistickým režimem uprchli, jako např. Martin Paul Wolf a František Kraus, nebo byli zatčeni, jako např. Augustin von Hoop, Adolf Leitgeb a František Teuner. Emanuel Moravec spáchal zřejmě především ze strachu před sovětským zjetím a soudem sebevraždu.

4. Období od května 1945 do února 1948 - poválečný vývoj, samozřejmě, v mnohém navazuje na protektorátní praktiky, bylo však zapotřebí vyrovnat se s jejich pozůstatky, navázat na předválečný vývoj možné nebylo. Charakteristickým rysem tohoto krátkého období se stalo úzké propojení politiky a kultury a usilovný zápas o to, jakým směrem se vydat. Komunisté kladli na kulturu a její ideologickou roli velký důraz, proto ministr informací Václav Kopecký jmenoval vedoucím publikačního odboru ministerstva školství a osvěty Františka Halase, filmového odboru Vítězslava Nezvala, rozhlasového pak Ivana Olbrachta. Na ministerstvu také pracovali Jiří Mařánek, Marie Majerová, Václav Lacina a další. Již roku 1945 začala udělovat československá vláda titul národního umělce. Prvním oceněným byli J. Hora (posmrtně), následovali mj. P. Bezruč, S. K. Neumann a Janko Jesenský.⁴⁴ Z organizací byl obnoven zejména Syndikát českých spisovatelů (dále jako Syndikát), jenž prošel po květnu 1945 očistou. Ze Syndikátu byli vyloučeni např. Miloš Hlávka (posmrtně), A. J. Kožíšek, M. J. Vochoč, na čtyři roky byl distancován např. František Kožík, na dva roky Václav Renč, Bedřich Slavík, Frank Tetauer a na dobu jednoho roku R. I. Malý, důtku dostali např. Jan Zahradníček, Olga Srbová a Mirek Elpl.

---

⁴⁴ JANOUŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945 – 1989, I. 1945 – 1948*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1527-3. S. 25.

3 DRUHÁ REPUBLIKA (PRVNÍ OBDOBÍ)

Smlouvy jsou k tomu, aby je plnili slabší.

Karel Čapek

Atmosféra roku 1938 byla nervózní, tíživá, ale zároveň odrážela odhodlání obyvatel nepoddat se německému tlaku. Na probíhající události dokázala pohotově reagovat právě literatura, zejména pak poezie, jež vyjadřovala protifašistický a vlastenecký postoj. V průběhu roku vznikala jak poezie kvalitní, tak i poezie prostší a průměrná. Básníci se svou tvorbou přiblížili národu, jeho myšlení a životu.⁴⁵ Opět na sebe vzali roli hlasu a svědomí národa a ten je přijal, čekal na ně a byl hotov rozkrývat i nejjemnější jinotaje. Básníci pomáhali svým čtenářům překonávat kritické okamžiky, posilovali jeho víru a naději, sdíleli s ním pocity zklamání, hněvu a smutku. Byla otištěna a zveřejněna řada manifestů, proklamací, svolání a výzev. Především poezie se stále častěji měnila v dokument doby, politizovala se, směřovala k autentičnosti. Její poetika se postupně přetvářela, snažila se být srozumitelnou, subjektivismus se postupně převracel v objektivismus. Stanislav Kostka Neumann se rozhodl s pomocí Františka Jungmanna vydat umělecky hodnotný sborník *Československý podzim*, do kterého shrnul nejvíce občansky zaměřené verše té doby. Z básní otištěných na stránkách *Kritického měsíčníku* a *Lidových novin* vznikl další sborník *Český podzim 1938*, jenž obsahoval verše Františka Halase, S. K. Neumanna, Viléma Závady, Jaroslava Seiferta, Vladimíra Holana, Josefa Hory, Jaroslava Kolmana-Cassia⁴⁶ a J. Seifert, F. Halas a V. Holan vydali své sbírky básní ještě i samostatně. Pro Seifertovu tvorbu té doby je typická „*méličká, harmonizující poezie českého domova*“, naopak Holanova je „*nesená úsilím dopátrat se v podstatě světa netušených souvislostí*“, mezi nimi stojí Halas „*se svým tragickým viděním života, hypertenzivní smyslovostí a sklonem k básnické monumentalizaci. Osudný rok 1938 vnesl do jejich poezie nový prvek a svým způsobem působil jako ferment jejich tvůrčího vývoje.*“⁴⁷

Rok 1938:

- F. Halas – *Torzo naděje*
- J. Seifert – *Zhasněte světla*

⁴⁵ KVAČEK, R., HEYDUK, M. *Československý rok 1938*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Polart, 2011. ISBN 978-80-87286-11-1. S. 6.

⁴⁶ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939*. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. S. 200.

⁴⁷ VALOUCH, F. *Česká poezie v období Mnichova*. (Hora, Halas, Seifert, Holan). 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, Filosofická fakulta, 1970. S. 253.

- V. Holan – *Září 1938*
- J. Kolman-Cassius – *Železná košile*
- J. Čapek – *Psáno do mraků*

Obecně se literatura dostala pod vliv historismu, lidových tradic a folklóru. Docházelo k reedicím děl starší české středověké literatury, literatury raně novověké a z literatury 19. století. Čtenáři se utíkali k národním tématům, významným událostem i postavám české historie, mezi oblíbené autory patřili B. Němcová, A. Jirásek, K. Světlá.⁴⁸ Tímto návratem zpřetrhala česká literatura styky s evropskými moderními směry a začala plnit výchovnou roli. Pokud docházelo k překladům z cizích literatur, jednalo se převážně o slovanské autory. Začalo se také více dbát na krásu českého jazyka, jenž byl považován za ztělesnění národního ducha.⁴⁹

Podepsání mnichovské dohody a následný zábor Sudet sjednotil z hlediska vztahu k Němcům velkou část do té doby poměrně diferencované spisovatelské obce, postoje do té doby nesmiřitelné se začaly sblížovat a sjednocovat, tento proces však neměl dlouhého trvání a dávné neshody uměleckých skupin i jednotlivců se záhy začaly opět projevovat.

Co se týkalo národní jednoty, zastával každý odlišné stanovisko. Kulturní dění v podzimních měsících roku 1938 navíc zažívalo zvláštní situaci, na jednu stranu v mnohém navazovalo na předchozí období, na straně druhé došlo k zásadnímu obratu a příklonu k novému směřování pod vlivem německého nátlaku. V praxi to znamenalo pronikání všeobecného morálního marasmu na stránky novin i knih.⁵⁰ Hlásnou troubou štvavých článků se staly např. deníky *Polední a Nedělní list*, *Venkov*, *Večer*, *Národní noviny*, *Národní politika*, nebo kulturně politické časopisy *Národní obnova*, *Tak*, *Akord*, *Řád*, *Lumír*, *Znova* a *Brázda*. Na jejich stránkách docházelo k útokům na vše prvorepublikové, od kultury, přes politiku a stranický systém, humanisticky zaměřenou inteligenci i filosofii až po Karla Čapka. V tiskovinách se vyrojilo množství článků, jejichž autoři útočili na dřívější režim, jeho duchovní hodnoty, kritizovali čelné politické reprezentanty, např. T. G. Masaryka, Edvarda Beneše, Karla Kramáře, ale i zradu západních mocností. Hledali viníky nastalé situace. Druhorepubliková politická scéna byla ochromena, protože její reprezentanti nebyli

⁴⁸ DOBEŠ, Jan. Stát a kultura za druhé republiky, protektorátu a v letech 1945 – 1948. In: *Kultura a totalita. Národ*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, S. 186. ISBN 978-80-7308-488-2.

⁴⁹ MED, J. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6. S. 271.

⁵⁰ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. S. 180 – 181.

s to plnit své obvyklé povinnosti, a tak na její místo přirozeně nastoupila kultura. Vše ještě ztěžovala i zhoršující se hospodářská situace republiky a velký příval obyvatel ze zabraných území. Veškerý duchovní a kulturní život směřoval k pragmatismu a prakticismu, vzdaloval se od předchozího filosofického a historicko-teoretického způsobu myšlení.⁵¹

Jaroslav Kvapil se rozhodl k osobnímu protestu proti stávajícím poměrům a bezprostředně po 1. lednu roku 1939 přinesl do prezidentské kanceláře manifest, podepsaný dvanácti spisovateli. Prezident Emil Hácha na něj však nereagoval, J. Kvapila přijal nakonec Jiří Havelka⁵², jenž odmítl veškeré jeho návrhy.⁵³

Do popředí se začala drát skupina katolíků a ruralistů, kteří usilovali o to stát se vůdci příští české kultury. Klonili se ke stavovskému společenskému uspořádání státu⁵⁴ a sdružili se okolo listů *Národní obnova*, *Akord a Řád* a revue *Brázda*. Své práce v nich uveřejňovali např. Jakub Deml, Jaroslav Durych, Jan Čep, Jan Zahradníček, Václav Renč, Bedřich Fučík, R. I. Malý, Jan Scheinost, Josef Talacko. Bohužel se v této době přihlásil o slovo také ekonomicky účelový antisemitismus, pronikající do oblasti lékařství, právnictví, filmu, divadla.⁵⁵ Profesní organizace lékařů a právníků chtěly, aby tato povolání smělo vykonávat pouze tolik Židů, kolik bylo procentuálně židovského obyvatelstva na území českých zemí. Ostatní měli být svých postů zbaveni.⁵⁶ Většina spisovatelů však zůstávala neutrální a držela si značný odstup jak od radikálů levicových, tak i pravicových.

Dne 16. září 1938 bylo zřízeno tzv. ministerstvo propagandy, do jehož čela byl jmenován Hugo Vavrečka. Zřízení ministerstva propagandy odpovídalo potřebě dozorovat společenský život ve všech jeho vrstvách. Ke vzniku tohoto ministerstva významně přispěl Karel Čapek, jenž mu také bezprostředně poté nabídl své služby. Během října a listopadu

⁵¹ RATAJ, I. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. S. 77.

⁵² Jiří Havelka (25. července 1892 v Orlu, Rusko – 5. června 1964 v Hostomicích pod Brdy) – blízký spolupracovník a poradce prezidenta Emila Háchy. Od prosince 1938 do dubna 1939 působil jako ministr bez portfeje, v letech 1939 – 41 jako ministr dopravy. Zároveň zastával funkce náměstka předsedy protektorátní vlády (1939 – 40) a přednosty kanceláře státního prezidenta (1939 – 41), s gen. Eliášem spolupracovali s odbojem. V září 1941 byl zatčen a uvězněn na Pankráci, po Háchově intervenci mu bylo umožněno vykonávat trest v domácím vězení. Po válce byl obviněn z kolaborace a vězněn. V březnu 1947 osvobozen. V 50. letech byl i s rodinou perzekvován.

⁵³ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. S. 194.

⁵⁴ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. S. 192.

⁵⁵ KVAČEK, R., HEYDUK, M. *Československý rok 1938*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Polart, 2011. ISBN 978-80-87286-11-1. S. 169.

⁵⁶ BEDNAŘÍK, P. *Arizace české kinematografie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0619-4. S. 9.

pronesl řadu projevů, publikoval články, agitoval, promlouval k národu.⁵⁷ Hlavním úkolem ministerstva mělo být povzbudit český národ, a to hlavně zevnitř, pohnout ho k tomu, aby přijal novou podobu státu, a také usměrňovat a kontrolovat knižní produkci. Výsledky však lze označit za chabé. Teprve s nástupem Jiřího Havelky do ministerské funkce začal úřad důkladněji vést také tiskové záležitosti. Funkci vedoucího tiskového odboru předsednictva ministerské rady (dále jako TO PMR) zastával ministerský rada Zdeněk Schmoranz.⁵⁸

3.1 VZNIK A ČINNOST NÁRODNÍ KULTURNÍ RADY

Liberálně-demokratický ráz kultury první republiky se poměrně rychle převracel v autoritativní. Tomuto trendu plně odpovídal vznik NKR. Ustavující zasedání se odehrálo 18. listopadu 1938, do třídního prezidia byli zvoleni Jaroslav Durych a Rudolf Medek, za předsedy jednotlivých sekcí R. I. Malý, J. Knap, A. M. Brousil, O. Šourek, V. Beneš. Dalšími funkcionáři se stali J. V. Sedlák, B. Fučík, J. O. Novotný, F. Kropáč, F. Lazecký, R. Vacková, J. Bor, L. Mandaus, F. Spilka, V. B. Aim, P. Dědeček, O. Blažiček, F. Podešva, F. Kovárna a F. Koblíha. Tiskovým orgánem NKR byla revue *Tak*.

Program, zveřejněný 20. prosince 1938, byl zaměřen na oblasti slovesného umění, českého divadla, filmu, hudby, výtvarného umění, lidové výchovy a ryziho češství, odkazoval k hodnotám jako vlast, země, národ, rodina, tradice, hrdinství, kázeň, řád a Bůh. Základem společnosti se mělo stát latinské křesťanství a jeho morálka.⁵⁹ NKR požadovala regulaci knižního trhu z hlediska kvantitativního i kvalitativního tak, že měla být upřednostňována domácí tvorba před překládanou, mělo dojít k přezkoumání kulturních institucí, měla proběhnout změna školních osnov, měla být zestátněna divadla a výchovnou funkci měl plnit rozhlas. Z nakladatelství a knižních pultů mizela veškerá braková produkce knižní i časopisecká, za závadné byly považovány knižnice typu *Rozruch* a *Rodokaps* a romány pro dívky a ženy. Slovanské tradice měly převládnout nad –ismy a avantgardou, která byla zcela v souladu s nacistickou doktrínou prohlášena za zvrhlé umění.⁶⁰ Za zcela nepřijatelné byly označeny umělecké směry jako surrealismus, kubismus a poetismus. Největšího odsudku

⁵⁷ MED, J. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6. S. 164.

⁵⁸ Zdeněk Schmoranz (27. července 1896 v Praze – 19. srpna 1942 v Berlíně Plötzensee) – šéf skupiny tiskových referentů bývalých zpravodajských důstojníkům ilegálně i legálně shromažďujících informace politického a vojenského rázu. K jeho zatčení došlo 25. srpna 1939, postupně bylo zadrženo přes sedmdesát osob, z nichž dvacet pět bylo popraveno, někteří nepřežili věznění. Odsouzen k smrti a popraven.

⁵⁹ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech 1918 – 1945*. 1. vydání. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6. S. 322.

⁶⁰ RATAJ, I. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. S. 121 a 127.

se dočkala francouzská avantgardní literatura. Naopak za žádoucí byla považována realistická lidová a nacionalisticky zaměřená tvorba.

Děni v NKR brzy ovládli členové z řad integrálních katolíků a ruralistů. Tito kulturní pracovníci zastávali v období první republiky protikladné postoje vůči autorům orientovaným liberálně demokraticky, levicově a intelektuálně.⁶¹ Naopak upřednostňovali zahraniční literaturu. V řadách členů NKR lze také najít mnohé konzervativně nacionalistické a bojovně katolicky orientované umělce.⁶² Domnívali se, že příčinami pomnichovské tragédie byly chyby v mezinárodní politice a vnitřní stranické i duchovní rozepře. Výpady vůči představitelům politickým i kulturním se nesly v duchu vyřizování si účtů, osobních půtek a nesnášenlivosti. Známé jsou polemiky mezi Karlem Čapkem, Jakubem Demlem a Jaroslavem Durychem. Posledně jmenovaný dokonce požadoval, aby byla v celém státu zakázána Masarykova filosofie.⁶³ J. Deml chápal mnichovské události jako Boží trest a označil kapitulaci za pokrokovou, židovsko-sokolskou, vědeckou, masarykovskou, benešovskou, humanitářskou, zednářskou a branovsko-ruralistickou.⁶⁴ V *Taku* otiskl Bedřich Fučík přehled autorů, kteří vyhovovali kulturním představám NKR, jednalo se např. o J. Demla, R. Medka, J. Durycha, J. Knapa, J. Čepa, F. Křelinu v oblasti prózy, z básníků pak o J. Zahradníčka, J. Čarka, F. Hrubína, V. Renče, F. Kropáče, F. Lazeckého, J. Dokulila, z kritiků R. I. Malého, J. Vašicu, J. V. Sedláka, A. Vyskočila. Čtenáři se měli vrátet k literatuře, výtvarnému umění a hudbě 19. století, za vhodné autory platili např. K. Klostermann, A. Jirásek, J. Morávek, V. Dyk, J. S. Machar, a. Sova, J. Vrchlický, J. Mánes, J. Myslbek, K. Purkyně.

Svémi kulturními zásadami stála NKR blízko kulturní komise Strany národní jednoty (dále jako SNJ), jež v sobě sešikovala vedoucí politické strany doby předmnichovské. Od začátku však zcela zřetelně kladla důraz na vyloučení Židů ze všech kulturních oblastí a vysvětlovala to tak, že se jedná o projev povinné lásky vůči svému národu, nikoliv nenávisť. K českému antisemitismu se otevřeně hlásili také integrální katolíci v čele s J. Demlem a J. Zahradníčkem. Poukazovali na to, že má v české literatuře dlouhé kořeny, např. v díle Arne Nováka, K. Kramáře, A. Jiráska, J. S. Machara, A. Heyduka, M. Hýska, M. Alše, J.

⁶¹ UHLÍŘ, J. B. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. 1. vydání. Praha: Ottovo nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7360-675-6. S. 72.

⁶² GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. S. 185.

⁶³ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. S. 183.

⁶⁴ MED, J. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6. S. 187.

Nerudy, K. Havlíčka Borovského.⁶⁵ Vedoucím kulturní komise SNJ byl jmenován Msgr. Bohumil Stašek. Výše zmíněné zásady byly zaměřeny na prostředky kulturního působení – rodinu, školu, vytváření veřejného mínění, lidovýchovu, úlohu inteligence, tradice, znárodnění veřejného života, na otázku ducha a cíle národní kultury. Jednotlivé zásady měly být podrobněji rozepsány do směrnic. Kulturní komise SNJ coby nadstranická reprezentativní instituce mířila postupně k přeměně na stavovskou komoru pro kulturní záležitosti, jejímž prostřednictvím by je mohl stát řídit a kontrolovat.⁶⁶ Požadavky a cíle obou institucí nesly zcela jasné totalizující prvky, projevující se hlavně tím, že kultura se měla plně podřídit politickým cílům a že lidé s tím nesouhlasící přicházeli postupně o vliv.⁶⁷

3.2 OBNOVENÁ ČINNOST OBCE ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ

Obec československých spisovatelů vznikla v době bojů o univerzitní insignie. Po roce 1934, kdy vydala několik manifestů na obranu demokracie, její činnost ustávala. K plnému obnovení aktivity Obce došlo v září 1938. Ústředí Obce, tvořené K. Čapkem, J. Horou a J. Kratochvílem, svolalo na 9. září schůzi, na níž byly projednány další kroky. O sedm dní později, 16. září, byl ustaven přípravný výbor Obce. Předsedou byl zvolen J. Hora, jednatelem J. Kratochvíl, pokladníkem R. Medek, členy výboru se stali bratři Čapkové, J. Čarek, V. Černý, A. Hoffmeister, J. Knap, E. Lešehrad, K. Nový, M. Pujmanová, M. Rutte a V. Vančura. Dalším bodem schůze byla příprava valné hromady a zajištění co nejužšího styku se slovenskými a karpatoruskými členy. Obec zahrnovala sto devadesát pět spisovatelů. V pomnichovském období byla Obec velice aktivní, významný projev pronesl v rozhlasu předseda J. Hora, podílela se prostřednictvím Ivana Olbrachta společně s Uměleckou besedou na sepsání apelu *Celému vzdělanému světu*, jehož hlavním autorem byl Zdeněk Kalista. Apel podepsaly všechny významné československé kulturní instituce a jejich seznam přinesl *Kritický měsíčník*.⁶⁸ Dne 9. října se odehrála v zasedací místnosti S. V. U. Mánes další schůze. Dostavilo se na šedesát spisovatelů, kteří se názorově shodli ohledně dalšího postupu Obce. Z této schůze vzešel apel československých spisovatelů k anglickým a francouzským kolegům, jež sestavil Miroslav Rutte.⁶⁹ Na podobě apelu

⁶⁵ RATAJ, I. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. S. 104.

⁶⁶ KUKLÍK, Jan. Mnichov. Česká kultura a společnost. In: *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, S. 210 – 211. ISBN 80-246-0923-1.

⁶⁷ DOBEŠ, Jan. Stát a kultura za druhé republiky, protektorátu a v letech 1945 – 1948. In: *Kultura a totalita. Národ*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, S. 183. ISBN 978-80-7308-488-2.

⁶⁸ KUKLÍK, Jan. Mnichov. Česká kultura a společnost. In: *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, S. 202. ISBN 80-246-0923-1.

⁶⁹ ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české. Náš kulturní odboj za války*. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 32 – 49.

se významně podíleli F. Halas, V. Černý a B. Mathesius. Redakční kruh, sestavený z J. Čarka, V. Černého, A. Hoffmeistera, J. Hory, J. Knapa, F. Langer, E. Lešehrada a B. Mathesia, text přijal. Konečnou redakci provedl Karel Čapek. Apel signovali např. V. Nezval, I. Olbracht, J. Hora, F. Halas, M. Majerová, bratři Čapkovi, F. Peroutka, J. Kopta, F. Langer, J. Durych, J. Čep, R. Medek, J. Knap, tedy zástupci levice, pravice, katolíků i demokratů.⁷⁰ Dále byl text zveřejněn a přeložen pro zahraničí. Proti Obci přesto směřovaly útoky katolíků, např. Jan Zahradníček viděl v Obci představitele šaškovského a perverzního evropanství a obviňoval ji z národního nihilismu.⁷¹

Na schůzi výboru dne 2. prosince 1938 byl zvolen předsedou přípravného výboru a kandidátem na předsednické místo na valné hromadě F. X. Svoboda, tajemníkem a archivářem výboru byl jmenován E. Lešehrad, jemuž musel odevzdat veškeré materiály A. Hoffmeister. Postupem času se práce Obce zpomalovala a dostávala se do výrazně defenzivní pozice. Na výborové schůzi dne 1. února diskutovali přítomní o tom, zda může Obec konat samostatně, J. Hora přišel s návrhem, že by se Obec mohla dohodnout s NKR.⁷² Jednou z dalších variant bylo, že by se Obec spojila s čistě odborovým Syndikátem českých spisovatelů, jenž by nepožadoval po svých členech žádné ideové závazky a nekladl by jim ani překážky v oblasti uměleckého projevu. Jako vyjednaváč se nabídl dr. Karel Scheinpflug, tajemník a právní vedoucí Syndikátu. Na další schůzi dne 17. února 1939 byl jeho návrh přijat, stejně jako rámcová dohoda, v níž stálo, že ve věcech odborových obě organizace splývají, ale umělecky a ideově odpovídá každý spisovatel sám za sebe.⁷³

Vývoj událostí však citelně zasáhl do plánů Obce a jejích členů. Chystaná valná hromada se již neuskutečnila, někteří spisovatelé a vojáci z povolání museli narukovat ke svým jednotkám, jako např. J. Durych, R. Medek nebo J. Kopta. Obec dala veřejně najevo svou podporu prezidentu Emilu Háchovi a 30. září vydala krátké prohlášení *Ke svědomí světa* na adresu těch, „kteří nehradili“.⁷⁴ Svůj podpis připojilo dvacet devět českých a slovenských spisovatelů. Členové Obce se nehodlali smířit s tím, že Československo bylo

⁷⁰ MED, J. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6. S. 164 – 166.

⁷¹ RATAJ, I. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. S. 120.

⁷² ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české*. Náš kulturní odboj za války. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 55.

⁷³ ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české*. Náš kulturní odboj za války. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 56.

⁷⁴ MED, J. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6. S. 168.

obětováno pochybnému míru v Evropě. Činnost Obce byla stále častěji narušována vnitřními rozpory, nerozhodností a pasivitou. Její reputaci poškodila tzv. žebravá aféra, které se v tisku okamžitě chopili katolíci a tvrdě na Obec zaútočili. Členství se postupně vzdali ruralisté a většina katolíků: B. Fučík, J. Čep, J. Zahradníček, R. Medek.

Je třeba zmínit, že ohlas na apely a prohlášení Obce a Umělecké besedy byl ze strany zahraničních spisovatelů velký, v rovině politické se však nic nezměnilo. Činnost Obce byla ukončena v únoru roku 1939.

Postupem času sílil nátlak na sjednocení všech kulturních organizací v jednu – Státní kulturní radu. Byla plánována jako poradní sbor ministerstva školství. Z iniciativy Kruhu překladatelů vznikla Knižní komora, která zvolila Knižní radu coby stálou komisi. Členy se měly stát např. Kruh přátel českého jazyka, Literárněhistorická společnost, Literární odbor Umělecké besedy, Máj, Syndikát spisovatelů, PEN klub, Masarykův lidový ústav, B. Mathesius a spisovatel K. Hadrbolec. Svým programem stála blízko NKR rovněž skupina Aktivistů a její Dohlédací sbor kulturní při ministerstvu školství.⁷⁵ Jakékoliv další snahy byly však přervány německou okupací.

Zvláštní pozici zaujali v pomnichovských dobách komunisté a levicově zaměřeni autoři. Mnozí v nich viděli jedinou politickou stranu, která nenesla vinu za národní katastrofu, což jim dávalo pocit, že se mohou stát zásadními hybateli a sjednotiteli literárního života. Tyto role na sebe chtěli vzít Bedřich Václavek, autor výboru lyriky *Všemu navzdory*, Ladislav Štoll, jenž vydal pod pseudonymem brožurku *Jak budeme žít*, a také Zdeněk Nejedlý s Juliem Fučíkem. Příčinu mnichovské kapitulace spatřovali v buržoazní zrádné politice prvorepublikových představitelů.⁷⁶ K většímu sblížení mezi literární levicí a pravicí však nedošlo a obě strany k sobě i nadále přistupovaly s nedůvěrou.

3.3 CENZURA V OBDOBÍ DRUHÉ REPUBLIKY

Není třeba zastírat, že v období první republiky fungovala institucionalizovaná cenzura tisku a knižní produkce. Neexistovala však cenzura předběžná a následná. O zabavení textu rozhodoval státní zástupce podle §17 tiskového zákona z roku 1862 a s jeho rozsudkem byli čtenáři seznámeni na stránkách deníků, v *Úředním listu* a *Československém*

⁷⁵ POLÁČEK, Václav. Cenzura, řízení knižního trhu, zabavování a ničení knih 1938 – 1945. In: *Kniha a národ 1939 – 1945*. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004, S. 72 – 73. ISBN 80-7185-635-5.

⁷⁶ MED, J. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6. S. 174 - 175.

knihkupci.⁷⁷ Zásadním rozdílem oproti cenzuře zavedené na konci září 1938 byla skutečnost, že se o ní vědělo a smělo se o ní mluvit, reagovat na ni.⁷⁸ Předběžnou cenzuru periodických i neperiodických tiskovin domácích i zahraničních, divadelních a filmových představení, telegramů, telefonních hovorů a rozhlasu prováděla Ústřední cenzurní komise podřízená ministerstvu vnitra. Jednotliví cenzoři byli přímo dosazeni do redakcí novin. Cenzura byla zavedena krátce po vyhlášení branné pohotovosti a trvala prakticky až do března 1939. Úředníkům pomáhaly při práci závazné pokyny pro tiskovou přehlídku. Zahrnovaly zpravidla deset celků, a to trestné činy, vyloučená místa, úřední zprávy, vládní činitele, zahraniční politiku, odstoupená území, jednotlivé země republiky, hospodářské otázky, vojenské záležitosti a různé. Pokud došlo k vyškrtnutí částí textu, musela být tato prázdná místa zaplněna novou sazbou. Ústřední cenzurní komise pracovala až do 28. února 1939. Neznamenalo to však, že by cenzura skončila, naopak pokračovala dál, ovšem na jiných principech (mj. v průběhu druhé republiky došlo k zastavení takřka 1 900 periodik).⁷⁹

Nakladatelé byli povinni předkládat veškeré tiskoviny k tiskové prohlídce, přičemž ty neperiodické nejpozději osm dní před vydáním. Až do 19. září 1938 se prováděla i tzv. preventivní cenzura, a to prostřednictvím čtyř policejních úředníků, kteří podávali zprávy státnímu zástupci.

Cenzurní nařízení se vztahovala i na rozhlasové vysílání. Po Mnichově převládala v programu československého Radiojournalu publicistika, reportáže a diskuse o aktuálních otázkách.⁸⁰ Na druhou stranu vznikají v Československém rozhlasu nové relace o literatuře.

---

⁷⁷ POLÁČEK, Václav. Cenzura, řízení knižního trhu, zabavování a ničení knih 1938 – 1945. In: *Knihy a národ 1939 – 1945*. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004, S. 68 - 69. ISBN 80-7185-635-5.

⁷⁸ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939*. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. S. 180.

⁷⁹ UHLÍŘ, J. B. *Protetorát Čechy a Morava v obrazech*. 1. vydání. Praha: Ottovo nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7360-675-6. S. 72. S. 73.

⁸⁰ KUKÁNOVÁ, Zlatuše. Fenomén rozhlasového vysílání v předválečném Československu a za okupace. In: *Mnichovská dohoda*. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Praha: Karolinum, 2004, S. 296. ISBN 80-246-0923-1.

4 PROTEKTORÁT

Jednomyslným určením Soudu odsuzuje se obžalovaný k životu.

Jiří Orten

Němci chápali a vykládali existenci českého národa tím způsobem, že celé území střední Evropy je výhradně německým teritoriem a vše v něm má kořeny pouze v Německu. Český národ byl podle nich národem bez dějin a na své území se dostal pouze řízením osudu. Němci dávali jasně najevo, že pro Čechy je mnohem výhodnější, když se s nimi dohodnou a budou spolupracovat.⁸¹ I přesto však označovali český národ za nejvyspělejší ze všech slovanských národů a určili mu významnější roli. Tehdejší Československo jim mohlo poskytnout vyspělý průmysl a vysoce kvalifikované dělníky.

4.1 DRUHÉ OBDOBÍ

S německou okupací ustal samostatný politický život tak, jak fungoval v období druhé republiky. Na druhou stranu v čele státu zůstal prezident Emil Hácha a ve vládě mnoho ministrů druhé republiky. Velice rychle utichá agresivní tón z tábora katolíků a periodika *Obnova*, *Třetí generace*, *Řád a Brázda* se transformovala na časopisy kulturní, literární, populárně historické a vlastivědné. Tiskoviny *Cesta* a *Tak* umlkly zcela.⁸² Autoři jako Jaroslav Durych, Jan Zahradníček, Karel Schulz otiskují své básně i na počátku okupace, religiozita a náboženské motivy pronikají do tvorby Františka Hrubína nebo Kamila Bednáře.

Záhy po vyhlášení Protektorátu odhlasovala vláda některá z protižidovských opatření, zakázala např. lékařům neárijského původu vykonávat svoji praxi ve veřejných a zdravotních institucích, stejně jako v institucích sociálního pojištění, obdobný osud potkal také neárijské advokáty. Z vedoucích pozic měli být sesazeni všichni neáriji.⁸³ O pět měsíců později, tedy v srpnu 1939, byl na základě vyhlášky znemožněn židovským obyvatelům vstup do hostinců, kaváren, nemocnic, lázní, sadů a koupališť. Veškeré židovské obchody, ordinace i advokátní kanceláře musely být viditelně označeny jako židovské.⁸⁴

⁸¹ RATAJ, I. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. S. 177.

⁸² PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech 1918 – 1945*. 1. vydání. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6. S. 322. S. 335.

⁸³ BEDNÁŘÍK, P. *Arizace české kinematografie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0619-4. S. 24.

⁸⁴ BEDNÁŘÍK, P. *Arizace české kinematografie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0619-4. S. 28.

Obec československých spisovatelů zanikla a Kulturní rada byla začleněna do Kulturní rady Národního souručenství. Do funkcí ve vládě, na ministerstvech i v KR NS, byli zpočátku jmenováni lidé nespojení s politikou a především odborně zaměřeni.

V letech 1939 – 1941 probíhal boj o český jazyk. Nacisté zaváděli jazyková nařízení, názvy ulic a obchodů musely být dvojjazyčné, učitelé i úředníci byli nuceni absolvovat kurzy německého jazyka, němčina se měla stát úředním jazykem. Vládní instituce i NS se snažily brzdit a mírnit dopad německých nařízení. Významnou úlohu sehrála v tomto nerovném zápase literatura a kultura obecně, stala se bojištěm. Jazyk na sebe bere funkci národně reprezentativní.⁸⁵

S počátkem protektorátu se vrací inspirace vlastenectvím, romantismem, folklórem, lidovým uměním, a také historismus. Neoddělitelnou součástí protektorátní kultury byly lidové tance a písně, slavnosti a kroje. Dochází k oživení folklóru, k jeho začlenění do boje o národ.⁸⁶ Ve druhé polovině protektorátu síla folklóru slábne.

Máchovy ostatky byly převezeny z Litoměřic na Vyšehrad. Iniciátorem tohoto činu byl Msgr. Bohumil Stašek, který následně pronesl kázání na pouti u sv. Vavřínečka u Domažlic na protest proti německé okupaci. Máchovské téma našlo odraz také v poezii Vítězslava Nezvala, která má „širší, symbolickou platnost... Čeští básníci se navracejí k otevřeným hrobům své vlasti.“⁸⁷ Motiv návratu i motiv K. H. Máchy je v této epoše typický pro tvorbu Josefa Hory a Vladimíra Holana, motivy kolektivu a kolektivního prožitku se opakují ve verších Františka Halase, Viléma Závady, Jana Pilaře, Jana Zahradníčka, Václava Renče, Jana Čarka, Jaroslava Kolmana-Cassia.

Na rok 1940 připadlo sto dvacáté výročí narození Boženy Němcové, jež symbolizovala českou kulturní tradici, mravní sílu, lásku k životu, sílu, důvěru v osud a budoucí svět svobody.⁸⁸ Autorům 19. století, jako např. K. H. Máchovi, B. Němcové, J. Nerudovi, K. Světlé, J. V. Sládkovi, J. Vrchlickému, J. Zeyerovi, F. X. Šaldovi, se věnoval také *Kritický měsíčník*. Čtenáři toužili po důkazech velké české minulosti i po vzpomínkách na hrdiny našeho národa.

⁸⁵ TESARĚ, J. *Traktát o „záchrane národa“*. Texty z let 1967 – 1969 o začátku německé okupace. 1. vydání. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-67-4. S. 192.

⁸⁶ TESARĚ, J. *Traktát o „záchrane národa“*. Texty z let 1967 – 1969 o začátku německé okupace. 1. vydání. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-67-4. S. 216

⁸⁷ TESARĚ, J. *Traktát o „záchrane národa“*. Texty z let 1967 – 1969 o začátku německé okupace. 1. vydání. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-67-4. S. 166.

⁸⁸ ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české*. Náš kulturní odboj za války. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 192 – 193.

Z historie čerpali náměty také mnozí prozaikové, v okupačních letech vznikly např. romány *Kámen a bolest* (1942) Karla Schulze, *Služebníci neúčinní* (1940) Jaroslava Durycha, *Ze starých letopisů* (1940) Ivana Olbrachta, *Čtení o roce osmačtyřicátém* (1940) Eduarda Basse, rožmberská trilogie Jiřího Mařánka (1938 - 1942), František Kožík vydal svůj román *Největší z pierotů* (1939), jenž nese rysy biografie. Znovu se dostává ke slovu psychologická próza, jako např. práce Jaroslava Havlíčka *Neviditelný* (1937), *Ta třetí* (1939), *Helimadoe* (1940), *Petrolejové lampy* (1944) nebo romány Václava Řezáče *Černé světlo* (1940), *Svědék* (1942) a *Rozhraní* (1944).

První tři roky Protektorátu je možné bez nadsázky označit za velké období české poezie. Své verše uveřejnili J. Hora, F. Halas, J. Palivec, V. Holan, J. Orten, K. Bednář. Próza nezůstávala pozadu. Český čtenář se vracel nebo utíkal k české knize, ke svým národním kořenům, k domovu.

Silnou pozici poezie potvrzuje postupné formování Skupiny 42, ke kterému docházelo od roku 1940 a které bylo završeno o dva roky později. Do literatury vstupovali prostřednictvím *Jarního almanachu básnického 1940* spisovatelé nové generace: J. Orten, H. Bonn, K. Bednář, K. Bochořák, I. Blatný, J. Hiršal, O. Mikulášek, L. Čivrný, J. Daniel, J. Lederer, Z. Kriebel, J. Pilař, J. Kainar, Z. Urbánek a další. Kamil Bednář uveřejňuje programové prohlášení *Slovo k mladým* (1940), v němž vyzývá mladé básníky k sebeuvědomění. V souvislosti s almanachem probíhala na stránkách *Kritického měsíčníku* v letech 1940 - 1941 nejzásadnější diskuse protektorátních let, tzv. spor o mladou generaci.⁸⁹ Nejaktivněji se jí účastnili Václav Černý, Jiří Daniel, Jindřich Chalupecký, Růžena Vacková, Jaroslav Červinka a sám K. Bednář, pokračovala činnost skupiny Ra.

U mnohých dříve avantgardních umělců je možné sledovat změny v tvorbě, opouštěli experimentální polohu i subjektivismus a začali vyhledávat tradiční náměty, kladli důraz na kolektivní prožitek a směřovali k větší srozumitelnosti ve vztahu ke čtenáři. Poezie i próza vycházely vstříc konzervativnímu vkusu čtenářů i úradů.

Rok 1939:

- J. Hora – *Jan Houslista*
- V. Holan – *Sen*
- J. Kolman-Cassius – *Hromnice hoří*

⁸⁹ Václav Černý použil termín „mezigenerace“.

- J. Orten – *Čítanka jaro*
- K. Bednář – *Kamenný pláč*
Milenka modř
- V. Vančura – *Obrazy z dějin národa českého*

Rok 1940:

- J. Hora – *Zahrada Popelčina*
- J. Seifert – *Vějíř Boženy Němcové*
- F. Halas – *Naše paní Božena Němcová*
- V. Holan – *První testament*
Záhřmotí
- V. Nezval – *Pět minut za městem*
- J. Orten – *Cesta k mrazu*
- K. Čapek – *Kalendář*
- E. Bass – *Čtení o roce osmačtyřicátém*
- J. Havlíček – *Helimadoe*

Rok 1941:

- J. Palivec – *Pečetní prsten*
- J. Orten – *Ohnice*
- E. Bass – *Cirkus Humberto*
- J. Čep – *Tvář pod pavučinou*

Rok 1942:

- J. Seifert – *Jaro sbohem*

Bohužel s sebou zvýšený zájem o literaturu přinesl i jev negativní – nakladatelství se jej snažila uspokojit, a tak vydávala i knihy značně podprůměrné či průměrné umělecké kvality.

Již v období druhé republiky nebo s počátkem Protektorátu emigrovala řada židovských či levicově orientovaných spisovatelů a umělců, např. Egon Hostovský, Pavel Fraenkl, František Gottlieb, Viktor Fischl, J. Voskovec, J. Werich a Adolf Hoffmeister, naopak někteří se rozhodli zůstat, což pro ně mělo fatální následky (K. Poláček, J. Orten, H. Bonn).

Toto období Protektorátu charakterizuje snaha o obranu národní kultury, kdy sami politikové vycítili, že jim kultura může poskytnout určitý autonomní prostor (funkci ministra

školství vykonával Jan Kapras).⁹⁰ Zpočátku ministerstvo podporovalo umělce a kulturní pracovníky a pomáhalo organizovat jednotné kulturní akce, postupem času však měnilo svoji taktiku na obrannou a cenzura se postupně dostávala pod německou kuratelou.

4.1.1 KULTURNÍ RADA NÁRODNÍHO SOURUČENSTVÍ

Jak bylo uvedeno výše, péče o národní kulturu byla na počátku Protektorátu včleněna do Kulturní rady Národního souručenství. Národní souručenství, stejně jako KR, zajišťovalo z propagačního hlediska materiály a akce, jejichž prostřednictvím chtěli obyvatelstvo Protektorátu podrobně a důkladně seznámit s norimberskými rasovými zákony. Předsedou KR NS byl jmenován Miloslav Hýsek⁹¹ a zůstal v jejím čele až do roku 1945. V říjnu 1940 vydalo NS mj. prohlášení, že Židem je každý, kdo žije v manželském svazku s osobou židovského původu, či kdo má minimálně jednoho prarodiče Žida. Od září roku 1941 museli nosit všichni Židé na viditelném místě žlutou šesticípou hvězdu.

KR NS direktivně požadovala, aby došlo ke sjednocení kulturních tiskovin, aby vznikla jedna revue pro krásnou literaturu a kritiku a jedna pro publicistiku. Každého příspěvatele kvalifikovala jeho specializace, tzn. básnická či literárněvědná. Václav Černý uvádí, že z KR NS vzešel požadavek, aby jim dal k dispozici *Kulturní měsíčník*, což on kategoricky odmítl.⁹²

KR NS vystupovala vůči nacistům značně loajálně, na druhou stranu se snažila i nadále bránit národní kulturu. Na základě nalezených dokumentů a zprávy, vyhotovené u příležitosti třetího výročí existence KR NS, vysvětluje, že KR nebyla organizací pouze reprezentační či debatní, ale naopak útvarem pracovním. KR NS chtěla pečovat o mravní charakter národa, národní osvětu, kulturní tvorbu, o rodinu a tělesnou výchovu. Stála za organizací např. *Měsíce české knihy* i akcemi *Umělci národu*, *České hudební máje*, jimž

⁹⁰ POLÁČEK, Václav. Cenzura, řízení knižního trhu, zabavování a ničení knih 1938 – 1945. In: *Knihy a národ 1939 – 1945*. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004, S. 187. ISBN 80-7185-635-5.

⁹¹ Miloslav Hýsek (15. ledna 1885 – 10. února 1957) – profesor dějin české literatury, kritik a historik se silným zájmem o Moravu. Je např. autorem monografie o O. Březinovi, P. Bezručovi, výborů z děl legionářů R. Medka nebo J. Kopty, z poezie O. Březiny, A. Sovy a V. Dyka. Po roce 1945 měl značně omezené možnosti veřejné činnosti.

⁹² ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české*. Náš kulturní odboj za války. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 97

poskytovala náležitou publicitu. KR NS přispěla významnou měrou k národnímu uvědomění obyvatelstva, bohužel, od roku 1940 čím dál tím víc podléhala německému tlaku a narůstal počet aktivistických a loajálních projevů.⁹³

4.2 TŘETÍ OBDOBÍ

S příchodem Reinharda Heydricha na post zastupujícího protektora došlo k mnoha zásadním změnám v oblasti propagandy a kultury. Nový zastupující říšský protektor začal prosazovat celou řadu reforem, týkajících se administrativy i vlády samotné. Záhy dal zatknout předsedu vlády generála Aloise Eliáše a jasně se vyjádřil v tom smyslu, že vláda bude napříště podřízena přímo ÚŘP, čímž ztratila svoji samostatnost a měla se stát výkonným orgánem Protektorátu. Jejím stěžejním úkolem se stala převýchova národa vedení českého obyvatelstva správným, tj. proněmeckým směrem. České země měly být začleněny do německého prostoru politického, ekonomického i kulturního.

Zlomovým okamžikem pro českou kulturu se stalo zvolení nové vlády 19. ledna 1942. Tímto dnem začalo období velkého vlivu na tiskové záležitosti ze strany ministra lidové osvěty Emanuela Moravce, jmenování nové vlády mělo také mimo jiné za následek výrazné oslabení vlivu prezidenta Emila Háchy, a to samé potkalo i všechna ministerstva, která byla podrobena ÚŘP. O pár dní dřív, 15. ledna, došlo k nové organizaci některých ústředních úřadů a důležité místo tím připadlo Úřadu lidové osvěty, z něhož se v červnu 1942 reorganizačním vládním nařízením č. 208/1942 Sb. stalo Ministerstvo lidové osvěty.

Svůj narůstající vliv uplatňoval ministr E. Moravec i v čilém styku s aktivisty. Pod jeho kontrolu a správu přešly definitivně i otázky tiskové, divadelní, písemnictví, výtvarného umění, hudby a tance, cizineckého ruchu, podpory filmu a udělování kinematografických licencí. E. Moravec řídil i tiskový odbor, který se stal součástí Ministerstva lidové osvěty.

Před českou kulturu byl postaven zcela nový úkol: dát se do služby říšské myšlenky, prosazovat ji a obhajovat, vzdát se předchozích obranných tendencí, své minulosti, a nastoupit cestu služebnou. Od českého obyvatelstva se očekávalo, že se aktivně zapojí do německého válečného úsilí a do budování Nové Evropy.

---

⁹³ TESÁŘ, J. *Traktát o „záchraně národa“*. Texty z let 1967 – 1969 o začátku německé okupace. 1. vydání. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-67-4. S. 162.

S vyhlášením bleskové války šlo ruku v ruce zvýšení propagandistického úsilí a nátlaku. Na přelomu let 1942 - 1943 zahájily svou činnost Veřejná osvětová služba i Kuratorium. Ministr Moravec prosadil obnovení *Přítomnosti* pod vedením Emanuela Vajtauera.⁹⁴ Od ledna roku 1944 začal vycházet tiskový orgán VOS *Osvěta*, kterou vedl Jiří Zavřel. S blížícím se koncem války se stupňovala protibolševická rétorika,⁹⁵ s čímž souviselo založení České ligy proti bolševismu.

Kultuře připadla role výchovná a pedagogická. Dostala se pod tlak jednotlivých institucí, jež se snažily zformulovat jasně vymezená esteticko-politická kritéria. Výsledky propagačního a převýchovného snažení lze označit za slabé. Institucím se nedařilo získat důvěru většiny obyvatelstva, nedokázaly je oslovit. Příčina tkvěla mj. i v tom, že významné pozice zastávali lidé bez většího respektu, působili podezřelým a nespolehlivým dojmem.

Z uvedeného vyplývá, že se v období od druhé republiky až po konec Protektorátu vydělily čtyři skupiny autorů. První z nich představuje ty, kteří museli emigrovat z rasových či ideologických důvodů (E. Hostovský, Voskovec a Werich). Druhá skupina zahrnuje ty, kteří byli umlčeni, nebo se odmlčeli dobrovolně, zejména po roce 1942 (S. Kostka Neumann, V. Nezval, F. Halas, J. Palivec, V. Holan, J. Weil, J. Hora, V. Závada, J. Kolář). Někteří spisovatelé vyřešili své dilema tím, že začali psát pro děti (např. K. Bednář, M. Pujmanová, F. Hrubín, B. Říha), nebo pracovali jako novináři (J. Seifert), popř. se věnovali překladatelské činnosti. Většina pořízených překladů mohla vyjít až po skončení války, např. překlady antické literatury (Propertius, Aristoteles, Platon), F. Halas přeložil skladby *Grażyna, Konrád Wallenrod a Dziady* (1947) Adama Mickiewicze, F. Hrubín se věnoval překladům poezie Paula Verlaina (1947). Dále se na pultech knihkupectví dostaly překlady Stéphanu Mallarméa, Louise Aragona, Paula Eluarda, Roberta Desnose, Tristana Tzary. Do třetí skupiny lze zařadit autory odsouzené do vězení, koncentračních táborů či popravené (J. Čapek, V. Vančura, H. Bonn, B. Václavek, J. Fučík, E. F. Burian, Z. Kalandra, M. Jesenská, F. Peroutka, J. Kvapil, K. Konrad). Čtvrtou skupinu tvoří ti, kteří se tzv. zapletli a publikovali i v průběhu okupace více či méně prorežimní práce (F. Kožík, J. Durych).

---

⁹⁴ Emanuel Vajtauer (23. prosince 1892 v Táboře – nezjištěno) - Počátkem dvacátých let byl členem KSČ, patřil k radikálním bolševikům. Od března 1941 zastával funkci šéfredaktora *Večerního Českého slova*. Jeho jmenování předcházelo zatčení Jaroslav Šaldy. Na podzim roku 1942 jmenoval Vajtauera Emanuel Moravec šéfredaktorem obnovené *Přítomnosti*. Sám do tohoto časopisu přispíval, jeho články byly natolik horlivé, že Gruppapresse bylo nuceno jeho aktivismus mírnit. Měl velice blízko k Emanuelu Moravcovi, často k němu chodil do kanceláře, kde konzultovali konečnou podobu článků pro *Přítomnost*. Naposledy byl spatřen dne 29. dubna 1945, dále je jeho osud nejasný.

⁹⁵ MARŠÁLEK, P. *Pod ochranou hákového kříže*. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-80-87284-20-9. S. 103.

4.3 INSPIRAČNÍ ZDROJE A JEJICH PROMĚNY

Za směřodatnou tvorbu byla považována tvorba J. Vrchlického a také Julia Zeyera, a to z toho důvodu, že oba čerpali podněty z germánských a románských literatur. Ministr Moravec vyzdvihl ve svém proslovu, proneseném u příležitosti 30. výročí úmrtí, právě překladatelskou činnost Jaroslava Vrchlického, protože jejím prostřednictvím přibližoval českému národu evropskou literaturu, především literaturu německou. Upřednostňována byla rovněž osobnost J. V. Sládka, pravděpodobně proto, že obhajoval Vrchlického tvorbu.⁹⁶

Obdobími, jež měla poskytovat hojnost inspirace, byly hlavně středověk, humanismus, reformace a romantismus, neboť náš duchovní rozvoj v jejich průběhu ovlivňovaly německé motivy. V *Přítomnosti* z 1. listopadu 1942 byl otištěn článek profesora Jana Mertla, který spatřoval ve spisu Dante Alighieriho *O jediné vládě* (česky 1942) rané prvky vůdcovského principu a říšské myšlenky.

Z historických osobností byl propagandou pravděpodobně nejvíce zneužit sv. Václav. Docházelo k tomu již v období druhé republiky a i za Protektorátu považovala propaganda za jedinou a správnou duchovní tradici právě tradici svatováclavskou. Sv. Václav byl interpretován jako postava národního smíření.⁹⁷ Spisovatel J. Čep viděl dokonce v mnichovské kapitulaci zasloužený trest za zpronevěření se svatováclavské tradici. Původně tedy sv. Václav představoval ideál kolaborace. To se změnilo s počátkem Protektorátu. Tehdy začal být chápán širší veřejností jako symbol českého nacionalismu a národního českého vědomí.⁹⁸ Dalším panovníkem, zneužívaným propagandou, se stal Karel IV. Němci v něm viděli vladaře, jenž zajistil českým zemím mír a blahobyť právě v rámci Říše římské.

Krajní pravice, inklinující k fašismu stavovského typu, našla svůj vzor v sociálním reformátorovi a mysliteli Tomáši Štítném.⁹⁹

Již za druhé republiky vzrostl zájem o české baroko, což dokazuje i výstava *Pražské baroko*, která se konala ve Valdštejnském paláci ve dnech 27. května až 24. září 1938. Obě epochy, václavská i barokní, dokazovaly dějinnou opodstatněnost soužití obou národů, stejně jako její plodnost a prospěch. Protektorátní baroko má charakter výrazně protiněmecký,

---

⁹⁶ Viz Přílohu XII.

⁹⁷ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech 1918 – 1945*. 1. vydání. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6. S. 322. S. 323.

⁹⁸ TESARŮ, J. *Traktát o „záchrane národa“*. Texty z let 1967 – 1969 o začátku německé okupace. 1. vydání. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-67-4. S. 271.

⁹⁹ TESARŮ, J. *Traktát o „záchrane národa“*. Texty z let 1967 – 1969 o začátku německé okupace. 1. vydání. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-67-4. S. 280

protinacistický, obranný, katolický. U svatých, hrdinů i mučedníků je zdůrazňováno především jejich češství. Tím, že později využil baroko pro svoji propagandu R. Heydrich, ztratil o něj český národ postupně zájem.

5 CENZURA TISKU A KNIH

Dne 1. března 1939 vstoupil v platnost *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku* a tímto dokumentem byla cenzurní praxe ještě zvýrazněna. Cenzuru vykonávali úředníci tiskové dozorčí služby, kteří byli přímo v redakcích listu, přičemž byli řízeni pražským ústředím této dozorčí služby.

Český tisk se dostal pod německou kontrolu již první den okupace. Dne 15. března 1939 dorazil s německými oddíly do Prahy *SS-Obersturmbannführer* Karl von Gregory, který se stal vedoucím kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora. Druhým mužem, který vykonával dozor nad protektorátním tiskem, byl bývalý sudetoněmecký novinář Wolfgang Wolfram von Wolmar. Nacisté ve snaze dosáhnout svého cíle zřídili při ÚŘP tzv. Gruppepresse, tedy tiskové ústředí, do jehož čela dosadili svého zmocněnce Wolfganga Wolframa von Wolmara.

Ústředí tiskové dozorčí služby vydávalo před 15. březnem 1939 pravidelně podrobné denní a týdenní pokyny pro cenzory. Dne 23. března 1939 zakázal TO PMR volný prodej a distribuci cizozemských časopisů s výjimkou italských a módních bez textu, přičemž cizinou bylo myšleno také Slovensko, nikoliv však Německo. Zákaz se rovněž týkal prodeje časopisů tištěných mimo Protektorát, např. v Americe. Úřady dostávaly po jednom výtisku. Výhradně vědeckých časopisů se zákaz netýkal. Již 24. března 1939 vydal šéf civilní správy při vrchním velitelství armádní skupiny III. nařízení k zajištění pořádku v tisku. Dne 26. srpna 1939 obsadili von Wolmar spolu s dr. Augustem von Hoopem budovu pozdější ČTK. Jejich počínání bylo považováno za tvrdé, zraněn nebyl nikdo, ale pro spolupráci s odbojem byli zatčeni zástupce šéfredaktora tiskového odboru (dále jako TO) Zdeněk Schmoranz a Osvald Svoboda¹⁰⁰. Zhruba týden po obsazení TO svolal von Wolmar úředníky jak TO, tak tiskové dozorčí služby a ČTK. Schůze se konala v knihovně TO. Von Wolmar pronesl krátkou řeč, v níž prohlásil, že vedení zmíněných tří institucí převzaly říšské úřady a že jejich pokyny musí být bezpodmínečně dodržovány. Tomu, kdo by tato nařízení sabotoval nebo je neplnil, hrozilo stíhání.

Začátkem dubna 1939 vyšlo nařízení, že každý obrázek v knihách a časopisech musí být před reprodukcí předložen fotografické cenzuře, později obrázkové cenzuře TO PMR. „*Odtud každý obrázek nesl slovo „archiv...“, ačkoli správně měl nést jméno původce*“¹⁰¹.

¹⁰⁰ Osvald Svoboda zemřel v koncentračním táboře.

¹⁰¹ PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 – 1945*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1980. S. 78.

V rámci reorganizace vlády 27. dubna 1939 byl zrušen úřad ministra Jiřího Havelky, tisková agenda přešla pod TO PMR a ministr Jiří Havelka byl jmenován ministrem dopravy. Celá jeho skupina zabývající se knižní kontrolou přešla později do TO PMR a přenesla sem také svoji činnost. V rámci tiskového odboru byla označena jako „*kulturní oddělení tiskového odboru*“. Ve Vodičkově ulici pracovali jako úředníci cenzury např. odborový rada Klíma, J. B. Čapek, Antonín Straka a Pavel Nauman.

„Noviny a časopisy byly sledovány nejen tiskovým odborem předsednictva ministerské rady, ale také oddělením pro Tisk při Kulturně politickém oddělení Úřadu říšského protektora, dále gestapem a nacistickou bezpečnostní policií. Zároveň byl tisk pod přímým dozorem protektorátního ministerstva vnitra a jeho příslušných orgánů, především však policejních ředitelství. Jestliže se jednalo o důležité úvodníky, byly překládány pro účely cenzury do němčiny a postoupeny ke schválení nadřízenému německému úřadu. Nebylo zvláštností, že německý překlad českých článků byl vyhotoven až v sedmi kopiích. Cenzura protektorátního tisku byla jak předběžná, tak průběžná i následná“¹⁰².

Oblasti, které byly pokládány za zvlášť důležité, převzalo kulturně politické oddělení ÚŘP přímo do svých rukou. V ČTK tak byl v srpnu 1939 zřízen speciální nacistický pracovní štáb a podobný postup byl uplatněn i v rozhlasu. Knihy však zabavovalo i gestapo pod vedením Heinze Giesinga¹⁰³. Činilo tak bez účasti českých úředníků, na čí popud konfiskovalo, není zatím jasné. Pravděpodobně se tak často dělo na základě udání nebo náhodného výběru.

Přelomovým okamžikem pro cenzuru byl srpen roku 1940, kdy na vedoucí místo tiskového oddělení přichází Augustin von Hoop a cenzura se dostává pod přímou německou kontrolu. Na konci roku přechází cenzura novin a časopisů na předsednictvo ministerské rady a státnímu zastupitelství zůstala pouze kontrola knih a menších tiskovin. Zhruba ve stejnou dobu nastoupili do oddělení z pověření generála Aloise Eliáše dva důstojníci: majori Vilém Kostka a Josef Šotola.

Základním kritériem pro povolení k vydání knihy byl na počátku její poměr k Němcům a určitou váhu měla také umělecká úroveň. Pokud byla odhalena kniha politicky závadná, rozhodoval o jejím osudu sám von Hoop. Cenzurní škrty byly prováděny přímo v rukopisech barevně. Von Hoop se snažil sjednotit cenzuru literární, divadelní, výtvarnou,

¹⁰² PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 – 1945*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1980. S. 53.

¹⁰³ Příslušník gestapa, pocházel z Východních Prus.

hudební a bibliografickou, a převést ji pod svůj úřad. V souvislosti s tím docházelo opakovaně k rozšiřování počtu cenzorů, i přes to trvalo cenzurní řízení tři až čtyři měsíce i déle, dochází k chybám a nárůstu škrťů.

Z von Hoopova nařízení byla od 1. května 1941 prováděna předběžná prohlídka jen v kulturním oddělení TO PMR, které udělí souhlas s vydáním, pokud nenajde závady. Rozhodnutí bylo konečné a nezvratné. Každá žádost musela obsahovat název nakladatelství, údaje o autorovi: jméno a příjmení, případné pseudonymy, bydliště, rok a místo narození, případně úmrtí, rodinný stav, národnost, náboženské vyznání, vzdělání, povolání, rasový původ (árijec – neárijec) a krátkou charakteristiku tvorby.

Vládním nařízením ze dne 7. května 1941 o úpravě poměrů v českém tisku přešly záležitosti tisku, časopisů a povolování na předsednictvo tiskové rady, což znamenalo naprostý konec svobody knih a skutečné zrušení zákona o tisku.¹⁰⁴ Posledním hřebíčkem se stal zánik cenzurního oddělení při státním zastupitelství, čímž získal naprostou převahu a. von Hoop a jeho úřad.¹⁰⁵

Dalším stěžejním okamžikem byl příchod Reinharda Heydricha. V tísnivé a nejisté atmosféře cenzoři vycítili, že si nemohou dovolit udělat žádnou chybu, v důsledku čehož zpřísnili cenzurní měřítko.

S postupujícím válečným úsilím přestávaly dostačovat zásoby papíru. Toho začala využívat cenzura tisku i knih a cenzurní zásah politický „překryli“ důvodem hospodářským. Postupně směly být tištěny pouze knihy menších formátů.

5.1 LIBRI PROHIBITI

Úplným zákazem byla postižena díla spisovatelů, kteří emigrovali nebo byli popraveni, autorů židovského původu, levicového zaměření a legionářů. Pokud chtěl např. židovský či komunistický autor vydat svoji práci knižně nebo časopisecky, bylo nutné najít člověka árijského původu nebo nemarxistického smýšlení, který svolil vydávat pseudonym za svůj a svým jménem také podepisovat příjem honoráře. Tímto svým konáním se v případě odhalení vystavoval nebezpečí obžaloby z napomáhání nepříteli, za což byl zpravidla poslán

¹⁰⁴ ZELENKOVÁ, Věra, 2009. *Kulturní rubrika protektorátních novin – Přítomnost*. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. S. 7, 9 a 10.

¹⁰⁵ POLÁČEK, Václav. Cenzura, řízení knižního trhu, zabavování a ničení knih 1938 – 1945. In: *Knihy a národ 1939 – 1945*. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004, S. 103. ISBN 80-7185-635-5.

do koncentračního tábora.¹⁰⁶ Za rok 1939 bylo zakázáno na 744 knih, o rok později 634.¹⁰⁷ Podle soustavnějších záznamů, pocházejících z roku 1943 až 1944, vydávalo MLO oběžníky zakázaných děl a autorů pro území PČM.¹⁰⁸ Tyto seznamy byly rozděleny na dvě skupiny, do první spadala díla zakázaná a zapsaná do seznamu škodlivých a nežádoucích, a do druhé díla nezapsaná v seznamu, ale přesto zakázaná. S vydáním takového oběžníku bylo nutné provést okamžitou revizi a všechny výtisky zakázaných děl nalézt v knihkupectvích, antikvariátech, všeobecných a spolkových knihovnách, ve studovnách a půjčovnách a následně je zajistit. Díla patřící do první skupiny byla okamžitě zapečetěna a odeslána na policejní ředitelství v Praze, popř. v Brně. Díla druhé skupiny mohla být zapečetěna na daném místním úřadě a tam i uložena. Zakázané spisy musely být zabaveny i v nakladatelstvích a také vyškrtuty z veškerých katalogů. Tyto seznamy podepisoval za ministra Augustin von Hoop nebo v jeho nepřítomnosti úředník Vilém Kostka (duben – červen 1943).¹⁰⁹ Za měsíc byly vydány zpravidla tři oběžníky, obsahující seznamy autorů a jejich děl, které postihl zákaz.

Na základě oběžníku ze dne 5. dubna 1943 byly zakázány práce zahraničních autorů, např. Jakoba Schmitze, Helgy Grothové, Hannse Marschalla, Herberta Casson, všechna díla Ludwiga Bernharda.¹¹⁰ O den později byl vydán oběžník zakazující spisy českých autorů, jednalo se o dvacet osm autorů zařazených do první skupiny, např. Karel Balák – *Budeme žít na věky* (1938) a *Ve svornosti síla* (1938), celé dílo Jakuba Julia Davida, Jan Herben – *T. G. Masaryk, president republiky československé* (1918), *Jubilejní almanach lidového divadla v Plzni* (1938), Jan Kapras – *Český život v Deutschböhmen* (1918) a *O českém státě za války a po válce* (1925), J. S. Kubín – *Kladské písničky* (1925), Bohumil Polan – *Se St. K. Neumannem* (1919). Rovněž byly zakázány práce osmnácti autorů spadajících do druhé skupiny, např. Svatopluk Čech – *Výlety pana Broučka* (1922) a *Václav Živsa* (1918), Kamil Krofta – *Konec starého Uherska*, Albert Pražák - *Slovenská otázka v době J. M. Hurbana* (1923), Arnošt Procházka – *Meditace* (1921).¹¹¹

Další seznam zakázaných českých autorů následoval 30. dubna 1943 a obsahoval v první kategorii třicet jedna autorů a ve druhé potom jedenáct autorů a jejich prací. Např.

¹⁰⁶ ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české. Náš kulturní odboj za války.* 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 92.

¹⁰⁷ ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české. Náš kulturní odboj za války.* 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 189.

¹⁰⁸ Viz Přílohu X.

¹⁰⁹ AMV, 44-136/4. S. 1.

¹¹⁰ AMV, 44-136/4. S. 1 – 2.

¹¹¹ AMV, 44-136/4. S. 3 - 5.

se jednalo o Stanislava Čerchovského a jeho práce *Na záletech* (1924), *Turská nevěsta* (1924) a *Ze zákulisí venkovské fary* (1924), o Tulu Čihařovou-Odehnalovou a její knihy *Čítanka světových autorů* (1922), *Člověk hrdina* (1929) a *Čtyřnásobný milenec*, o Jana Kaprase – *Český stát a centralizace zemí habsburských* (1918), o Josefa Ludvíka Kuhna – *J. S. Machar* (1919), *K. H. Borovský* (1919) a *Slovenské písemnictví* (1919). Dalším autorem postiženým zákazem se stal S. Kostka Neumann – *Sonáta horizontálního života* (1937) a *Bohyně, světice a ženy* (1935), Jaroslav Vrchlický – *Mythy* (1915). Do druhé skupiny byli zařazeni např. Jindřich Šimon Baar – *Pro kravičku* (1935) a Josef Hais Týnecký – *Světla I. – II.* (1938).¹¹²

V květnu byly vydány tři oběžníky, a to 17., 25. a 31. května 1943. Oběžník ze 17. května obsahoval dvacet šest, respektive dvanáct autorů, jako byli např. Adolf Branald – *Zlatá lucerna víly Slovaneky* (1937), Vlasta Javořická – *Ve vichřici života* (1928), Jiří Karásek ze Lvovic – *Jiří Jos. Antonín, Romány tři mágů, Román Manfreda Macmillena* (1924). Ve druhém oběžníku přibylo dvacet devět v první a sedm autorů v druhé kategorii, např. St. Kostka Neumann – *Československá cesta* (1934 – 35), *Elbasan* (1922), *Rudé zpěvy* (1923) a *Žal* (1931), František Kožík – *Nové srdce* (1936), Julie Vlasáková – *V osidlech záletnice*. Třetí oběžník zahrnoval dvacet pět, respektive sedm autorů, např. Karel Absolon – *President Osvoboditel T. G. Masaryk* (1937), Aleš Balcárek - T. G. M. (1937), Jakub Deml – *Sokolská čítanka* (1923) a *Den osvobození* (1925), S. Kostka Neumann – *Nesloužím* (1935) a Q. M. Vyskočil – *Dítě hvězd* (1919).¹¹³

V červnu následovaly tři oběžníky, ten ze 2. června obsahuje seznam zahraničních autorů. O devět dní později se již jednalo o autory české, v první skupině dvanáct autorů, ve druhé stejně tak, byli to např. Emanuel Lešehrad – *Tajemný dům* (1930) a Eva Marešová – *Irča* (1938), Petr Fingal – *Za károu Tylovou* (1928), Zdena Kavková-Innemannová – *Pozor, až tlesknu, tak jedem* (1932), Václav Krofta – *Přeludy a rozmary srdce* (1921) a Pavel Rudolf – *Husopaska* (1928). Třetí oběžník pocházel z 28. června, zahrnoval v první skupině dvacet sedm a ve druhé potom devět autorů, např. S. Kostka Neumann – *Srdce a mračna* (1935) a *Zlatý oblak* (1932), František Pintera – *V zajetí chrysaném* (1935), Rex Carrey – *Jirka kapitánem* (1937) a Karel Nový – *Tuláci* (1928).¹¹⁴

¹¹² AMV, 44-136/4. S. 8 – 10.

¹¹³ AMV, 44-136/4. S. 10 – 18.

¹¹⁴ AMV, 44-136/4. S. 20 – 26.

První červencový oběžník znamenal zákaz pro devatenáct zahraničních autorů. Následoval 20. července „český“ seznam, obsahoval např. jméno Eduarda Basse – *Lidské tělo* (1918), Jindry Cinka – *Život zpívá* (1938), Františka Čečetky – *Malý hrdina* (1938), S. K. Neumanna – *Dějiny ženy* (1931 – 32), Vítězslava Nezvala – *Jan ve smutku* (1930).

Oběžník z 31. července přinesl zákaz Jakubu Demlovi a jeho *Šlápějím*. Zvláštní je, že svazky čtyři, šest, osm, devět a deset byly zařazeny do první skupiny, a svazky dva, tři a sedm do skupiny druhé. Stejně tak byly do druhé skupiny zařazeny všechny tři díly románu Fr. Čečetky *Žid Baruch* (1938).¹¹⁵

Dne 17. srpna 1943 bylo v první skupině zakázáno patnáct titulů, zejména historického, právního a technického zaměření. Ve druhé skupině, čítající dvanáct publikací, se ocitli např. Viktor Novák – *Julius Zeyer* (1920) a A. V. Frič – *Kalera Marsal* (1921). Ve druhém srpnovém seznamu z 31. srpna bylo zařazeno dvanáct, respektive šestnáct knih, např. Fr. Čečetka – *Národ* (1938), Klement David – *Z dějin kulturních národů a Děj skutečnosti* (1922), Viktor Dyk – *Okno* (1938), Q. M. Vyskočil – *Purpurové zásnuby* (1919) a další cizojazyčná literatura.¹¹⁶

V prvním zářijovém seznamu byl zakázán např. *Výbor ze spisů* K. H. Borovského (1925) a dalších čtrnáct titulů v první skupině, ve druhé se jednalo především o publikace technické, historické, geografické (17). Dne 27. září byl vydán další, zahrnující pouze cizojazyčnou literaturu. O tři dny později byla zakázána práce K. H. Borovského *Na barikádách* (1938) a dalších devatenáct spisů českých autorů.¹¹⁷

Dne 20. října byl vydán seznam, obsahující celkem dvacet jedna knih politického, historického (o T. G. Masarykovi, Janu Žižkovi), vojenského a geografického charakteru. Následoval 10. října další velice obsáhlý spisek, zaměřený kromě jiného i na politické spisy a pokleslou literaturu, v první skupině např. Josef Doležal – *Kabinet voskových figur* (1922), *Domov. Rodiče a děti* (1924), *Dr. Milan Hodža* (1938), Bruce Hall – *Dobrodruh z Nevady* a *Rytíři texaských planin* (1938), E. W. Harrison – *Okřídlená smrt* (1938), Ivan Herben – *Zrození básníka. Petr Bezruč vstupuje do literatury* (1938).¹¹⁸

¹¹⁵ AMV, 44-136/4. S. 30 – 34.

¹¹⁶ AMV, 44-136/4. S. 39 – 40.

¹¹⁷ AMV, 44-136/4. S. 44 – 50.

¹¹⁸ AMV, 44-136/4. S. 54 – 55.

Dne 16. listopadu byly jedinou českou zakázanou knihou *Sny po divadle* od Elišky Pechové-Krásnohorské z roku (1922), následovalo deset cizojazyčných.¹¹⁹ O čtyři dny později došlo k zákazu celkem dvaceti devíti knih, mezi nimi např. *O Balkánu a o nás* Viktora Dyka (1919), *První rota* Františka Götze (1938) a *Hadí květy* Jaroslava Durycha (1924). Veškerá vydání *Zpěvů pátečních* Jana Nerudy byla zakázána 29. listopadu. Den poté následoval seznam, který obsahoval třicet jedna titulů, např. Jaroslav Durych – *Okamžiky z válečných let* (1924), J. Š. Baar – *Hu nás* (1921), Viktor Dyk – *Žalozpěv o 14. říjnu* (1918) a Jaromíra Hüttlová – *Maryna* (1938).¹²⁰

V průběhu prosince byl vydán pouze jeden seznam, jenž znamenal zákaz pro třicet šest knih, např. Jakuba Demla – *Verše* (1938), Jaroslava Durycha – *Nejvyšší naděje* (1920).¹²¹

V prvním oběžníku roku 1944 ze dne 18. ledna se nachází pouze kniha *Pod svícnem* Karla Nového (1922), ve druhém ze dne 20. ledna pak zejména politická a školsky zaměřená literatura, následně z 22. ledna najdeme pouze cizojazyčné práce (7). Dne 31. ledna vyšel oběžník, zakazující např. povídky *Z let probuzení* Karolíny Světlé (1904) a dalších dvaadvacet titulů v první skupině a deset politických a sportovně zaměřených knih ve skupině druhé.¹²²

Za únor vydalo MLO pouze dva oběžníky, a to 16. a 29. února. První přinesl zákaz dvaceti osmi a pěti publikací, jednou z nich byla práce Vladimíra Teyrovského¹²³ o Gregoru

¹¹⁹ AMV, 44-136/4. S. 56 – 58

¹²⁰ AMV, 44-136/4. S. 60 – 65.

¹²¹ AMV, 44-136/4. S. 67 – 68.

¹²² AMV, 44-136/4. S. 69 – 73.

¹²³ RnDr. Vladimír Teyrovský (15. března 1898 v Praze - 29. října 1980 v Brně) - v roce 1920 získal titul doktora přírodních věd. O šest let později se habilitoval v oboru systematické zoologie na vysoké škole v Brně. Další rok na to se stal docentem zoologie na Masarykově univerzitě. Publikoval řadu vědeckých pojednání v oboru etnologie a živočišné psychologie. Již v období první republiky propagoval ve velké míře fašismus. Zastával funkci zemského velitele Omladiny NOF pro Moravu a Slezsko, která byla ustanovena 1. května 1927. Na schůzích Omladiny NOF často řečnil. O rok později se stal členem předsednictva na sjezdu bývalé fašistické opozice v České Třebové. Lze ho považovat za jednoho z původců základních idejí fašistického vládního programu. Do roku 1938 byl členem Národně demokratické strany v Brně, později vstoupil do strany Národní jednoty. Přispíval do časopisů *Národní výzva* a *Nástup červenobílých*, o rasové problematice pak i do německého časopisu *Brünner Tagblatt*. Stal se členem Vlajky. Z této organizace vystoupil dopisem ze dne 22. listopadu 1939. Když se přihlásil do NS, byl 18. srpna 1940 jmenován členem výboru NS v Brně. Příští rok se v té samé funkci přesunul do Prahy. V září 1941 byl jmenován zplnomocněncem NS pro výchovu a kulturu. Z titulu funkce k sobě povolal 6. listopadu 1940 zástupce různých institucí, jakož i zástupce ČSSN, za účelem usměrnění výchovy mládeže a obyvatel Protektorátu v duchu říšské ideje. Ve stejném roce převzal funkci vedoucího propagačního odboru. V době okupace vstoupil do svazu Ligy proti bolševismu. Psal zprávy pro Emanuela Moravce v letech 1942 – 45, kdy byl pověřencem NS pro rasové otázky. Rovněž napsal několik brožur pojednávajících o čistotě rasy. Byl souzen MLS v Brně podle Malého dekretu, ale protože oznámení na něj bylo podáno po lhůtě určené k podání oznámení na osoby provinivší se proti národní cti svou okupační činností, nemohlo být řízení zahájeno.

Johannu Mendelovi (1933). Další seznam přinesl zákaz devatenácti knihám odborného charakteru.¹²⁴

V březnu roku 1944 vydalo MLO pouze jeden, zato rozsáhlý, seznam, který obsahoval čtyřicet jedna děl, z první skupiny např. Jaroslav Kvapil – *Svatý Václave!* (1938), J. Sv. Machar – *Kam to spěje?* (1938). Ze druhé skupiny např. Viktor Dyk - *Tajemná dobrodružství Alexeje Ivanyče Kozulinova* (1923) a František Kožík – *Sejdeme se?* (1938).¹²⁵

V dubnu došlo k zakazu velkého počtu knih, celkově sto tří. Oběžník ze dne 12. dubna obsahoval např. práce J. S. Machara *Pět roků v kasárnách* (1927), Antonína Raise *Rosé krůpěje* (1935) a Jaroslava Kruse *Tajemství Údolí smrti* (1923). O dva dny později to bylo v první skupině padesát šest knih a ve druhé třicet devět, např. Jindra Cink – *Výkřiky od Těšína* (1931), Josef Hais Týnecký – *Mezi horami a lesy* (1935), Zdeněk Nejedlý – *Božena Němcová, Bedřich Smetana, Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách, Kostnice, Nejpravdivější proroctví Libuše*, K. V. Rais – *Pout' českých umělců* (1936), Jaroslav Vrchlický – *Rabínská moudrost* (1928), Alois Jirásek – *Skaláci*.¹²⁶

Poslední nalezené oběžníky pochází z 13. a 26. května 1944. Počet zakázaných děl klesl na třicet šest. Byla zakázána díla T. G. Masaryka, *Nikola Šuhaj loupežník* (1932) Ivana Olbrachta a dále literatura zaměřená odborně, také na politiku, historii, rybářství.¹²⁷

V těchto seznamech nebyl uváděn důvod zakazu každé knihy zvlášť. Jednotlivá publikace byla pouze přiřazena do jedné z kategorií. Z literatury naprosto vymizel brak knižní i časopisecký. Bojovala proti němu zcela nelitostně cenzura i Kulturní rada NS a VOS, postupem času se přidala autocenzura samotných autorů detektivek, dobrodružných románů i románů pro ženy a dívky.¹²⁸

K omezení distribuce škodlivé literatury mezi mládeží došlo v březnu roku 1940 „na základě pátého paragrafu tzv. malého tiskového zákona č. 126/1933 Sb. a konkretizujícího vládního nařízení č. 229/1934 Sb. Případná novelizace těchto předpisů měla být provedena, až když se v praxi neosvědčí.“

Z březnové porady KR NS vzešla nová definice pokleslé literatury:

¹²⁴ AMV, 44-136/4. S. 76 – 81.

¹²⁵ AMV, 44-136/4. S. 82 – 84.

¹²⁶ AMV, 44-136/4. S. 85 – 91.

¹²⁷ AMV, 44-136/4. S. 92 – 94.

¹²⁸ JANÁČEK, P. *Literární brak*. Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938 – 1951. 1. vydání. Brno: Host, 2004. ISBN 80-7294-129-1. S. 112

- nenáležitým obsahem i formou porušuje u mladistvých i jiných čtenářů přirozený pohlavní i mravní vývoj, popř. i dráždí nežádoucím způsobem jejich pudovost (zastřena pornografií);
- senzačním nebo nemírně vzrušujícím líčením dějů pravdě nepodobných odvádí čtenáře od životní skutečnosti a budí nesprávné představy o životním dění a společenském životě (dobrodružná literatura ve špatném smyslu);
- přímo i nepřímo zkrášluje, popř. omlouvá trestné činy a tak může být svým líčením dějů návodem k trestným činům (škola zločinnosti);
- svým obsahem může buditi přímo i nepřímo nenávist k lidské společnosti, k jejím zřízením nebo k jiným národům;
- svým zpracováním děje nebo formou je v příkrém rozporu s uměleckým, kulturním, literárním snažením národa a s duchem křesťanské etiky;
- svým obsahem znevažuje smysl pro rodinný život a rodinnou výchovu;
- překáží potřebnému rozvoji vědomí odpovědnosti jednotlivcovy vůči celku.

Zákon předpokládal ustavení Sboru pro posuzování tiskopisů ohrožujících mládež (dále jako Sbor), jenž měl za úkol projednávat výhradně konkrétní texty. Členství ve Sboru přijali např. Josef J. Hendrich, Jan Čarek a Jaroslav Durych. Sbor fungoval až do poloviny roku 1942.¹²⁹

Po dobu pěti let vycházel oběžník Ústřední tiskové dozorcí služby, který obsahoval seznam autorů, jejichž jména se nesměla vyskytnout na stránkách novin a časopisů. Jednalo se např. o Petra Bezruče, E. F. Buriana, J. i K. Čapkovy, Václava Černého, Josefa Haise Týneckého, Františka Halase, Josefa Horu, Adolfa Hoffmeistera, Jaromíru Hüttlovou, Josefa Koptu, Josefa Ladu, Marii Majerovou, Helenu Malířovou, Annu Masarykovou, Zdeňka Nejedlého, S. Kostku Neumanna, Vítězslava Nezvala, Ivana Olbrachta, Marii Pujmanovou, Marynu Radoměřskou, Jaroslava Seiferta, Olgu Scheinpflugovou, Karla Teigehe a Bedřicha Václavka.¹³⁰

¹²⁹ JANÁČEK, P. *Literární brak*. Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938 – 1951. 1. vydání. Brno: Host, 2004. ISBN 80-7294-129-1. S. 113 - 114.

¹³⁰ POLÁČEK, Václav. Cenzura, řízení knižního trhu, zabavování a ničení knih 1938 – 1945. In: *Kniha a národ 1939 – 1945*. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004, S. 134 – 135. ISBN 80-7185-635-5.

Obdobně zamítavě se cenzura dívala i na příklon ke slovanským tradicím, ke slavjanofilství, jenž byl chápán německou stranou jako podvratná činnost.

5.2 EVIDENCE AGENTUR

Z prostudovaných dokumentů je jasné, že MLO vedlo podrobnou evidenci literárních a divadelních agentur. Pravděpodobně každý rok vyzvalo MLO všechny existující agentury o vyplnění evidenčního dotazníku. Ten obsahoval název agentury, její sídlo, telefonní spojení, založení, druh koncese a jejího majitele, které autory daná agentura zastupuje (tato kategorie byla rozdělena na české, německé a jiné), s kterými dalšími agenturami je ve spojení, se kterými literárními spolky, sdruženími a nakladatelstvími je ve spojení, kdo jsou zaměstnanci agentury (jejich pozice a měsíční plat).¹³¹

5.3 PRACOVNÍ NASAZENÍ

Povinnost pracovního nasazení platila i pro spisovatele. Pokud chtěl být autor vyňat z pracovního nasazení, musel podat žádost u MLO. Žádost měla podobu formuláře, do kterého bylo třeba vyplnit osobní údaje, případný používaný pseudonym, vzdělání a povolání autora, rasový původ, zda byl členem např. zednářské lóže nebo jiných politických, kulturních, sportovních spolků a organizací a přehled dosavadní tvorby. Bylo třeba také přiložit osobní list ke zjištění schopností včleňování do práce, jenž obsahoval informace o případných zdravotních omezeních. K dispozici jsou např. žádosti Olgy Scheinpflugové¹³² nebo Vladimíra Neffa. Zvláštním případem je žádost Vladimíra Hellmutha-Braunera, na které je rukou dopsáno, že 21. února 1944 osvědčení vydáno nebylo, 15. března naopak bylo vydáno a o měsíc později, 26. dubna, opět zrušeno.¹³³

5.4 CENY

Prvorepublikové státní ceny byly roku 1939 nahrazeny tzv. národními cenami, jež byly předávány ve svátek sv. Václava. V porotě pro udělování národních cen usedli např. Č. Jeřábek, J. Kvapil, J. Mukařovský, J. Květ a M. Švabinský.

Roku 1940 obdrželi národní cenu básník Vilém Závada, malíři Antonín Hudeček a Vratislav Nechleba a historik výtvarného umění Antonín Matějček, v kategorii hudby pak E. F. Burian za operu *Maryša* a Ondříčkovu kvarteto. V oblasti filmu byla cena přiznána Vladimíru Neffovi, hudebnímu skladateli Jiřímu Srnkovi, režisérům Václavu Krškovi, Martinu Fričovi a Františku Čápovi, herečkám Jiřině Štěpničkové a Lídě Baarové, hercům

¹³¹ NA, MLO Agentury literární, divadelní 1943 – 44. S. neoznačena.

¹³² Viz Přílohu IX.

¹³³ NA, MLO Autoři. Pracovní nasazení 1943 – 44. S. neoznačena. (Překlad z německého jazyka V. Z.)

Jaroslavu Marvanovi a Jaroslavu Vojtovi. V roce 1941 byli vyznamenáni Jan Čep, Jaromír John a Albert Pražák. Dne 12. července 1942 udělil ministr Emanuel Moravec národní cenu u příležitosti sedmdesátých narozenin prezidenta Emila Háchy, mezi jinými, Františku Kožíkovi¹³⁴ a Karlu Dvořáčkovi. Jako jediní ze všech oceněných se nedostavili na slavnostní ceremonii do Smetanovy síně pražského Obecního domu. K laureátům národní ceny za rok 1942 patřili také František Hrubín, Celestýn Ryppl¹³⁵, Marie Glázrová, Karel Werner, Antonín J. Kožíšek¹³⁶, Gustav Nezval. Zpráva o národních cenách vyšla v *Pražském ilustrovaném zpravodaji* 23. července 1942, číslo 30 (1129), ročník 1942.

Svoji cenu za literaturu udělila rovněž Česká akademie, a to Josefu Koptovi za knihu *Poštovní holub č. 17*, Josefu Horovi za *Jana Houslistu*, herci Jiřímu Plachému a sochaři Ladislavu Šalounovi.¹³⁷

Jménem Reinharda Heydricha byla zřízena cena za politickou literaturu, jež byla udělována každoročně v pražské městské knihovně. Ocenění obdrželi sto tisíc

¹³⁴ Prohlášení F. Kožíka ze dne 25. listopadu 1946 a svědecká výpověď Zdenky Kožíkové-Švabíkové ze dne 20. listopadu 1946 a prohlášení Ladislava Broma ze dne 25. listopadu 1946.

¹³⁵ Celestýn Ryppl (12. září 1894 v Plzni - 12. května 1945 v Praze) - studoval na pražské konzervatoři kompozici u J. B. Foerster, později pak v Drážďanech klavírní hru u prof. Emila von Sauera. Koncertoval v Mohuči, Wiesbadenu, Drážďanech a Berlíně. Rok 1932 strávil na cestách po Anglii. Po návratu se usadil v Horách Matky Boží, kde komponoval a živil se vyučováním klavíru v Plzni a okolí. Stýkal se s německými dirigenty, např. s Weissbachem, Rosbaudem, Schurichem. Byl osobním přítelem bývalého vyslance Václava Mastného. Po návratu žil hlavně z prostředků Jana Masaryka na jihočeském venkově. Řád křížovníků s červenou hvězdou mu zaplatil na úhradu rozpisu velké mše asi 40 tisíc. Alice a Jan Masarykovi prosazovali jeho skladby, „tlačili“ na příslušné činitele Ministerstva školství a národní osvěty a také na Radiojournal. Umělecké kruhy se tomuto nátlaku bránily kvůli slabé hodnotě Ryplových skladeb. V roce 1929 se za pomoci Masarykových ucházel o místo šéfa hudebního programu Radiojournalu. Za druhé republiky pracoval v úřadě ministra Jiřího Havelky. V říjnu nabídl své služby úřadu ministra Vavřečky pro uspořádání hudebních styků mezi Československem a Německem. V únoru 1939 byl přijat úřadem ministra Jiřího Havelky jako smluvní úředník. Již v červnu téhož roku dostal výpověď. Po březnu 1939 se rychle přeorientoval a stal se fašistou. Navázal styky s německými hudebními kruhy, např. se šéfem hudební skupiny kulturního oddělení Alexe von Gregoryho. Netajil se svým přesvědčením o podřazenosti české kultury ve srovnání s německou. Tvrdil, že je v kulturních záležitostech důvěrníkem Němců. Za svůj první úkol považoval odstranění lidí, jako např.: Václava Talicha, E. F. Buriana, Mirko Očadlíka a Aloise Háby. Kládl překážky Burianovu zfilmování *Věry Lukášové*, zakázal další provozování Nezvalovy *Manon Lescaut*. Mirko Očadlík byl odstraněn ze své funkce v rozhlasu. Alois Hába byl vytlačen z hudebního života. Ryppl se za pomoci přátel dostal do TO PMR. Byl pověřen cenzurou gramofonových desek a jeho následné cenzurní zásahy byly citelné. Stal se členem kulturní komise NS, kde předsedal hudebnímu odboru, a členem ČSSN. Byl vyznamenán Čestným štítem se Svatováclavskou orlicí a roku 1942 obdržel národní cenu. Postupem času se stal nepohodlným i Němcům. V době květnové revoluce byl zajištěn a internován ve škole na Praze XVI., ve Zborovské ulici. V nestřeženém okamžiku vyskočil ze třetího poschodí na nádvoří. Podle dokumentů a fotografií nebylo pochyb o jeho totožnosti.

¹³⁶ Antonín Jarmil Kožíšek (28. srpna 1905 v Brně - 26. března 1947) - ve třicátých letech pobýval ve Francii, rok 1936 strávil ve Španělsku. Je autorem knihy *Moře bídy*. V žurnalistických kruzích se netěšil příliš dobré pověsti, a proto nebyl roku 1937 přijat za člena Syndikátu novinářů. V Brně vydával časopis *Národní tábor*. Byl předsedou odbočky Národního svazu novinářů v Brně. Jako šéfredaktor působil v *Moravských novinách* a *Moravské orlici*. Roku 1943 ho dosadil na stejný post do *Poledního listu* Wolfram von Wolmar. Stal se členem Českého národně-socialistického tábora Vlajky (dále jako ČNST-Vlajka). Odsouzen k trestu smrti oběšením a popraven.

¹³⁷ ČERVINKA, M. *Česká kultura a okupace*. 1. vydání. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-180-0. S. 53.

protektorátních korun. V roce 1942 a 1943 dostal Cenu R. Heydricha (Cenu města Prahy) Josef Kliment.

Na přelomu let 1943 a 1944 zřídil ÚŘP vyznamenání pro úřední, hospodářské a kulturní úředníky s názvem Svatováclavská orlice. Osobně ji uděloval K. H. Frank.

5.5 ZÁJEZDY NOVINÁŘŮ A KULTURNÍCH PRACOVNÍKŮ

Pro úzký okruh novinářů a jiných kulturních pracovníků pořádal Úřad říšského protektora zájezdy do zahraničí. Ty se konaly každoročně po celé období okupace, někdy absolvovali novináři i několik zájezdů za rok. Účastníci putovali po všech územích okupovaných německou armádou, od Francie po obsazená území Sovětského svazu. Za účel těchto zájezdů lze považovat propagandu nacistické myšlenky, Němci chtěli přesvědčit české novináře o tom, že být součástí třetí říše přináší výhody a prospěch danému národu. Stejně tak nemůže být pochyb o tom, že návštěvy zemí, jako např. Polska, měly varovat před jakýmkoliv pokusem o odpor.

Již v dubnu roku 1939 mířili novináři do Německa, kde si prohlédli kromě filmových ateliérů města Berlín, Frankfurt, Stuttgart a Vídeň.

V září 1939 odjela skupina novinářů do poraženého Polska, navštívili mimo jiné města Krakov, Lodž, Varšavu a Kutno. V roce 1940 byly uspořádány celkem tři zájezdy. Únor a březen strávili novináři pod vedením von Gregoryho na západním valu a ve městech Karlsruhe, Kehl a Saarbrücken. V červnu a červenci následovala výprava do Holandska, Belgie a Francie a ve dnech 3. – 13. září pak znovu do Německa.

Během posledně jmenovaného zájezdu navštívili účastníci Mnichov, Norimberk, Kolín, Essen, Holandsko, Münster, Hamburk a Berlín. Původně se mělo jednat pouze o zájezd novinářů, ale von Wolmar na poslední chvíli změnil názor a rozhodl se přizvat spisovatele, divadelníky, hudebníky a nakladatele. Zájezdu se zúčastnilo pod Wolframovým vedením na čtyřicet osob, mezi nimi např. herec Karel Konstantin, dirigent Václav Talich, výtvarníci Jan Úprka a Karel Rélink, kameraman Karel Pečený, pěvec Pavel Ludikar, Josef Träger z nakladatelství Melantrich, ze spisovatelů Josef Hora, Jaroslav Durych, Josef Knap, Jan Čarek, Václav Renč. Z poválečných výpovědí vyplývá, že k účasti byli vyzváni písemně ÚŘP a že jedinému Vladislavu Vančurovi se podařilo zájezdu vyhnout, když si opatřil lékařské osvědčení.¹³⁸ Tato skutečnost mu však v očích německé strany velice přitížila.

¹³⁸ AMV, 301-103-2, protokol sepsaný 12. 11. 1946 na oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Olomouci s Václavem Renčem, S. nečitelná.

Josefu Knapovi byla výzva doručena dokonce v noci zvláštním poslem.¹³⁹ Z nakladatelského prostředí se vymluvil na pokročilé stáří Jaroslav Šalda, ale místo něho byly z nakladatelství Melantrich nominovány další čtyři osoby, a to zmíněný Josef Hora, Jaroslav Šalda ml., Josef Träger a inženýr Jaroslav Simonides.¹⁴⁰

V závěru zářijové návštěvy po Německu je přijal říšský ministr propagandy Joseph Goebbels, dne 11. září 1940 pronesl v Berlíně projev ke třiceti českým kulturním tvůrcům a novinářům - *Rede des Herrn Reichsministers dr. Joseph Goebbels an die tschechischen Kulturschaffenden und Journalisten am 11. September 1940 in Berlin.*

Ve své řeči byl Goebbels velmi přímý a důrazný, nikoho nenechal na pochybách o vítězství třetí říše. Připomněl slova Otty von Bismarcka, že německé jednoty se nedosáhne řečmi a usneseními, ale musí být vykována krví a železem. Vyslovil přesvědčení, „že během padesáti let se nebude myslet pouze v (pojmech) zemí – mnoho dnešních problémů pak úplně vybledne a mnoho z nich toho nezbude; bude se pak myslet v (pojmech) kontinentů a evropské myšlení budou naplňovat a budou jím hýbat mnohem větší problémy“¹⁴¹. Snažil se přesvědčit českou delegaci o tom, že Německo se nechystá narušovat ekonomické, kulturní nebo sociální oblasti českého národa.¹⁴² Dal najevo, že Češi nemohou na statu quo nic změnit a zda s ním souhlasí, či ne, je naprosto nedůležité. Naopak by podle jeho názoru měli Češi využívat výhod říše.¹⁴³ Apeloval přímo na českou delegaci: „Pánové, vy jste nahlédli do Říše a velmi jsem usiloval o to, abyste vykonali tuto cestu, než bych se s vámi setkal. Viděli jste Říši ve válce a budete si moci udělat přibližnou představu o tom, co to bude znamenat v míru“¹⁴⁴. Ministr propagandy sliboval, že český národ bude mít „možnost uvádět v Říši své filmy, svou literaturu, svůj tisk, svůj rozhlas“¹⁴⁵. Říšský ministr propagandy uvedl, že se velice zajímá o českou literaturu a zejména o film, dal si připravit množství hlášení o české kulturní práci. Došel k závěru, že „nejdříve musí dojít k očištění. O celé řadě českých filmů bych si přál, abych je mohl předvést německému lidu.“¹⁴⁶ Zdůraznil úlohu

¹³⁹ AMV, 301-2-1, protokol sepsaný 12. 11. 1946 na oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze s Josefem Knapem. S. 118

¹⁴⁰ AMV, 301-103-2, protokol sepsaný 13. 11. 1946 na Oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze s Josefem Trägrem. S. 110.

¹⁴¹ DUFFACK, J. J.: *Dr. Joseph Goebbels. Poznání a propaganda, komentovaný překlad vybraných projevů*. 1. vydání. Praha: Naše vojsko, 2001. ISBN 80-206-0603-3. S. 55.

¹⁴² Tamtéž, str. 55.

¹⁴³ Tamtéž, str. 56.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 56.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 59.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 58.

inteligence, která má ukázat průměrnému krátkozrakému člověku skvělou budoucnost,¹⁴⁷ a vyjádřil myšlenku, že lidové vrstvy obyvatelstva smýšlí tak, jak smýšlí vrstva inteligence. Proto by měli kulturní pracovníci vyjasnit, na čí stranu se má národ přidat,¹⁴⁸ protože „průměrný člověk totiž nevidí příliš daleko. Je právě úkolem inteligence pozvednout se nad úzký horizont a získat přehled v širším měřítku ... Je vždy úkolem inteligence nějakého národa být průkopníkem přicházejícího stavu, a ne slepým zbožňovatelem současnosti.“¹⁴⁹

V závěru svého projevu poněkolkáté zopakoval, že Němci dokáží být hroznými nepřáteli, ale na druhou stranu také loajálními přáteli.

Okamžitě po návratu byli účastníci vyzváni k napsání článků, veřejné přednášce nebo vystoupení v rozhlasu. Např. Jan Čarek si opatřil lékařské potvrzení o nemoci a žádný projev nebo přednášku neuskutečnil. Na výzvu redakce *Zlín* napsal nepolitický krátký sedmiřádkový odstavec o dojmech z cesty, Josef Knap uveřejnil fejeton v listu *Venkov*, ve kterém rovněž popisoval dojmy z cest a přírodu, Václav Renč publikoval politicky neutrální článek v týdeníku *Brázda* 25. září 1940,¹⁵⁰ dvě divadelní kritiky o výkonech německých divadel a jeden článek v *A-Zet* a *Českém slově* otiskl Josef Träger, dle jeho vlastních slov však kdosi do článku dopsal část o moudrém rozhodnutí státního prezidenta Emila Háchy.¹⁵¹ Na nátlak NS měl v říjnu 1940 projev v Mladé Boleslavi. Z důvodu účasti na tomto zájezdu bylo proti Václavu Renčovi a Josefu Trägerovi po válce vedeno trestní řízení podle malého dekretu. Čeští novináři měli za úkol vracet se ke Goebbelsovu projevu ve svých člancích, pokyny k tomu dostávali na tiskových konferencích.

Cestu do Norska a Dánska absolvovali Antonín J. Kožíšek a Jaroslav Pelíšek¹⁵². Následovala kniha fotografií s názvem *Sever dnes*, na jejímž vzniku se podíleli oba. O zážitcích z Francie napsal Václav Fiala knihu *Poražená Francie*, která podruhé vyšla pod

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 59 – 60.

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 58.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 59 - 60.

¹⁵⁰ Týdeník *Brázda* z 25. září 1940, č. 39 III. ročník.

¹⁵¹ AMV, 301-2-1, protokol sepsaný 14. 11. 1946 na Oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze s Janem Čarkem. S. 132.

¹⁵² Jaroslav Pelíšek (6. srpna 1911 v Dolním Smršově – nezjištěno) – pocházel z dělnické rodiny. Navštěvoval Baťovu školu a obuvnické dílny. Od roku 1927 pracoval v časopise *Zlín*, později se stal jeho šéfredaktorem. Přátelil se s Tomášem Baťou ml. Byl pověřen organizací dopisovatelů Baťova Tisku po celém světě. Mnichovské události přerušily veškeré přípravy a k cestě nedošlo. V roce 1939 byl vyslán do Terstu, potom na celosvětovou výstavu do New Yorku a odtud odjel přednášet do Chicaga. Roku 1940 stanul v čele podniku Tisk ve Zlíně. V roce 1944 byl vyslýchán v souvislosti s uveřejněním portrétu Edvarda Beneše v časopisu *Svět*, který vydával Tisk. Od jeho stíhání bylo upuštěno. Člen ČSSN, ze svého platu přispíval na Fond Karla Lažnovského, a to 1 500 K. Dne 21. května 1945 byl zatčen a odsouzen ke dvanácti letům žaláře. Na základě amnestie propuštěn roku 1954. Pracoval jako dělník v Hodonínských cihelnách.

názvem *Na křižovatce nových dějin*. Následující rok, podzim 1941, poskytl příležitost Antonínu J. Kožíškovi, který se vydal na dobytá území Sovětského svazu.¹⁵³ V červnu a červenci 1941 odjeli novináři do Dolního Slezska, kde navštívili Vratislav a okolí a při zpáteční cestě se zastavili v Kladsku.

V září roku 1942 byl uspořádán zájezd do Sovětského svazu, nejprve odcestovali zemědělci spolu s Rudolfem Lischkou a následně na jedenáct dní skupina novinářů. Seznámili se s městy Kyjev, Charkov, Oděssa a Krym. Alfons Sedláček vydal o těchto zájezdech knihu *Čeští novináři na Východě* a Gustav E. Pergl je zhodnotil v knize *Cesta do ráje*.

Rok 1943 ovlivnilo odhalení hromadných hrobů v Katyňském lese. Vnést jasné světlo do celé záležitosti mělo svědectví skupiny lékařů, spisovatelů a novinářů, kterou na místo vyslala říšská vláda, přičemž hlavní slovo měl ministr propagandy Joseph Goebbels. Z Čechů byli vybráni MUDr. František Hájek¹⁵⁴ a spisovatel František Kožík. Podle Václava Černého se této cestě vyhnuli František Bauer a Jan Drda.¹⁵⁵ Cesty do Katyně se také zúčastnil např. španělský profesor literatury Gimenez Caballero, vlámský básník Ferdinand Verksknocke, německý básník a dramatik Felix Lützkendorff, Ital Enrico Massa a polský vědec Leon Kozłowski. Této cestě se Kožík snažil vyhnout, ale nakonec byl Antonínem Zanklem¹⁵⁶ z ÚŘP přinucen odjet.¹⁵⁷ Po jeho návratu očekávali Němci článek, v němž by byli Rusové jasně prohlášeni za viníky hrůzného činu. Kožík se však tomuto vyhnul, článek *Cesta do Katynu* vyzněl apoliticky a nemohl tak posloužit německé propagandě. Autor popisoval neklidný let, své spolucestující, tedy novináře a především spisovatele z různých zemí, besedy po večerech, ubytování, prohlídku Smolenska. Samotnou návštěvu hromadných hrobů líčil poměrně stroze, často připomínal vtíravý a všudypřítomný nasládlý zápach rozkládajících se těl. Zmínku o Rusech jako o vrazích článek neobsahuje. *Cesta do Katynu* vyšla v několika denních listech a také byla vysílána rozhlasem 30. dubna

¹⁵³ Viz Přílohu XV.

¹⁵⁴ Po válce se musel za své členství v této delegaci zodpovídat před vyšetřujícími orgány. StB ho pak měla dokonale v moci. Napsal tendenční brožuru *Důkazy Katyňské*. Po únoru 1948 byl StB povoláván k problematickým úmrtím, prováděl např. dne 14. listopadu 1951 pitvu básníka Konstantina Biebla.

¹⁵⁵ ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české*. Náš kulturní odboj za války. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4. S. 299.

¹⁵⁶ Anton Zankl (2. srpna 1903 - nezjištěno) – pocházel ze Šenova u Kraslic, vzděláním zemědělský inženýr, pracoval jako učitel a byl aktivní politicky. Vystřídal v ÚŘP Hermanna Glessgena. Byl velmi blízkým a důvěrným přítelem K. H. Franka. Jeho přihláška do řad SS byla zamítnuta pro nezpůsobilost z hlediska rasové čistoty. Byl však členem NSDAP. V květnových dnech 1945 přechal do americké zóny, jeho další osudy jsou nejasné.

¹⁵⁷ Vyjádření Fr. Kožíka o činnosti za okupace ze dne 22. října 1946 a prohlášení Ladislava Broma ze dne 25. listopadu 1946 a svědecká výpověď Zdenky Kožíkové-Švabíkové ze dne 20. listopadu 1946.

1943 v půl deváté večer.¹⁵⁸ Zanedlouho byl F. Kožík Němci vyzván ke vstupu do Ligy proti bolševismu, i přes nátlak Karla Wenera, Emanuela Moravce, Adolfa Leitgeba a Thümera odmítl.¹⁵⁹

Na jaře roku 1944 odjeli vedoucí Kuratoria František Teuner a šéfredaktor Karel Werner na prohlídku Pobaltí.

V listopadu téhož roku se zájezdu na Slovensko zúčastnila mimo jiné i trojice šéfredaktorů ve složení Jan Scheinost, Karel Werner a Antonín J. Kožíšek. Karel Werner po příjezdu absolvoval sérii šesti přednášek v Praze ve Varieté a následně pro polici v Plzni, Českých Budějovicích, Kladně a Olomouci. O následcích Slovenského povstání přednášel také pro Veřejnou osvětovou službu.

Poslední zájezd se konal v lednu 1945 do Maďarska, jehož malé území dobyli Němci na chvíli zpět. Právě do této oblasti byli vysláni z novinářů Karel Werner a Gustav E. Pergl. Výprava se pohybovala ve městech Rábu a Tata-Tovaros a také po vesnicích, jedné maďarské, jedné slovenské a německé. Obyvatelé jim líčili situaci, ve které se ocitli, když přes jejich území přešla sovětská armáda.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Tento článek neshledala nalézací komise závadným.

¹⁵⁹ Prohlášení Fr. Kožíka ze dne 26. května 1945 a prohlášení Ladislava Broma ze dne 25. listopadu 1946 a svědecká výpověď Zdenky Kožíkové-Švabíkové ze dne 20. listopadu 1946.

¹⁶⁰ ZELENKOVÁ, Věra, 2009. *Kulturní rubrika protektorátních novin – Přítomnost*. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. S. 32 – 34.

6 FINANČNÍ PODPORA ZE STRANY MLO

V intencích MLO bylo také udělování finančních podpor (Unterstützung) českým spisovatelům, případně jejich pozůstalým. Podle zpráv a rozpočtů, které byly v archívech nalezeny, je jasné, že podpory byly vypláceny od roku 1939.¹⁶¹ Podrobnější seznamy spisovatelů, částky a další bližší informace pocházejí z let 1943 a 1944. Výše zmíněné zprávy a rozpočty hovoří o tom, že v roce 1939 bylo vydáno na podporu českých spisovatelů 116 150 K, v roce 1941 132 950 K, v roce 1942 to bylo 175 600 K a v roce 1943 vzrostla částka na 540 000 K.¹⁶² Podpora měla být vyplacena ještě i za první pololetí roku 1945 a pravděpodobně k tomu i došlo. Celková zamýšlená částka určená na podporu spisovatelů činila 87 750 K, MLO podalo žádost na ministerstvo financí o 150 000 nebo 250 000 K. Částka je nejasná, protože v jednom odstavci je rukou opravena na 250 tisíc, v dalším je ale opět 150 tisíc. Následuje poznámka o tom, že rozpočtová dvanáctina za leden a únor roku 1945 nebyla tímto výdajem překročena¹⁶³. Ve výše uvedeném rozpočtu je vyhrazena rovněž částka, kterou obdrží laureát Národní ceny (Nationalpreise). Za rok 1939 – 1940 to bylo 30 000 K, za další dva roky pak 60 000 K. Další položku tvořila podpora literárního sjednocení, u které byl rozpočet následující: 1939 – 195 000 K, 1940 – 173 500 K, 1941 – 173 500 K, 1942 – 205 000 K, 1943 – 265 000 K. Z dalšího plyne, že sekce Literatura a hudba měla úzce spolupracovat s ministerstvem hospodářství a práce, a také, že spisovatelé budou ušetření pracovního nasazení a budou se moci věnovat tvůrčí umělecké činnosti.¹⁶⁴

Na tomto místě je vhodné připomenout, že zákonným platidlem byla na území PČM nejen říšská marka, ale i protektorátní koruna. Byl stanoven velice nevýhodný kurz 1 RM : 10 K. Reálný kurz byl však odhadován na 1 : 6 nebo 7. Pro srovnání a ilustraci mohu uvést, že měsíční hrubá mzda dělníka nebo drobného živnostníka v roce 1939 856 K, v roce 1940 již činila 1 077 K, v polovině roku 1943 byla dvojnásobná. Oficiální ceny základních potravin se výrazně lišily od cen na černém trhu. Např. v roce 1941:

¹⁶¹ Viz Přílohu VII.

¹⁶² NA, MLO, Autoři - Návrhy na podpory 1943 – 45. S. neoznačena.

¹⁶³ NA, MLO, Autoři - Návrhy na podpory 1943 – 45. S. neoznačena.

¹⁶⁴ NA, MLO, Autoren A Voranschlag der literarischen Unterstützungen 1943 – 45. S. neoznačena.

zboží	cena oficiální	na černém trhu
1 kg vepřového masa	20 K	20 – 120 K
vepřového sádla	19 K	80 – 200 K
1 kg cukru	8 K	50 – 125 K
1 m vlněné látky	100 K	150 – 300 K

V roce 1945 vzrostly ceny velmi výrazně: 1 kg vepřového sádla stál 500 – 1 800 K, maso 300 – 580 K, jeden metr vlněné látky 1 000 – 1 500 K, pánská kožená obuv až 5 000 K. Cena za kilogram kávy se vyšplhala na 9 000 K.

Výše uvedené finanční podpory byly rozděleny na několik druhů, zejména v prvních letech protektorátu můžeme najít dokumenty s přesným pojmenováním daných podpor. Jednalo se např. o podporu v nouzi a v případě nemoci (byla vyplácena suma v rozmezí od 500 K do 2 500 K), na literární činnost (nejčastěji 1 000 K – 2 000 K), při příležitosti narozenin spisovatele (Jiřímu Schulzovi k 65. narozeninám 1 500 K, Gabriele Preissové při příležitosti 80. narozenin 4 000 K), životní příspěvek, podpora potřebným českým spisovatelům, podpora pro přestárlé české spisovatele, penze pro pozůstalé po českých spisovatelích. Později se objevoval především název životní příspěvek. Existovaly čtyři kategorie podle výše podpory:

1. kategorie činila 10 500 K ročně,
2. kategorie 7 500 K ročně,
3. kategorie 5 100 K ročně a
4. kategorie 3 000 K ročně.

Podpory byly vypláceny ve dvou splátkách za rok. Později byly také přiznávány jednorázové podpory, jejichž výše se lišila. Mohlo se jednat o částku 4 000 K, 6 000 K nebo i 8 000 K.¹⁶⁵ Podpora byla zpravidla vyplácena půlročně v hotovosti prostřednictvím Poštovní spořitelny v Praze. Udělování veškerých podpor schvaloval osobně ministr Emanuel Moravec. Zda byl nutný i souhlas německé strany, není prozatím jasné. Na základě schvalovacích procesů v ostatních záležitostech lze však předpokládat, že ano. Na každém souhrnném seznamu jsou minimálně tři podpisy – ministrův, úředníka Viléma Kostky¹⁶⁶ a

¹⁶⁵ SÚA, MLO, Pense pozůstalým po čes. spisovatelích 1943. S. 1 – 3.

¹⁶⁶ O V. Kostkovi se vyjadřují velice pozitivně jak Václav Poláček, tak i Václav Černý. Podle nich rušil V. Kostka na své nebezpečí některé von Hoopovy cenzurní zásahy, uvolňoval papír nad povolené množství a

jeden nečitelný. Nejdřív podepisoval vyhotovený seznam V. Kostka, po něm ministr Moravec a jako poslední třetí, doposud neznámá, osoba. Odsouhlasit výši finanční podpory muselo v každém případě ministerstvo financí.¹⁶⁷ Na většině dokumentů je razítko s nápisem MLO, sekce literatura a hudba.

Nárok na podporu měli ti, kteří se ocitli v těžké finanční situaci v důsledku špatného zdravotního stavu, nemohli vydávat svá díla pro omezení spotřeby papíru apod.¹⁶⁸

Při posuzování nároku na podporu vypracovávalo MLO na každého spisovatele speciální záznam (karta), ve kterém byly uvedeny informace o jeho bydlišti, datu a místu narození, národnosti, rasovém původu, vzdělání, povolání a literární činnosti.¹⁶⁹ V seznamech bývá u každého jména krátké zdůvodnění podpory. U výše zmíněné podpory vdovám je nejčastějším důvodem to, že dotyčná nemá žádný příjem a že vzhledem k věku již nemůže pracovat. U podpory Jiřímu Karáskovi ze Lvovic je uvedeno, že je těžce nemocný, v péči ošetřovatele, že ze své penze ve výši 2 600 K podporuje svoji starší osamělou sestru částkou 1 000 K.¹⁷⁰

O podporu mohl zažádat autor sám, popř. mohli zažádat jeho přátelé, příbuzní či pozůstalí. Pro Annu Pammrovou¹⁷¹ žádali příspěvek členové Moravského kola spisovatelů, za Karla Schulze podala žádost jeho manželka Anna.¹⁷² V žádosti bylo třeba uvést jméno spisovatele, tematické zaměření jeho tvorby, popř. názvy jednotlivých děl, a samozřejmě zdůvodnění, proč by mu měla být podpora udělena. Sami žadatelé uváděli nejčastěji zdravotní potíže své nebo členů rodiny, zejména dětí (Anna Schulzová, Jindřich Černý¹⁷³), dalším důvodem mohla být práce na knize, jež vyžadovala velké úsilí a značné finanční náklady, finanční nouze v důsledku šetření papírem (Vendelín Josef Krýsa,¹⁷⁴ Jindra

---

toleroval používání papíru kouponého na černém trhu, povoloval dotisky některých čtenáři oblíbených knih, uděloval povolení židovským autorům.

¹⁶⁷ SÚA, MLO, Autoři - Podpory jednotlivcům A – 2 1942 – 45. S. neoznačena.

¹⁶⁸ NA, MLO, Autoři - Návrhy na podpory 1943 – 45. S. neoznačena.

¹⁶⁹ SÚA, MLO, Autoři - Podpory jednotlivcům A – 2 1942 – 45. S. neoznačena.

¹⁷⁰ NA, MLO, Autoři - Návrhy na podpory 1943 – 45. S. neoznačena.

¹⁷¹ Viz Přílohu IV.

¹⁷² SÚA, MLO, Autoři - Podpory jednotlivcům A – 2 1942 – 45. S. neoznačena.

¹⁷³ Jindřich Černý (6. dubna 1905 – 18. května 1960) – básník, prozaik, psal pohádky a také hry pro rozhlas, angažoval se v podpoře pohraničí, byl publicisticky aktivní.

¹⁷⁴ Vendelín Josef Krýsa (5. února 1909 – 24. ledna 1972) – pracoval na poště, od roku 1941 jako dramaturg v Divadle Anny Sedláčkové. Již po půl roce musel odejít po jím vyprovokované afěře, ve které obvinil A. Sedláčkovou ze sympatií ke Karlu Čapkovi. Přispíval do *Árijského boje*, kde redigoval rubriku *Divadelní kukátko*. V roce 1943 rezignoval a vrátil se k práci na poště. Byl autorem kriminalistických a humoristických příběhů, dramatisoval povídky J. Š. Baara a Ignáta Hermanna.

Cink¹⁷⁵) atd. Výše zmíněnému Jindřichu Černému byla na základě jeho žádosti, podané 7. května 1944, přiznána podpora potřebným spisovatelům ve výši 4 000 K, a to 13. června 1944.

V. J. Krýsa podal žádost o finanční podporu s tím, že pracuje na dvacetiarchovém románu *Vlci*. Mělo se jednat o román generační, ve kterém však dojde ke střetu starého myšlenkového proudu s novým. Hlavními postavami měli být synové horala Adama, první z nich, advokát, se měl dostat do rukou židovského bankéře, jenž byl pohromou pro celý kraj. Druhý syn bojoval proti nezaměstnanosti. Autor plánoval jeho dokončení na březen roku 1943, doufal, že nalezne nově orientovaného nakladatele a román bude otištěn i přes nepříznivou situaci s papírem. Z další Krýsovy žádosti o podporu ze srpna 1944 vysvítá, že publikace románu *Vlci* a ještě dalších jeho dvou prací byla zastavena v souladu se všeobecným zákazem tisku.¹⁷⁶ K těmto dvěma žádostem je přiložen výpis z karty (Karteauszug), který obsahuje jméno autora, jeho bydliště, datum narození, vyznání, rasový původ, rodinný stav, vzdělání, povolání a přehled dosavadní literární činnosti.¹⁷⁷

Již v roce 1939 byly přiděleny podpory mnoha spisovatelům, dokonce i pozůstalým po zesnulých. Podpora v případě nouze a nemoci (Im Notfall und bei Krankheit) byla udělena ve výši 500 K Marii Ladecké, vdově, Edwardu Pachmayerovi¹⁷⁸ a Františku Ungerovi¹⁷⁹;

700 K Josefu A. Horáčkovi, A. Lukášové-Bojoslavové¹⁸⁰, Vítu Nezbedovi¹⁸¹, Janu Staňkovi; 800 K Silvu Hlubínskému (J. J. Vykydal)¹⁸²; 1 000 K Karlu Živnému¹⁸³; 1 500 K F.

¹⁷⁵ Ke své žádosti přiložil výtisk básnické sbírky *Jdeme s říší s* podtitulem *Sbírka veršů ze života pracujících lidu včera a dnes*, vydána byla v roce 1944. Jedná se o verše značně proněmecky a antisemitsky laděné.

¹⁷⁶ NA, MLO, Autoren A/3 Individuellen einschlägige Unterstützungen 1942 – 45. S. neoznačena.

¹⁷⁷ NA, MLO, Autoren A/3 Individuellen einschlägige Unterstützungen 1942 – 45. S. neoznačena.

¹⁷⁸ Edward Pachmayer (1895 – 1967) – syn Josefa Pachmayera, bratr Julia; pracoval jako novinář, psal dobrodružné, fantaskní, milostné a detektivní příběhy.

¹⁷⁹ František Unger (4. srpna 1882 – 3. června 1958) – předseda literárního klubu Žaltman v Červeném Kostelci. Několik knih vydal vlastním nákladem, a to i přes svoji tíživou finanční situaci. Psal meditativně laděnou poezii.

¹⁸⁰ Anna Lukášová-Bojoslavová (data nezjištěna) – hudební skladatelka a spisovatelka, autorka románu *Ve stínu manželství*.

¹⁸¹ Vít Nezbeda (22. října 1874 - nezjištěno) – takřka slepý autor, více informací se nepodařilo dosud nalézt.

¹⁸² J. J. Vykydal-Hlubínský (data nezjištěna) – brněnský spisovatel a hádankář. Organizoval Soukromý turnaj hádankářů ve prospěch Národního divadla v Brně. V roce 1912 odešel do Prahy.

¹⁸³ JUDr. Karel Živný (1858 – 1939) – politický aktivista, novinář, autor politických memoárů.

J. Čečetkovi¹⁸⁴; 2 000 K Bohumíru Příbylovi¹⁸⁵ a Janu Nebeskému (Jan z Wojkowicz)¹⁸⁶; 2 500 K Stanislavu Popelkovi.¹⁸⁷ U příležitosti 65. narozenin dostal Jiří Sahula¹⁸⁸ 1 500 K. Životní podpora českým spisovatelům (Unterstützungen für Schriftsteller) byla vyplacena již 1. května 1939 ve čtyřech kategoriích, první kategorie představovala 5 250 K za půl roku, druhá 3 750 K, třetí 2 550 K a čtvrtá 1 500 K. Do první kategorie byli zahrnuti Karel Živný, Vilém Němec¹⁸⁹, do druhé F. X. Svoboda¹⁹⁰, Gabriela Preissová a Jakub Deml, do třetí Vilém Bitnar¹⁹¹, Růžena Jesenská¹⁹², Jan Opolský¹⁹³, Methoděj Jahn¹⁹⁴ a Ludvík Kuba¹⁹⁵, do čtvrté V. K. Jeřábek¹⁹⁶, Jan Hudec¹⁹⁷, Jozef Miškovský¹⁹⁸, Tereza Svatová¹⁹⁹, Pavel Kredba²⁰⁰ a Čeněk Kramoliš.²⁰¹ Výplata podpor k 1. říjnu 1939 znamenala několik změn v zařazení do kategorií. Do první kategorie byli zařazeni Karel Živný, Vilém Němec a Jan Nebeský, do druhé B. M. Eliášová²⁰², Stanislav Minařík, Fráňa Šrámek, Jakub Deml, do třetí

¹⁸⁴ František Josef Čečetka (23. dubna 1871 – 3. června 1942) – psal zejména historickou prózu se zaměřením na dobu rudolfinskou, pobělohorskou, tereziánskou a obrození. Je rovněž autorem románů a povídek pro mládež.

¹⁸⁵ Bohumír Příbyl (30. září 1894 – nezjištěno) – dramatik, jeho nejznámější hrou je *Ztracená varta*.

¹⁸⁶ Jan Nebeský (18. května 1880 – 6. prosince 1944) – psal pod pseudonymem Jan z Wojkowicz. Básník a prozaik, blízký přítel O. Theera. Žil samotářsky, studoval okultní vědy a věnoval se léčitelství.

¹⁸⁷ Stanislav Popelka (1892 – 1945) – je autorem eseje o Jakubu Arbesovi.

¹⁸⁸ Jiří Sahula (29. března 1874 – 29. února 1956) – působil jako kaplan a archivář, spolupracoval s katolickým tiskem. Ve své práci se zaměřil na husitství a reformaci z pohledu katolické církve. Prozaik, autor kazatelské literatury.

¹⁸⁹ Vilém Němec (18. května 1857 – 23. února 1942) – žil dlouhá léta v Káhiře. Lovec, obchodník, průvodce, cestovatel, výrazně obohatil sbírky Národního a Náprstkova muzea.

¹⁹⁰ František Xaver Svoboda (25. října 1860 – 25. května 1943) – básník, prozaik, dramatik. Pořádal s manželkou literární salón, působil v mnoha spolcích, předseda Obce československých spisovatelů v letech 1942 – 43.

¹⁹¹ Vilém Bitnar (11. dubna 1874 – 12. října 1948) – pracoval jako literární historik, redaktor a editor, stál blízko Katolické moderně, centrem jeho zájmu se stalo baroko.

¹⁹² Růžena Jesenská (17. června 1863 – 14. července 1940) – pracovala jako redaktorka časopisů pro děti, psala povídky a romány pro mládež a také divadelní kritiky a kalendáře pro ženy. Spoluzakladatelka družstva Máj.

¹⁹³ Jan Opolský (15. července 1875 – 20. května 1942) – básník a prozaik, pohyboval se v okruhu *Lumíra*, přítel J. K. Šlejhara a J. Karáska ze Lvovic. Spolupracoval s grafickým sdružením Hollar.

¹⁹⁴ Methoděj Jahn (15. října 1865 – 14. září 1942) – psal povídky, romány, pracoval jako učitel. Člen Moravského kola spisovatelů.

¹⁹⁵ Ludvík Kuba (16. dubna 1863 – 30. listopadu 1956) – psal paměti a cestopisy ze slovanských zemí, sbíral slovanské lidové písně, věnoval se hudbě, etnografii a historii lidové hudby, malíř.

¹⁹⁶ Viktor Kamil Jeřábek (4. února 1859 – 16. dubna 1946) – učitel, psal povídky, cestopisy a historické prózy. Publikoval mnoho pedagogických článků.

¹⁹⁷ Jan Hudec (6. října 1856 – 28. dubna 1940) – věnoval se především překládání z jihoslovanských jazyků a publicistice.

¹⁹⁸ Jozef Miškovský (10. března 1859 – 13. srpna 1940) – zakládal knihovny, čítárny, spolky, organizoval přednášky. Založil časopis *Naše hlasy*. Psal drobnou prózu, nejvíce se však věnoval žurnalistice.

¹⁹⁹ Tereza Svatová (31. března 1858 – 19. února 1940) – debutovala drobnými povídkovými črtami v *Národních listech*, časopisecky publikovala povídky s venkovskou tematikou. Později vydávala vzpomínky na přátele svého bratra Eduarda, např. na J. Vrchlického, F. L. Riegera.

²⁰⁰ Pavel Václav Kredba (15. října 1863 - ?) – žurnalista, publikoval např. v *Hospodářských listech*.

²⁰¹ NA, MLO, Unterstützungen für Schriftsteller. S. 2 – 3.

²⁰² Barbora Markéta Eliášová (2. listopadu 1874 – 27. dubna 1957) – cestovala po Japonsku, Havaji a Severní Americe, Asii a Austrálii, což zúročila ve svých cestopisných reportážích, psala rovněž jazykové učebnice. Pracovala také jako učitelka a překladatelka.

Gabriela Preissová, Vilém Bitnar, Jan Opolský, Růžena Jesenská, Karel Toman, Ludvík Kuba, Pavel Kredba a do čtvrté Tereza Svobodová, Josef Miškovský, Čeněk Kramoliš a V. K. Jeřábek. Celkově bylo vydáno za rok 1939 116 250 K.²⁰³ Na jakém základě došlo ke změně v zařazení do kategorií, není prozatím jasné.

V roce 1940 se snížila celková částka za podporu v případě nouze a nemoci takřka o čtyři tisíce korun. Pětisetkorunu obdrželi Jindra Cink, Edward Pachmayer, Vincenc Slepánek, a Lukášová-Bojoslavová, jež obdržela ještě i částku 700 K, stejně jako Vít Nezbeda, Julie Pokorná, Stanislav Popelka, 800 K F. J. Čečetka, Jan Staněk a František Unger. Celých 1 000 K Marie Ladecká, Julie Pokorná (vdova), Olga Živná (dcera) dvakrát. V tomto roce byla také vyplacena podpora na literární činnost (Für die literarische Tätigkeit) Josefu Doležalovi ve výši 1 000 K, Stanislavu Popelkovi 1 300 K, F. S. Frabšovi²⁰⁴, Františku Markupovi²⁰⁵, Bohuslavu Pernicovi²⁰⁶ a Emmě Tetínkové²⁰⁷ 2 000 K. Životní podpora byla udělena opět ve čtyřech kategoriích. V první kategorii se ocitli Jakub Deml, Vilém Němec a Jan Nebeský. Ve druhé B. M. Eliášová, Stanislav Minařík, Fráňa Šrámek a Vilém Bitnar. Ve třetí Gabriela Preissová, Jan Opolský, Růžena Jesenská, Karel Toman a Ludvík Kuba, Josef Jahoda²⁰⁸ a Karel Vika²⁰⁹. Ve čtvrté Pavel Kredba, Jozef Miškovský, Čeněk Kramoliš, V. K. Jeřábek a Methoděj Jahn.²¹⁰ K 1. říjnu 1940 v rámci první kategorie ke změně nedošlo, rozrostla se se ale druhá kategorie, kam patřili Vilém Bitnar, B. M. Eliášová, Ludvík Kuba, Stanislav Minařík, Gabriela Preissová, Fráňa Šrámek, a Karel Toman. Ve třetí kategorii zbyli Jan Opolský, Josef Jahoda a Karel Vika, a ve čtvrté Čeněk Kramoliš, V. K. Jeřábek a Methoděj Jahn. Celková suma za rok 1940 činila 132 950 K.²¹¹

Dokument z 1. května roku 1941 říká, že v předchozím období bylo registrováno sedmnáct poživatelů životního příspěvku (Lebensbeiträge). Vzhledem k tomu, že se na jejich

²⁰³ NA, MLO, Unterstützungen für Schriftsteller. S. 4 – 5.

²⁰⁴ František Salesius Frabša (4. února 1887 – 10. června 1956) – novinář, sám vydával literární časopisy *Ve stínu lípy* a *Literární listy*. Přisedící Zemského správního výboru a člen intendantní rady Národního divadla. Psal popularizační příručky i beletrii.

²⁰⁵ František Markup (13. dubna 1902 – 8. února 1970) – živil se jako prodavač Krásné Jizby, redaktor Baťových novin ve Zlíně, dílenský manipulant apod. Spolupracoval s Československým rozhlasem.

²⁰⁶ Bohuslav Pernica (13. prosince 1907 – 3. listopadu 1968) – pracoval jako učitel, přispíval do regionálních novin, psal prózu, rozhlasové hry, zajímal se o folklór, popularizoval lidové umění moravského Horácka, Podhorácka, Hané.

²⁰⁷ Emma Tetínková (data nezjištěna) – autorka románu *Služebníci a páni*.

²⁰⁸ Josef Jahoda (27. ledna 1872 – 16. prosince 1946) – učitel, ochotník, osvětový referent armády. Psal básně a povídky v duchu venkovského realismu.

²⁰⁹ Karel Vika (1. prosince 1875 – 22. srpna 1941) – původním jménem Karel Houžvička. Publicista, vydavatel a obchodník. Vydával a redigoval humoristický časopis *Honza*, do něhož přispíval ilustracemi Vikův přítel Josef Lada.

²¹⁰ NA, MLO, Unterstützungen für Schriftsteller. S. 6 – 7.

²¹¹ NA, MLO, Unterstützungen für Schriftsteller. S. 8 – 9.

poměrech nic nezměnilo, automaticky byli převedeni do dalšího období a byli zahrnuti do stejné kategorie²¹². V letech 1940 – 41 byla podpora stále ještě rozdělena na čtyři kategorie. Do první kategorie spadali Jakub Deml, Vilém Němec a Jan Nebeský, do druhé kategorie pak Vilém Bitnar, B. M. Eliášová, Ludvík Kuba, Stanislav Minařík, Gabriela Preissová, Fráňa Šrámek a Karel Toman. Do třetí kategorie patřili Jan Opolský, Josef Jahoda a Karel Vika. Čtvrtá kategorie znamenala Pavla Kredbu, Čeňka Kramoliše, V. K. Jeřábka a Metoděje Jahna.²¹³ Podpora v případě nouze a nemoci byla přidělena ve výši 1 000 K Romanu Jirmanovi²¹⁴, Marii Ladecké a Olze Živné. Literární činnost F. S. Frabši podpořilo MLO částkou 1 000 K, Františka Lesaře²¹⁵ 1 500 K, Františka Markupa, Bohuslava Příbyla, Milana Rusínského²¹⁶ a Boženy Věrné²¹⁷ částkou 2 000 K a Františka Tučného²¹⁸ 3 000 K.²¹⁹ Celková částka za rok činila 134 750 K. MLO žádalo o co nejrychlejší vyplacení peněz, protože situace spisovatelů se zhoršovala úměrně stoupajícím cenám.²²⁰

Po schválení podpory vyrozumělo MLO dotyčnou osobu o tom, zda mu byla podpora přiznána, v jaké výši a také požadovalo zpětné oznámení o přijetí dané částky. Potvrzení o přijetí podpory zaslal např. Vilém Bitnar z Královské české společnosti nauk.²²¹ Dne 10. července 1944 mu vyplatila Poštovní spořitelna 6 000 K. Ministerstvo vyžadovalo, aby každý příjemce potvrdil písemně přijetí částky.

Žádost o finanční pomoc podala Anna Schulzová dne 23. listopadu 1942, podrobně popsala manžellovy zdravotní potíže a také poukázala na jeho dlouholetou uměleckou činnost.²²² Již o o čtyři dny později vypracoval úředník Kostka záznam o Karlu Schulzovi²²³, který obsahuje jméno autora, datum narození, bydliště, rasový původ, vyznání, rodinný stav, počet dětí. Následuje krátká charakteristika: Katolický spisovatel a básník, zpočátku byl pod

²¹² SÚA, MLO, *Pense pozůstalým po čes. spisovatelích 1943*. S. neoznačena.

²¹³ NA, MLO, *Unterstützungen für Schriftsteller*. S. 11 – 12.

²¹⁴ František Roman Jirman (28. prosince 1895 – 28. prosince 1971) – žurnalista, zabýval se především náboženskou problematikou.

²¹⁵ František Lesař (31. prosince 1901 – 16. dubna 1945) – pracoval jako holič, obchodní cestující. Psal povídky a romány z venkovského a maloměstského prostředí. Přátelil se s J. Knapem, Fr. Křelinou, V. Prokúpkem.

²¹⁶ Milan Rusínský (10. února 1909 – 8. listopadu 1987) – pracoval v ostravském rozhlasu, byl členem Moravského kola spisovatelů, sdružení Iskra a tajemníkem ostravské pobočky Svazu československých spisovatelů. Věnoval se literární a divadelní kritice, překládal.

²¹⁷ Božena Věrná (18. května 1901 – 19. května 1967) – básnička a překladatelka, působila jako učitelka, angažovala se v mírovém a občanském hnutí, charitativních organizacích, ženských spolcích. Po válce obviněna z kolaborace, Vrchní očištnou komisí zbavena nařčení.

²¹⁸ František Tučný (1887 – 1962) – teoretik umění, filosof a publicista. Patřil k zakladatelům sdružení Koliba, byl jednatelem Umělecké besedy v Praze.

²¹⁹ NA, MLO, *Unterstützungen für Schriftsteller*. S. 10.

²²⁰ NA, MLO, *Autoren A/2 Lebensstrage 1943 – 44*. S. neoznačena.

²²¹ Viz Přílohu I.

²²² Viz Přílohu II.

²²³ Viz Přílohu III.

vlivem J. Demla, O. Březiny a J. Durycha. Politicky nezávadný. Kmenový autor nakladatelství Vyšehrad. Připojen je i seznam tvorby. Kostka uvádí, že Karel Schulz a jeho rodina se nachází ve velice tíživé finanční situaci, způsobené jeho smrtelnou nemocí, jež mu neumožňuje tvořit. Také uvádí, že informace napsané v žádosti se zakládají na pravdě, a proto doporučuje udělit podporu zejména s ohledem na tři nezaopatřené děti.²²⁴ Přiznána jim byla podpora ve výši 4 000 K dne 8. prosince 1942, potvrzení o přijetí požadovalo MLO do 1. března 1943.²²⁵

V průběhu roku 1942 došlo ke změně. Dokument mapující podpory za první pololetí, pochází z 1. dubna, a hlavně ve druhém pololetí byl zmenšen počet kategorií na tři. Do první kategorie spadali Vilém Bitnar, Jakub Deml, Josef Jahoda, Stanislav Minařík, Fráňa Šrámek, Karel Toman a Jan Nebeský. Do druhé kategorie B. M. Eliášová, V. K. Jeřábek, Ludvík Kuba a Gabriela Preissová. Do třetí kategorie Pavel Kredba a Čeněk Kramoliš. V druhém pololetí bylo rozdělení následující: v první kategorii byli Vilém Bitnar, Jakub Deml, Josef Jahoda, Stanislav Minařík, Fráňa Šrámek, Karel Toman a Jan Nebeský; v druhé B. M. Eliášová, V. K. Jeřábek, Ludvík Kuba a Gabriela Preissová; ve třetí Pavel Kredba a Čeněk Kramoliš. Částka za první a druhou kategorií zůstala nezměněna, za třetí činila 1 500 K.²²⁶ Zmenšil se také počet spisovatelů, kterým byla poskytnuta finanční podpora v případě nouze a nemoci. Byli tři, konkrétně Jaroslav Medek, který dostal 2 500 K, a Luisa Viková (2 550 K) a Hedvika Zaorálková²²⁷ (5 000 K).

MLO myslelo i na pozůstalé po významných českých spisovatelích. Důkazem jsou záznamy o udělení penzí (Gnaden-Pensionen) za rok 1942. Božena Čapková, vdova po Karlu Matěji Čapku-Chodovi, obdržela ročně 7 900 K, Terezie Dostálová, vdova po spisovateli Otokaru Bystřínovi, 3 900 K. Dalšími byly Polyxena Grubrová, dcera Jakuba Arbese, která dostala částku 6 900 K, a vdova po Vilému Mrštíkovi, Božena, jež získala

²²⁴ NA, MLO, Autoren A/3 Individuellen einschlägige Unterstützungen 1942 – 45. S. neoznačena.

²²⁵ SÚA, MLO, Autoři - Podpory jednotlivcům A – 2 1942 – 45. S. neoznačena.

²²⁶ NA, MLO, Unterstützungen für Schriftsteller. S. 13- 14.

²²⁷ Hedvika Zaorálková (1900 – 1982) - sochařka, v letech 1919–1925 studovala na UMPRUM u profesora Josefa Drahoňovského, Karla Štipla, Josefa Mařatky a Bohumila Kafky. Od roku 1925 studovala ve Vídni a roku 1926 v Paříži. Vytvářela komorní plastiky, ve třicátých letech vystavovala s S. V. U. Mánes pod pseudonymem Alois Procházka (jméno jejího bratra). Výtvarné činnosti se začala plně věnovat až po smrti svého muže (1947), je autorkou řady portrétů svého manžela a mnohých českých skladatelů, jako např. B. Martinů, L. Janáček, J. Suk, V. Ježek.

12 900 K. Do této kategorie byla zahrnuta i spisovatelka Tereza Koseová-Dubrovská²²⁸. Celková částka podpor za rok 1942 byla vyčíslena na 127 100 K.²²⁹

Na základě nalezených dokumentů lze tvrdit, že vybraní spisovatelé mohli dostat ještě tzv. individuální podporu (Individuelle einschlägige Unterstützungen). Existují účetní knihy s předepsanými letopočty od roku 1943 až do roku 1946, ve kterých je zapsáno čtyřicet spisovatelů a částky, které jim byly vyplaceny. Záznamy pochází z let 1943 a 1944. Podle nich obdrželi v obou letech např. František Hrubín po sedmi tisících, Josef Rohan²³⁰ po pěti tisících, Jaroslav Zaorálek rovněž po pěti tisících, Josef Hora pouze v roce 1943 4 000 K, stejnou částku, ale v roce 1944 dostali např. Jiří Kolář a Jiří Svoboda, V. J. Krýsa v tomtéž roce 3 000 K.²³¹

Dne 3. května 1942 žádala Kancelář státního prezidenta o doporučení ÚLO ve věci jednorázové finanční podpory pro Stanislava Kostku Neumanna. Peníze měly být vyplaceny z prostředků, které měl k dispozici pan prezident. Doposud se nepodařilo najít odpověď ze strany ÚLO. Tento dokument je zajímavý z několika důvodů, zejména proto, že Kancelář státního prezidenta žádá ÚLO o doporučení, ale i proto, že by podpora byla vyplacena z jiných zdrojů než obvykle.²³² Začátkem roku 1943 urgovala u MLO Kancelář státního prezidenta svoji žádost o pravidelnou podporu pro Jakuba Demla. Žádost byla zdůvodněna tíživou životní situací spisovatele a byl mu udělen životní příspěvek (Lebensbeitrag) ve výši 10 500 K ročně.²³³

Nalezené dokumenty jsou v některých případech značně kusé, některé naopak překvapivě ucelené a podrobné. Dochoval se např. seznam autorů a úhrnná suma, kterou obdrželi za celý rok 1943. Záznam pochází z prosince 1943 a říká, že např. Václav Deyl obdržel odměnu (die Belohnungen der Autoren) 60 760 K, Jan Drda 60 496 K, Eduard Fiker 21 600 K, Jarmila Glazarová 10 824 K, Miloš Hlávka 20 656 K, Vladimír Holan 7 920 K, František Hrubín 72 200 K, Václav Kaplický 15 200 K, dr. Josef Knap 35 376 K, František Kožík 140 324 K, František Křelina 16 896 K, a. C. Nor 60 800 K, Josef V. Pleva 5 760 K, Václav Řezáč 17 688 K, Ondřej Sekora 25 080 K, Karel Schulz 11 352 K. Rozdíl mezi

²²⁸ Tereza Koseová-Dubrovská (13. února 1878 – 8. listopadu 1951) – procestovala takřka celý svět, hrála na klavír, pomáhala v protirakouském odboji. Založila Spolek pro strádající umělce výtvarné, literáty a žurnalisty.

²²⁹ NA, MLO, Unterstützungen für Schriftsteller. S. 14.

²³⁰ Josef Rohan (1. března 1896 – 1. března 1964) – akademický malíř, v důsledku válečného zranění ochrnul na horní i dolní končetiny. Psal především milostnou a meditativní lyriku.

²³¹ SÚA, MLO, Autoři - Podpory jednotlivcům A – 2 1942 – 45. S. neoznačena.

²³² SÚA, MLO, Pense pozůstalým po čes. spisovatelích 1943. S. neoznačena.

²³³ NA, MLO, Autoren A/3 Individuellen einschlägige Unterstützungen 1942 – 45. S. neoznačena.

částkami je značný, čím byla výše odměny motivována, není v současné době jasné. Příjemci podpory byli od roku 1943 také např. Karel Toman, Fráňa Šrámek, Jakub Deml, Gabriela Preissová, Jaroslav Kolman Cassius, kteří dostávali nejčastěji životní příspěvek ve výši 6 000 K nebo 4 500 K za pololetí.²³⁴

Z dokumentu ze dne 31. prosince 1943 vyplývá, že podporu ve výši 5 000 K dostali např. Anna Pammrová, Jan Nebeský a František Flos, 3 000 K potom J. Š. Kubín, Luisa Viková a Leontina Mašínová.^{235 236}

Ministr E. Moravec uděloval prokazatelně v lednu 1943 tzv. podporu potřebným českým spisovatelům (Beihilfen für die bedürftigen Schriftsteller). Příslušná archivní složka obsahuje část seznamu odsouhlasených osob. Tento seznam poskytuje údaje o výši udělené částky, jméno a příjmení spisovatele a jeho krátkou charakteristiku, to vše v němčině. Jedním ze spisovatelů byl František Vrba, záznam vypadal následovně: překladatel, nemá žádné trvalé zaměstnání a žije z honorářů za překlady, překládal H. von Kleista, J. W. Goetha a G. Chaucera. Charakteristika Josefa Hory: básník, žije pouze z nepatrné spisovatelské penze, nemá žádné honoráře. Je nemocný a musí být v trvalém lékařském ošetření. Ladislav Pařízek²³⁷: žije pouze z honorářů a trpí tuberkulózou. Píše dobrodružné knihy pro mládež s dobrým výchovným směrem. Bernatský Ladislav²³⁸: dříve byl nasazen ve zbrojním průmyslu a teď byl v důsledku toho propuštěn z nemocnice. Kolářová Ludmila: Je úřednicí v nakladatelství. Stará se o své staré a nemocné rodiče. Píše lyrickou prózu a knihy pro mládež. U každého z autorů je výčet z jeho tvorby. Všichni výše uvedení obdrželi podporu ve výši 4 000 K a na základě platebního rozkazu (der Zahlungsauftrag) byly částky opravdu vyplaceny, a to hotově.²³⁹ V listopadu téhož roku rozhodl ministr Moravec o podpoře potřebných českých spisovatelů ve výši 7 000 K pro Františka Hrubína, 4 000 K pro Františka Vrba a Josefa Horu a 3 000 K pro V. J. Krýsu, se zřetelem k jejich dosavadní literární činnosti.²⁴⁰

²³⁴ NA, MLO, Autoři - Návrhy na podpory 1943 – 45. S. neoznačeny.

²³⁵ Leontina Mašínová (16. března 1882 – 10. února 1975) – velice silně ji ovlivnila smrt otce a bratrova sebevražda. Pracovala jako odborná učitelka, věnovala se loutkářství. Psala zejména historické romány z období reformace, básně, dramata a pověsti. V období PČM byla vyslýchána gestapem.

²³⁶ NA, MLO, Autoren A Voranschlag der literarischen Unterstützungen 1943 – 45. S. neoznačena.

²³⁷ Ladislav Mikeš Pařízek (19. listopadu 1907 – 28. března 1988) – autor cestopisných reportáží, fejetonů a dobrodružných románů z Afriky. V březnu 1939 se vrátil z dlouhodobých cest do Prahy a začal psát beletrii.

²³⁸ Ladislav Bernatský (31. května 1904 – 8. srpna 1982) – básník a překladatel.

²³⁹ NA, MLO, Autoren A Voranschlag der literarischen Unterstützungen 1943 – 45. S. neoznačena.

²⁴⁰ NA, MLO, Autoren A Voranschlag der literarischen Unterstützungen 1943 – 45. S. neoznačena.

Podle údajů ve speciálních sešitech, které jsou předepsané do roku 1946, byla v letech 1943 – 44 vyplacena podpora pro další literáty (Unterstützungen für die weitere Literaten). Pět tisíc korun po oba roky obdrželi Kamil Bednář, Jan Čep, Václav Řezáč, Jan Zahradníček, Jaroslav Kolman-Cassius. Částku 4 000 K pouze v roce 1943 potom Jan Drda, Jan Čarek, Vladimír Holan, František Křelina, Vladimír Neff, Václav Renč, Vilém Závada a po oba roky pravděpodobně Oldřich Mikulášek. Sumu 3 000 K dostali v roce 1943 Ivan Blatný, Josef Heyduk a Josef Kainar.²⁴¹

Údaje o podpoře pro potřebné české spisovatele za květen 1944 jsou, bohužel, značně fragmentární a nečitelné. Ovšem ty z prosince stejného roku nikoliv. Ministr E. Moravec se rozhodl použít na podporu potřebných českých spisovatelů 100 000 K (Beihilfen für die bedürftigen Schriftsteller), které uvolnilo k tomuto účelu ministerstvo financí. Pomoc ve výši 5 000 K obdrželi např. Vilém Závada, Jaroslav Vyplé²⁴², Miloslav Nohejl²⁴³, Vladimír Thiele²⁴⁴, Rudolf Mertlík²⁴⁵, Karel Nový²⁴⁶ a také Zdeněk Jirotko, který dle charakteristiky žil pouze z literární činnosti, neměl žádný stálý příjem a nacházel se v nuzné ekonomické situaci. Celkem patnáct spisovatelů dostalo 3 000 K a deseti byla přiznána podpora v částce 2 000 K. Nejčastějším zdůvodněním udělení podpory se stala špatná momentální ekonomická situace, péče o děti a nemoc.²⁴⁷

Dalších sto tisíc protektorátních korun přerozdělil ministr E. Moravec přestárlým spisovatelům (Beihilfen an die überalteten Schriftsteller) v prosinci roku 1944. Celých 30 000 K rozdělil mezi šest autorů, jmenovitě to byli V. K. Jeřábek, Josef Rohan, Karel

²⁴¹ NA, MLO, Autoren A/2 Lebensstrage 1943 – 44. S. neoznačena.

²⁴² Jaroslav Vyplé (2. prosince 1890 – 19. dubna 1969) – za první světové války vstoupil do Československých legií, po návratu z bojů pracoval jako učitel, školní inspektor a ředitel dívčí školy. Překládal zejména ruskou poezii. Sám psal meditativně laděnou poezii a také pohádky pro děti.

²⁴³ Miloslav Nohejl (26. května 1896 – 25. října 1974) – byl knihovníkem Městské knihovny v Plzni a později ředitelem Krajské lidové knihovny tamtéž. Stal se členem brněnské Literární skupiny. Psal povídky a romány s milostnou tematikou a prózu zaměřenou faktograficky, zejména o Plzni.

²⁴⁴ Vladimír Thiele (14. února 1921 – 20. července 1997) – během války byl totálně nasazen u Hannoveru, odkud utekl a ukrýval se v Praze. Přispíval do časopisu *Svobodné noviny*, redigoval časopis *Nový hlas*. Dlouhá léta pracoval v ČKD. Psal básně s dělnickou tematikou, příběhy pro děti a rozhlasové hry.

²⁴⁵ Rudolf Mertlík (14. května 1913 – 28. srpna 1985) – v letech 1939 – 1941 byl vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen. Po návratu pracoval v tiskárně v Hradci Králové. Vyučoval na gymnáziu. Po roce 1948 byl perzekvován, propuštěn ze zaměstnání, odsouzen a vězněn sedm let ve Vladicích. Po propuštění pracoval jako překladatel z řečtiny a latiny. Podílel se na založení *Antické knihovny* v nakladatelství Svoboda. V období normalizace mohl publikovat pouze pod pseudonymy nebo cizími jmény.

²⁴⁶ Karel Nový (8. prosince 1890 – 23. listopadu 1980) – vlastním jménem Karel Novák, za první světové války dezertoval. Později redigoval týdeník *Mladé proudy*, časopis *Domov a svět*, přispíval do deníku *Národní osvobození* a měsíčníku *Družstevní práce Panoráma*. Za protektorátu, po roce 1942, byly jeho knihy zakázány. Spolupracoval s protinacistickou skupinou kolem V. Vančury. Ke konci války byl vězněn v koncentračním táboře. Po roce 1945 se stal šéfredaktorem *Svobodného slova* dalších tiskovin. Psal realistické romány s důrazem na sociální otázky.

²⁴⁷ NA, MLO, Autoren A Voranschlag der literarischen Unterstützungen 1943 – 45. S. neoznačena.

Toman, Fráňa Šrámek, Karel Engelmüller²⁴⁸ a Marie Tuzarová-Majerová. Dvacet spisovatelů dostalo po třech tisících, mezi nimi např. Karel Scheinpflug, František Obrtel a Josef Jahoda. Sumu dva tisíce přijali Emil Kratochvíl²⁴⁹, Zdenka Wattersonová²⁵⁰, Vilém Bitnar, Maria Ladecká a Anuše Mittenhuberová²⁵¹. Důvody byly zejména nemoci a nízké či dokonce žádné příjmy.²⁵²

Životní příspěvek (Lebensbeiträge) za roky 1943 – 44 už byl vyplácen pouze ve třech kategoriích. Záznamy říkají, že v roce 1944 byl určitě vyplácen příspěvek za první pololetí, k druhému se zatím nepodařilo najít materiály. Do první kategorie (10 500 K za rok) patřili Vilém Bitnar, Josef Jahoda, Stanislav Minařík (zemřel, proto jen rok 1943), Jakub Deml, Fráňa Šrámek²⁵³, Karel Toman²⁵⁴, Jan Nebeský a Jaroslav Zaorálek. Druhou kategorií (7 500 K) tvořili B. M. Eliášová, V. K. Jeřábek, Ludvík Kuba a Gabriela Preissová. Třetí kategorii (3 000 K) pak Pavel Kredba, Čeněk Kramoliš a Amalie Kožmínová²⁵⁵. To, že došlo k vyplacení, potvrzují nalezené platební rozkazy.²⁵⁶

Životní příspěvky (Lebensbeiträge) českým spisovatelům za první pololetí roku 1945 byly rozděleny do tří kategorií:

1. kategorie, která činila 6 000 K,
2. kategorie potom 4 500 K
3. kategorie 2 250 K.

Mezi příjemce příspěvku první kategorie patřili Vilém Bitnar, Jakub Deml, Josef Jahoda, Fráňa Šrámek, Karel Toman, Jaroslav Zaorálek a Jaroslav Kolman-Cassius. Do kategorie druhé byli zařazeni B. M. Eliášová, V. K. Jeřábek, Ludvík Kuba a Gabriela Preissová. Nejnižší částku obdrželi Pavel Kredba, Čeněk Kramoliš a Amalie Kožmínová.

²⁴⁸ Karel Engelmüller (14. června 1872 – 30. března 1950) – byl zaměstnán za zemským finančním ředitelství. Byl divadelním referentem, zpočátku v Rašínově *Slově*, později ve *Zlaté Praze* a v *Národní politice*. Také byl členem mnoha uměleckých porot, intenzivně se věnoval divadelní historii.

²⁴⁹ Emil Kratochvíl (1884 – 1963) – psal pod jménem Emil Edgar, architekt, redaktor a spisovatel.

²⁵⁰ Zdenka Wattersonová-Foustková (17. února 1890 – 19. prosince 1980) – je autorkou cestopisu *Listy z Ameriky*, napsala také učebnici gramatiky anglického jazyka, živila se jako překladatelka. Přispívala do filmové revue *Prospekt*.

²⁵¹ Anuše Mittenhuberová-Bělská (2. března 1875 – 4. srpna 1953) – psala příběhy pro dívky a mládež, překládala a přispívala např. do *Listu paní a dívek* a do *Hvězdy*, redigovala časopis *Módní svět*.

²⁵² NA, MLO, Autoren A Voranschlag der literarischen Unterstüttungen 1943 – 45. S. neoznačena.

²⁵³ Viz Přílohu VI.

²⁵⁴ Viz Přílohu V.

²⁵⁵ Amálie Kožmínová (11. července 1876 – 24. dubna 1951) – vyučovala ruční práce v Plzni, později učila na Slovensku a Podkarpatské Rusi, intenzivně se věnovala folkloristice. Výsledky svého bádání publikovala v časopisech, při přednáškách, v knihách. Psala také prózu.

²⁵⁶ NA, MLO, Autoren A/2 Lebenstrage 1943 – 44. S. neoznačena. Viz Přílohu VIII.

V této složce se nachází také stanovisko k několika žádostem. V té první je doporučeno výjimečně ponechat vdově po Janu Nebeském, který zemřel v roce 1944, příspěvek první kategorie. Stejně tak bylo doporučeno udělit vdově po Miloši Karešovi jistou finanční podporu s tím, že se významnou měrou zasloužil o vybudování literárního oddělení v českém rozhlasu. Dále složka obsahuje návrh na přiznání podpory první kategorie Jiřímu Karáskovi ze Lvovic a druhé kategorie Josefu Rohanovi. Rukou je připsána poznámka, že přednostně budou vyplaceny podpory těm, kdo utrpěli škody na zdraví nebo majetku v důsledku válečných událostí.²⁵⁷

Byl rovněž nalezen seznam českých spisovatelů, který obsahuje na 230 jmen, u každé osoby je uvedeno datum narození a rodinný stav (v = verheiratet, l = ledig, geschieden, verwitwet) a adresa. Pravděpodobně se jedná o seznam autorů, jimž byla vyplácena podpora nebo u nichž byla přinejmenším navržena nebo se o ní uvažovalo. Jedná se o autory širokého uměleckého spektra, od Kamila Bednáře, Konstantina Biebla, Ivana Blatného, přes Jana Čepa, Jana Čarka, Jakuba Demla, Jaroslava Durycha, po Oldřicha Mikuláška, Josefa Kainara, Olgu Scheinpflugovou, Jaroslava Seiferta a Jana Zahradníčka.²⁵⁸ Zajímavé je, že např. jméno Karla Schulze se v seznamu neobjevuje, přestože podporu získal, avšak nejspíše jednorázovou. Datace seznamu je zatím nejasná, soudím, že pochází z roku 1944.

Záznamy o udělení penzí (Gnaden-Pensionen) za rok 1943 říkají, že podpory se dostalo Boženě Čapkové, vdově po spisovateli Karlu Matěji Čapku-Chodovi, a to ve výši 7 900 K. Teresa Dostálová, vdova po spisovateli Otokaru Bystřínovi, obdržela 3 900 K. Dcera Jakuba Arbese, Polyxena Grubrová, dostala 6 900 K. Spisovatelka a vdova po Vilému Mrštíkovi, Božena, pak 12 900 K. Pod krátkým seznamem jsou rukou ještě dopsána dvě další jména bez konkrétní částky, jedná se o vnučku Boženy Němcové a vdovu po Karlu Šlejharovi.²⁵⁹

Ve složce o rozpočtech MLO byl nalezen přehled uskutečněných a plánovaných plateb za rok 1942. Fyzicky vyplaceno bylo celkově 199 700 K, přičemž tato celková suma byla rozdělena na životní příspěvky (113 550 K), Národní cenu (48 600 K), podporu spisovatelům (13 550 K), podporu spolkům (20 000 K) a na výročí (4 000 K).

²⁵⁷ NA, MLO, Autoren A Voranschlag der literarischen Unterstützungen 1943 – 45. S. neoznačena.

²⁵⁸ NA, MLO, Autoren A/3 Individuellen einschlägige Unterstützungen 1942 – 45. S. neoznačena.

²⁵⁹ NA, MLO, Autoři. Penze pozůstalým po českých spisovatelích. S. neoznačena.

Do plánovaných plateb bylo zahrnuto pojištění spisovatelů (150 000 K), podpora spolkům (280 000), podpora spisovatelům (20 300 K), celkově 450 000 K.²⁶⁰

Na základě návrhu předběžného rozpočtu Péče o literaturu, který vypracoval dr. Nauman, lze konstatovat, že pro rok 1943 mohlo MLO počítat s částkou 980 000 K. Z této částky činilo 800 tisíc kredit na rok 1943 a 180 tisíc byl zbytek nevyčerpaného kreditu z roku 1941. Z návrhu vyplývá, že MLO přispívalo také různým spolkům, např. Svatoboru 100 tisíc, Moravskému kolu 25 tisíc, Umělecké besedě v Praze 100 tisíc na oslavu 80. výročí činnosti nebo Kameradschaft der deutschen Künstler in Prag částkou 25 tisíc korun. K žádostem o subvenci musely spolky přidat rozpočet, na co budou peníze použity. Zbytek financí byl plánován jako podpora pro mladé a produktivní autory a také jako odměna při příležitosti jubilea státního prezidenta Emila Háchy, jež se stala náhradou za národní ceny, které nebyly ten rok uděleny. Mělo se jednat vždy o tři odměny za poezii, beletrii a politické spisy, každá po 10 000 K.²⁶¹

Zatímco o podporu ve stáří nebo nemoci musela být podána písemná či osobní žádost, podpora další literární činnosti závisela čistě na úvaze MLO.²⁶² Podporování měli být výlučně spisovatelé, kteří v letech 1940 – 43 produkovali díla dle názoru ministerstva významná a ve své činnosti jsou i nadále aktivní. Zamýšleny byly podpory v celkové výši 300 000 K. Návrh také počítal s tím, že částka 120 tisíc bude převedena na rok 1944, ovšem dvacet tisíc mělo zůstat jako rezerva pro nečekané výdaje, např. podporu při úmrtí, náhlé nemoci.²⁶³

Dané záznamy poskytují přehled o celkových výdajích na podpory v letech 1943 a 1944. Podpory spolků tvořily náklady ve výši 365 tisíc, respektive 350 tisíc; na podporu jednotlivců 540 tisíc, o rok později 250 tisíc; na penzijní pojištění bylo vydáno 175 tisíc a 400 tisíc.²⁶⁴

Individuální podpory přesáhly průměr z let 1938 – 42, kdy činily asi 130 000 K. MLO se domnívalo, že takto vysoké a trvalé podpory jsou velice užitečné.²⁶⁵

Zarážející je, že podpory ve značných částkách a pravidelně dostávali i ti, jejichž dílo bylo jako školní četba německou stranou zakázáno, jako např. F. J. Čečetka, Jakub Deml,

²⁶⁰ NA, MLO, Rozpočty 1942 – 44. S. neoznačena.

²⁶¹ NA, MLO, Rozpočty 1942 – 44. S. neoznačeny.

²⁶² NA, MLO, Rozpočty 1942 – 44. S. neoznačeny.

²⁶³ NA, MLO, Rozpočty 1942 – 44. S. neoznačeny.

²⁶⁴ NA, MLO, Rozpočty 1942 – 44. S. neoznačeny.

²⁶⁵ NA, MLO, Rozpočty 1942 – 44. S. neoznačeny.

Jaroslav Kolman-Cassius (podmíněně zakázán – bedingt), Karel Toman, Fráňa Šrámek.²⁶⁶
Zatím nebylo nalezeno ani jedno zamítavé stanovisko ze strany MLO.

Na základě výše uvedených údajů lze konstatovat, že ÚLO, později MLO, finančně podporovaly české spisovatele nebo jejich příbuzné poměrně štedře a v průběhu celého období PČM. K výraznému zvýšení celkové částky došlo mezi lety 1942 a 1943. Navýšení činilo 364 400 K. Z dosavadního bádání nikterak nevyplývá, že by MLO vyžadovalo od příjemců podpor prorežimně laděnou tvorbu. Někteřou z podpor mohl obdržet spisovatel nebo jeho příbuzní na základě žádosti, kterou museli podat na MLO. To vzápětí vypracovalo posudek a doporučilo udělení podpory. Celkovou sumu muselo vždy odsouhlasit ministerstvo financí.

---

²⁶⁶ NA, MLO, Jmenný seznam autorů, jejichž spisy jsou nežádoucí jako školní četba. S. 1 – 2.

7 ÚŘADY

Kulturní dění v PČM ovlivňovalo několik institucí. Všechny se ocitly pod kontrolou Němců, kteří řídili cenzuru, vydávali příkazy a zákazy, rozhodovali o financích a kontrolovali činnost knihoven.

7.1 ÚŘAD ŘÍŠSKÉHO PROTEKTORA

Úřad říšského protektora sídlil v Černínském paláci. V jeho čele stál říšský protektor – postupně se na tomto postu vystřídali: Konstatin von Neurath (1939 – 1943), jako zastupující říšští protektoři Reinhard Heydrich (září 1941 – květen 1942) a následně Kurt Daluege (1942 - 1943) a jako říšský protektor Wilhelm Frick (1943 - 1945). Funkci státního sekretáře zastával po celou dobu protektorátu Karl Hermann Frank. Vrchním vládním radou byl Robert Giess. Jako šéfredaktor časopisu *Böhmen und mähren* působil SS-Obersturmbannführer Friedrich Heiss.

ÚŘP sestával z ústřední správy a ze čtyř oddělení a každé z nich se dělilo na skupiny. Ústřední správu vedl ministerský rada Carl Liebenow, prvnímu oddělení s jeho deseti skupinami vládl Walter Fuchs, druhému oddělení se sedmi skupinami pak ministr Walter Bertsch, třetímu s pěti skupinami Walter Danco a čtvrtému oddělení se čtyřmi skupinami ministerský rada Karl Alex von Gregory. Oblasti, které byly pokládány za zvláště důležité, převzalo kulturně politické oddělení ÚŘP přímo do svých rukou.²⁶⁷

Čtvrté, kulturní oddělení ÚŘP sídlilo rovněž v Černínském paláci. Na základě protektorova výnosu ze dne 30. srpna 1939 spadalo nadále předsednictvo ministerské rady (dále jako PMR) včetně tiskového odboru pod říšskou správu. Kulturní oddělení tedy zastávalo zásadní postavení v české kultuře. Skládalo ze čtyř skupin. První z nich měl na starost vrchní vládní rada Herbert Denzmann. Druhou skupinu vedl Anton Zankl. Vedoucím třetí skupiny byl vedoucí tiskového úřadu Wolfgang Wolfram von Wolmar, sídlící v České tiskové kanceláři. Poslední, čtvrtou, skupinu rozhlasu vedl Lothar Scurla.

7.2 ÚŘAD LIDOVÉ OSVĚTY, POZDĚJI MINISTERSTVO LIDOVÉ OSVĚTY

Cílem úřadu byla výchova celého národa, přičemž velká pozornost měla být věnována výchově mládeže. V tomto ideologickém ohledu mělo být dokonce ministerstvo školství podřízeným aparátem ÚLO. Centrem se stala Propagační ústředna, která se dále dělila na zpravodajskou, běžnou denní a obecnou konstruktivní sekci. V jejich čele stál

²⁶⁷ ZELENKOVÁ, Věra, 2009. *Kulturní rubrika protektorátních novin – Přítomnost*. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. S. 6.

přednosta, jenž byl zároveň šéfem celé propagační ústředny. Zpravodajská sekce byla rozdělena na oddělení defenzivní, jehož úkolem bylo shromažďovat zprávy o činnosti nepřátelské propagandy, a na oddělení ofenzivní, zaměřené na zprávy o válečných událostech a vnitřním životě státu a Evropy, které by mohly posílit mysl národa. Běžná denní sekce zpracovávala materiál zpravodajské sekce pro denní potřebu tisku a rozhlasu. Obecná konstruktivní sekce měla na starost materiály obou sekcí pro použití v ostatních oborech propagačních možností, jako byly např. film, cizinecký ruch, divadlo, umění, školy, organizace mládeže, tělovýchovné, pracovní, osvětové sbory, církve, spolky, sociální instituce, stavovské organizace, orgány pořádku a opatření vlády. V čele každé sekce stál přednosta, který byl podřízen přednostovi propagační ústředny. Velký důraz byl kladen na rychlé, věcné a soustavné reagování na události a nepřátelskou propagandu. Z toho důvodu vedl záležitosti tisku a rozhlasu jeden člověk.

Presidium ÚLO bylo organizováno velice podobně jako v ostatních ministerstvech, k němu byla přiřčena zajišťovací sekce, obstarávající informace o osobách a podnicích, které měly souvislost s propagandou a také spojení s ostatními ministerstvy.

V rámci ÚLO fungovaly následující odbory: umělecký, výchovný, osvětový a hospodářský. První z nich, umělecký, zahrnoval film, uměleckou část rozhlasovou a tiskovou, cizinecký ruch, divadlo a výtvarné umění. Do druhého, výchovného, spadalo školství, organizace s mimoškolní výchovou mládeže, tělovýchovné a také pracovní povinnost. Pod osvětový patřily osvětové sbory, mající vliv na církve, spolky, stavovské a sociální organizace. Čtvrtý spravoval průmysl, zemědělství, obchod a dopravu.

Vedoucím ÚLO se zodpovídali po stránce propagační šéf propagační ústředny a po stránce správní šéf prezidia. Dále byla vytvořena tzv. osobní skupina se spojením na prezidiálního šéfa a také říšská skupina pro styk s říšskými úřady.

Úřad lidové osvěty byl v červnu 1942 reorganizačním vládním nařízením č. 208/1942 Sb. změněn na Ministerstvo lidové osvěty. Tento krok odpovídal tomu, jakou důležitost přikládala německá strana propagandě a kontrole veškerého kulturního dění v protektorátu. Ministrem se stal proněmecky orientovaný Emanuel Moravec. Do kompetence MLO patřily záležitosti tiskové, divadelní, písemnictví, výtvarného umění, hudby,

zpěvu a tance, cizozemského ruchu, hospodářského náboru, podpory filmu, kinematografické licence, divadelní koncese a přehlídky divadelních her.²⁶⁸

Prezidium MLO sídlilo v Kolowratském paláci, odbor písemnictví a umění ve Voršilské ulici v Praze II, později ve Valdštejnském paláci. Tiskový odbor v Opletalově ulici č. 5 v Praze II.

Vedoucím kulturního oddělení, jež bylo součástí tiskového odboru, se stal Augustin von Hoop. V letech 1940 – 1941 se pravomoci kulturního oddělení značně rozšířily. Vydávalo seznamy škodlivé a nežádoucí literatury, hudebnin, dohlíželo na vykonávání cenzury, ediční činnost, fungování nakladatelství, literárních spolků, profesních organizací, udělování cen, pořádání literárních soutěží a výstav, řídilo zásobování papírem, autorizovali všechny překlady do češtiny, zavedlo evidenci českých autorů, nakladatelů, knihkupců a tiskáren.²⁶⁹

7.3 VEŘEJNÁ OSVĚTOVÁ SLUŽBA (VOS)

Dne 27. května 1943 byla ve Smetanově síni Obecního domu v Praze zahájena činnost Veřejné osvětové služby (Volksaufklärungsdienst). Shromáždění pracovníků VOS byl přítomen ministr lidové osvěty Emanuel Moravec. Ve svém projevu uvedl hlavní úkoly VOS: posílit říšské myšlenky mezi českým obyvatelstvem, pracovat na sblížení mezi českým a německým národem a hlavně přiblížit českému člověku myšlenku nacionálně socialistické revoluce; VOS měla také utužovat víru českého národa v jeho budoucnost a ukázat mu, že příslušnost českých zemí k Velkoněmecké říši neznamena konec národní samostatnosti, ale naopak začátek nové formy národního života a kultury. VOS měla ukázat, že česká kultura je pouze napodobeninou té německé. Veřejná osvětová péče se měla stát schopným, výkonným a odpovědným nástrojem vlády. Nová politická výchova v duchu říšské myšlenky byla směřována na dorost a dospělé.²⁷⁰ Veškeré vzdělávání a výchova probíhaly v mimoškolní čas. Prakticky zaměřené vzdělávání poskytovalo pomoc zejména v kulturní oblasti a bylo určeno pro nedovzdělané pracující.²⁷¹

²⁶⁸ POLÁČEK, Václav. Cenzura, řízení knižního trhu, zabavování a ničení knih 1938 – 1945. In: *Knihy a národ 1939 – 1945*. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004, S. 120. ISBN 80-7185-635-5.

²⁶⁹ DOBEŠ, Jan. Stát a kultura za druhé republiky, protektorátu a v letech 1945 – 1948. In: *Kultura a totalita. Národ*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, S. 190 - 191. ISBN 978-80-7308-488-2.

²⁷⁰ NA, 39-26/1. S. 3.

²⁷¹ NA, 39-26/1. S. 6.

V čele celé VOS stál pověřenec pro veřejnou osvětovou činnost, řídil a usměrňoval činnost VOS podle výnosů a směrnic Ministerstva lidové osvěty.

Co se týče organizace, byla VOS rozdělena na dvanáct obvodů – každý z nich pak podle své rozlohy a spojovacích možností zahrnoval čtyři až devět politických okresů. V každém takovém politickém okresu bylo ustanoveno okresní vedení VOS, které řídil okresní vedoucí. Každá obec měla své místní velení VOS. Na území protektorátu se nacházelo 67 politických okresů, pět měst s vlastním statutem, tedy celkem 72 okresních vedení VOS.

Krátce po zřízení VOS jmenoval do jejího čela ministr lidové osvěty E. Moravec dlouholetého fašistu Hugo Tuskányho²⁷². Na podzim roku 1943 jmenoval ministr Moravec pověřencem VOS bývalého poslance NOF prof. Rudolfa Dominika²⁷³. Hugo Tuskány ve VOS zůstal jako Dominikův zástupce. Zhruba ve stejné době se služebna VOS přestěhovala z Valdštejnského do Ledebourského paláce.

Zpočátku byla pověřencova služebna rozdělena na dvě části, a to na první a druhé oddělení. První oddělení – Osvěta, vedoucím a zástupcem pověřence VOS se stal Hugo Tuskány. Oddělení se dále dělilo na tři odbory: první odbor – pořádání osvětových akcí. Tento odbor plánoval osvětovou činnost, spolupracoval s kulturními pracovníky a vedl evidenci kurzů německého jazyka apod. Druhý odbor – práce v kulturním úseku, usměrňoval kulturní akce ve spolupráci s kulturními spolky a institucemi. Třetí odbor - školení spolupracovníků, prováděl školení spolupracovníků a získával další pro spolupráci. Filmový ústav VOS byl připojen k prvnímu oddělení. Druhé oddělení se nazývalo Organizace a hospodářství. Jeho první odbor měl na starosti organizační a osobní věci. S postupem času se ukázalo, že hospodářský a osobní odbor zatěžuje pověřence a jeho služebnu. MLO odebralo tyto dva odbory z rámce pověřencovy služebny a přidělilo je prezidiální sekci ministerstva, kde bylo pro tyto záležitosti zřízeno zvláštní pododdělení.

Činnost pověřencovy služebny se však rozrostla natolik, že bylo třeba zřídit oddělení čtyři. První oddělení – organizace, sestávalo ze tří odborů, které dohlížely na činnost obvodových pověřenců a okresních vedoucích VOS a zpracovávalo jejich zprávy. Druhé oddělení – osvěta, zastřešovalo tři odbory. Oddělení provádělo všeobecné plánování osvětové

---

²⁷² Hugo Tuskány (12. ledna 1887 v Praze) - člen NOF, krátkou dobu i Vlajky, vydával časopis *Árijský boj*. Odsouzen na doživotí, v roce 1961 mu byla udělena milost.

²⁷³ Rudolf Dominik (6. října 1889 v Boskovicích – 23. července 1951) - univerzitní profesor, právník. Po válce postaven před soud, odsouzen na dva roky těžkého žaláře.

činnosti, spolupracovalo se všemi kulturně politickými odborníky, připravovalo program a usměřovalo práci orgánů VOS. Stejně tak plánovalo a sestavovalo učební osnovy evidence kurzů německého jazyka a zvláštních kurzů a učebních běhů VOS. Třetí oddělení – školení funkcionářů, tři odbory zahrnovaly školení a ideologická usměřňování obvodových pověřenců, čestných funkcionářů a spolupracovníků VOS, také školení a usměřňování řečníků a spolupracovníků pro zvláštní úkoly VOS. Čtvrté oddělení – kultura, zahrnovalo rovněž tři odbory. Ty vedly programovou přípravu a usměřňování kulturních podniků všech orgánů VOS.²⁷⁴

Vedoucí místa ve VOS zaujali pouze vybraní a osvědčení stoupenci Vlajky, fašismu a nacionálního socialismu. Výběr funkcionářů VOS pro okresní i místní vedení se prováděl z řad osob spolehlivých pro politiku nacismu, které se těšily vážnosti ve svém okolí. Jmenování do funkcí se provádělo bez předešlého souhlasu vybrané osoby a o její zproštění musel nominovaný žádat písemně vyššího představeného, jenž ho do funkce ustanovil. Ten pak žádost poslal služební cestou pověřenci VOS v Praze. Podle slov Hugo Tuskányho představují funkce ve VOS veřejnou povinnost, které se nelze zříct. Členové VOS byli vybíráni převážně z řad učitelů, úředníků a také rolníků.²⁷⁵

Pro svoji potřebu vydávala VOS měsíčník *Osvěta*²⁷⁶ a týdeník *Zpravodajství VOS*²⁷⁷. Oba časopisy měly za úkol vychovávat funkcionáře VOS a být jim pomůckou ve vykonávání svěřených funkcí. Post vedoucího a odpovědného redaktora zastával až do ledna 1945 Jiří Zavřel. Po něm funkci převzal Julius Pachmayer²⁷⁸ a setrval v ní do konce války.

7.4 KURATORIUM PRO VÝCHOVU MLÁDEŽE (KURATORIUM)

Kuratorium pro výchovu mládeže (Kuratorium für die tschechische Jugend) zahájilo svoji činnost dne 16. června 1942 v Kolovratském paláci, k jeho faktickému zřízení však došlo dřív, a to vládním nařízením ze dne 28. května 1942.²⁷⁹ Hlavní myšlenkou této

²⁷⁴ NA, 39-26/1, 39-26/2, 3-26/5.

²⁷⁵ AMV, 44-19/1, přihlášky do VOS, evidenční listy apod.

²⁷⁶ Lidov ýchovný měs íčník, vycházel od roku 1944 do roku 1945. Redakce sídlila ve Valdštejské ul. 10 na Praze 3. Každý okresní vedoucí dostával 40 výtisků zdarma, dva z nich byly určeny pro potřebu okresního vedení VOS. Zbývajících 38 výtisků rozdělil okresní vedoucí mezi jemu podřízená místní vedení VOS. Každý místní vedoucí za časopis ručil. Půjčovat spolupracovníkům ho mohl, ale pak musel časopis pečlivě uschovat. Ke konci roku měl být celý ročník svázán a zanesen do inventáře. Soukromá osoba si mohla *Osvětu* objednat.
²⁷⁷ Při redakci *Osvěty* vydával pověřenec VOS ještě časopis *Důvěrné zpravodajství VOS*, a to jednou za dva týdny. Obsahem a úpravou se nelišil od *Zpravodajství VOS*. Určen byl výhradně do rukou obvodových a okresních vedoucích VOS.

²⁷⁸ Julius Pachmayer (20. února 1890 v Praze – 1947) - novinář, psal pro agrární noviny *Večer*, později se stal redaktorem *Vlajky*.

²⁷⁹ Vládní nařízení č. 187 Sb. o povinné službě mládeže.

organizace bylo vést českou mládež duchovně do říše, vychovávat českou mládež v duchu nacionálního socialismu, k věrnosti vůči Adolfu Hitlerovi a říši. Ideovou inspirací byla říšská Hitlerjugend (dále jako HJ).

Předsedou Kuratoria se stal Emanuel Moravec, generálním referentem MUDr. František Teuner. V rámci Kuratoria fungovaly čtyři pracovní skupiny. První pracovní skupina měla na starosti organizaci, postupem času vznikl uvnitř skupiny referát Vnější služby, který se roku 1944 osamostatnil. Druhá skupina se věnovala tělovýchově a také dozoru nad tělovýchovnými kurzy Kuratoria. Třetí pracovní skupina zaštiťovala duchovní výchovu.²⁸⁰ Čtvrtá skupina pracovala na sociální výchově mládeže. Samostatně byl řízen dívčí referát. Každá skupina měla přiděleného německého poradce, stejně tak i dívčí referát. Presidiálním šéfem i vedoucími presidiálních pododdělení museli být Němci. Činovníci Kuratoria nosili vlastní uniformy, jejichž autorem byl Emanuel Moravec. Dívčí referentky nosily pouze modrou sukni a bílou halenku. Po jistých organizačních neshodách²⁸¹ se Kuratorium pravděpodobně na počátku roku 1943 usídlilo na Senovážném náměstí. Z dosavadního bádání vyplývá, že vedení HJ v protektorátu do činnosti Kuratoria oficiálně nezasa-
hovalo.²⁸²

Kuratorium vydávalo několik tiskovin. Jako první začal vycházet časopis *Ztec*²⁸³ a byl určen protektorátní mládeži. Zprávy o činnosti Kuratoria pro Českou tiskovou kancelář vycházely dokonce tiskem pod názvem *Tisková služba české mládeže*.²⁸⁴ Pro chlapce ve věku od deseti do čtrnácti let byl určen časopis *Správný kluk*²⁸⁵ a pro dívky *Dívčí svět*.²⁸⁶ Směrnice *Náš směr* vycházely pro potřebu instruktorů mládeže, osnovy byly tištěny zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky.²⁸⁷ Každá pracovní skupina si vydávala svoje brožurky

²⁸⁰ Původně bylo pořadí opačné: druhá skupina byla zaměřena na duchovní výchovu a třetí skupina na tělovýchovu.

²⁸¹ Skupina duchovní výchovy měla po určitou dobu sídlo v Malém Fürstenberském paláci, zbylé pracovní skupiny pak v Jezdecké ulici a F. Teuner se svými nejbližšími spolupracovníky v Kolovratském paláci.

²⁸² Vedoucí HJ Zoglmann do Kuratoria prakticky nedocházel. Změna nastala až s následujícím vedoucím HJ Knoopem, který se stýkal s německými poradci i českými pracovníky Kuratoria. Oficiálně však do ničeho pravděpodobně nezasa-
hoval.

²⁸³ Odpovědným redaktorem byl Vladimír Dejmek, roku 1943 ho vystřídal Jan Žižka. Časopis vycházel od roku 1942 do 1945, a to dvakrát měsíčně.

²⁸⁴ Odpovědným redaktorem byl Mirko Potužník (nar. 24. srpna 1919 v Domažlicích). Časopis vycházel třikrát týdně, od roku 1944 do roku 1945.

²⁸⁵ Odpovědným redaktorem byl František Souček, časopis vycházel dvakrát měsíčně, od roku 1943 do 1945. Např. v I. ročníku, č. 8 ze dne 13. Října 1943 uveřejnil svůj článek *Jízda do hlubin země* Jan Svoboda (nar. 25. ledna 1921 v Brně), líčí v něm své zážitky z dobrovolného nasazení v Porúří.

²⁸⁶ Odpovědnými redaktorkami byly K. Krůtová a Květa Čádová-Černá, časopis vycházel dvakrát měsíčně, od roku 1943 do 1944.

²⁸⁷ Rozdělení bylo i barevně odlišeno: pro chlapce v hnědé obálce, pro dívky v modrozelené, později v modré.

se směrnicemi pro práci s mládeží. Témata se často opakovala, a proto byla tato praxe zrušena a veškeré vydávání směrnic spadalo pod třetí pracovní skupinu.²⁸⁸

7.4.1 ČINNOST VOS A KURATORIA

Ve školách, stejně jako u české společnosti, se počítalo s naprostým odpolitizováním obyvatelstva. Velice razantně byla prosazována tzv. říšská myšlenka. Ministr E. Moravec se takto nastoupené cestě nebránil, naopak, jeho pozice postupně sílila. Stal se ministrem školství a lidové osvěty a také předsedou Kuratoria.²⁸⁹

Obě organizace si vytkly za cíl přimknout český lid k myšlence nacionálního socialismu a dokázat, že budoucnost českého národa leží pouze pod „ochranou“ třetí říše. VOS zaměřovala svou činnost především na dorost a dospělé. Kuratorium pracovalo s mládeží od deseti let do osmnácti let. VOS a Kuratorium spolupracovaly při výchovných akcích, např. při velkoprojevu mládeže²⁹⁰, při oslavách narozenin Adolfa Hitlera a různých divadelních či filmových představeních. VOS pořádala přednášky, divadelní představení, kurzy německého jazyka a také akci s názvem *Umění všem* a Kuratorium provádělo při těchto podnicích kontrolu nad VOS.

Přednášky byly určeny především pro pracovníky VOS, měly sloužit k prohlubování znalostí v oblasti ideologie, politiky, historie a rasové problematiky.²⁹¹ Jeden z přednáškových kurzů se uskutečnil ve dnech 19. až 23. října roku 1943 v Luhačovicích. Přítomni byli např. František Teuner, Emanuel Moravec, Martin Paul Wolf, Rudolf Dominik, dr. Josef Kliment²⁹², Rudolf Wierer²⁹³. Jednotlivé přednášky zahrnovaly různá témata: *Poměr Čech a Moravy k Říši*, *Rasa*, *Základní biologické předpoklady*, *Organizace a úkoly VOS*, *Německé dějiny*. Účastníci tohoto kurzu byli po skončení požádáni o hodnocení jeho průběhu.²⁹⁴ Kuratorium poskytlo VOS pro tento kurz hotel Alexandria v Luhačovicích.²⁹⁵ Celkem

²⁸⁸ PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 – 1945*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1980. Srov. např. s výpovědí JUDr. Josefa Victorina ze dne 20. července 1946 na Ministerstvu vnitra v Praze, AMV 44-19/1, S. 67 – 68.

²⁸⁹ DOLEŽAL, J. *Česká kultura za protektorátu*. Školství, písemnictví, kinematografie. 1. vydání. Praha: Národní filmový archiv, 1996. ISBN 80-7004-085-8. S. 43.

²⁹⁰ Např. druhý velký protibolševický projev mládeže, konaný ve velkém sále Lucerny dne 7. prosince 1944. Heslem projevu bylo „*Jde o budoucnost všech – rozhodni se!*“

²⁹¹ Viz Přílohu XIII.

²⁹² Josef Kliment (24. června 1901 v Německém Brodě – 4. října 1978 v Praze) - získal právnické vzdělání. Byl jmenován poradcem a tiskovým referentem prezidenta Emila Háchy. Odsouzen na doživotí, v roce 1960 byl omilostněn.

²⁹³ Rudolf Wierer (17. března 1907 v Brně – 1986?) - univerzitní profesor. Byl členem České lidové strany a Národní jednoty.

²⁹⁴ AMV, 44-111/1. S. 1 – 35. Vysoce hodnoceny byly přednášky doc. R. Wierera (*Národ*), dr. J. Klimenta (*Poměr Čech a Moravy k říši*) a R. Dominika (*Právní nauka*).

²⁹⁵ AMV, 44-144 (779). S. 9 – 10.

uspořádala VOS šest kurzů, čtyři na Čeperce, jeden ve výše zmiňovaných Luhačovicích a jeden v Praze.²⁹⁶

Divadelní představení pořádala VOS zejména pro děti, často se jednalo o loutková představení. Docházelo k organizačním potížím, jednalo se hlavně o nejasnosti ohledně pořadatelství.²⁹⁷

VOS organizovala konverzační kurzy německého jazyka pro osoby starší osmnácti let, pro začátečníky i pokročilé. První tzv. běh byl zahájen v září a končil v polovině prosince, druhý pak v únoru a končil v květnu, kurzy se konaly ve večerních hodinách. Zápisné stálo deset korun, frekventanti měli čtyři hodiny výuky týdně. Za první běh platili šedesát korun a za další padesát.²⁹⁸ Na každý kurz připadlo padesát výukových hodin. Kurzům byla věnována značná propagační pozornost, psaly o nich noviny, v rozhlase běžel rozhovor s R. Dominikem a následná nahrávka z kurzu.²⁹⁹

V říjnu roku 1944 bylo zřízeno oddělení, které zaštiťovalo rozsáhlou kulturní akci *Umění všem*. Jeho vedoucím se stal Jiří Zavřel³⁰⁰, později ho vystřídal novinář Václav Crha. Okresní vedoucí VOS směli v rámci této akce uspořádat od 1. února 1945 jeden kulturní podnik měsíčně. Vše muselo být schváleno čtvrtou sekcí MLO. Celá akce trvala do dubna 1945. Oddělení mělo šest pododdělení: pro divadla a dramatická pásma, koncerty a operní pásma, koncerty virtuosů, orchestrální tělesa, literární večery, veselé a zábavné pořady a dětské besídky. Program nabízel např. představení *Nesmrtelné scény* v režii Miloše Nedbala, *Večer sonát* Ludwiga van Beethovena, *Rozmarné prology* Jana Snižka.

Kuratorium pořádalo školicí tábory a porady pro své instruktory a okresní pověřence, tyto tábory se konaly např. na Slapech nebo na Čeperce. Absolventi prvního výcvikového tábora vykonali v září roku 1942 čtrnáctidenní cestu po Německu. Mimo jiné navštívili ústředí HJ v Berlíně.³⁰¹ Pro mládež pak organizovalo tábory, které ji měly připravit na život v říši, aby dokázala sloužit říšské myšlence a aby chápala říši jako svoji vlast. Z prvních tří

²⁹⁶ První kurz proběhl ve dnech 25. – 30. října 1943, druhý 30. července. – 10. srpna. 1944, třetí 15. – 21. prosince 1944, čtvrtý 10. – 17. března 1945 (všechny na Čeperce); 19. – 23. října 1943; poslední pak 24. – 25. května 1944 (v Praze).

²⁹⁷ AMV, 44-132. S. 12. Okresní vedoucí VOS si stěžuje na zmatené pokyny, kdo má organizovat besídku v rámci akce *Umění všem*, zda VOS, či Kuratorium.

²⁹⁸ AMV, 44-108/3. S. 1 – 10.

²⁹⁹ AMV, 44-108/3. S. 1 – 3. Pořad byl vysílán 2. a 3. listopadu 1944 před sedmou hodinou večerní.

³⁰⁰ Jiří Zavřel (2. října 1910 v Hrabci, okres Roudnice nad Labem – nezjištěno) - jako novinář přispíval do *A-Zetu*, *Českého slova* a *Národní politiky*, stal se odpovědným redaktorem *Osvěty*. Odsouzen ke dvanácti letům těžkého žaláře.

³⁰¹ AMV, 301-96-1. S. 14, výpověď Josefa Victorina dne 15. července 1946 na MV v Praze.

výcvikových táborů vyšlo celkem 150 mladých mužů.³⁰² Dne 13. března 1943 došlo ke slavnostnímu zahájení povinné služby mládeže. Vlastní výkon povinné služby mládeže nemohlo z kapacitních důvodů obstarávat samo Kuratorium, proto jím pověřovalo jiné spolky.³⁰³ Mimo to probíhaly např. porady okresních pověřenců na Staroměstské radnici 17. a 18. května 1943 a 8. července 1943 v Medlově, porady okresních pověřenců a dívčích referentek na Staroměstské radnici 20. a 21. 12. 1943.³⁰⁴ V náplni kuratorní výchovy chyběl branný výcvik, a to z toho důvodu, že Němci to důsledně odmítali.³⁰⁵

Příležitostí ukázat výsledky soustavné práce v oboru duchovní a sportovní práce s mládeží byly *Dny mládeže*, konané od 1. července 1944. V tento den byl uspořádán slavnostní sraz vedoucích činitelů Kuratoria na hradě Karlštejn. Karlštejn byl vybrán proto, že se podle vedení Kuratoria česká mládež hlásí k národní, říšské a evropské myšlence Karla IV. Mezi hosty byli např. zástupce německého státního ministra Fischer, E. Moravec a dr. Kliment. Básní Jaroslava Vrchlického (evokovala éru Karla IV.) byla slavnost zahájena. Projev přednesl F. Teuner, v němž mimo jiné řekl, že se hlásí k boji i k práci za krásný svět i jeho budoucnost a že chce vydat ze svého středu jedince, kteří se ukáží zvláště hodnými ideálů zajišťujících život a slibujících krásnou budoucnost. Následovalo představení veselohry J. Vrchlického – *Noc na Karlštejně* v provedení souboru Divadla J. K. Tyla v Plzni, v hlavní roli vystoupil O. Korbelář. Týden mládeže má podle něho hluboký smysl, chce dát ve svých soutěžích české mládeži vítězné příklady dobře konané práce a chce ve svém středu rozmnožovat počet stále silnějších a lepších bojovníků za nový řád.³⁰⁶

Dne 2. července 1944 se v rámci Dnů mládeže odehrála akce *Ukaž, co umíš*. Prezentována byla práce duchovní a umělecká, jednalo se o soutěž v oborech hudby, slova a výtvarném umění. Účastnila se mládež od deseti do osmnácti let, pracující, studující, z venkova i z města, přihlásilo se 6 733 účastníků, prací bylo 8 701, v porotě zasedli odborníci z jednotlivých oborů. Celkem bylo uděleno přes 120 cen. Slavnostní udělování cen proběhlo ve Sladkovského síni Obecního domu v Praze. V projevu F. Teunera zaznělo, že nejde pouze o jednorázovou akci, ale o to, aby talenty byly podchyceny a byl jim umožněn rozvoj, a to jak finanční podporou, tak příležitostí studovat na uměleckých školách. Celková částka udělených podpor činila zhruba milion korun, z toho mělo být

³⁰² AMV, 301-96-2. S. 111.

³⁰³ AMV, 301-96-1. S. 21 a 23.

³⁰⁴ AMV, 301-96-2. S. 7 – 8.

³⁰⁵ AMV, 301-96-1. S. 105, výpověď Eduarda Chalupy dne 30. července 1946 na MV v Praze.

³⁰⁶ AMV, 39 – 68. S. 5 - 7., projev F. Teunera u příležitosti slavnostního zahájení Dnů mládeže dne 1. července 1944 na Karlštejně.

vypláceno měsíčně 1000 K deseti stipendistům po dobu tří let. Jiným vítězům měly být dány jednorázové finanční podpory, umožněn nákup např. hudebních nástrojů, návštěvy divadel a výstav. Vedení české mládeže přispívá touto akcí k prospěchu umění a k utužení duchovní a mravní jednoty české národní pospolitosti. Vítězné práce byly vystaveny v síních paláce Myslbek Na Příkopě.³⁰⁷

Druhý den byl vyhrazen pro nejmladší svěřence Kuratoria, tedy pro chlapce ve věku deseti až čtrnácti let. Do Velkého sálu Lucerny přišli chlapci i děvčata, rodiče a pozvaní hosté. Program večera nesl název *Chlapci na svém místě*, o důrazu na výchovu chlapců ke kamarádství a k vědomí pospolitosti promluvil F. Teuner. Programu se zúčastnilo přibližně tři sta chlapců.

Letní hry mládeže - sportovní část *Týdne mládeže* – odstartovaly 30. června 1944 rozjížděkami veslařů na Vltavě. Zahajovací projev pronesl prof. Zdeněk Sláma – vrchní vedoucí *Letních her*. Všichni soutěžící složili slib: „*Slibuji, že budu čestně a rytířsky bojovat tak, jak to odpovídá duchu mladé Evropy.*“³⁰⁸ Na programu byly i další sportovní soutěže: lukostřelba, fotbal, házená, veslování, lehká atletika, plavání, volejbal, vodní polo, rugby. Sportovní část *Týdne mládeže* vyvrcholila v neděli 9. července 1944 slavnostním Dnem mládeže na Strahově. K přítomným promluvili F. Teuner a E. Moravec.³⁰⁹

Spolupracovníci VOS dostávali za úkol konat kulturně politický dozor³¹⁰ při všech kulturních, divadelních, zábavných a jiných podnicích, stejně jako v biografech.³¹¹ Hlavní pověřenec VOS ukládal svým zaměstnancům, aby spolupracovali se členy Kuratoria např. při oslavách 120. výročí narození a 60. výročí úmrtí Bedřicha Smetany, při oslavách pátého výročí zřízení protektorátu Čechy a Morava.³¹² Hlavní pověřenec VOS vždy zdůrazňoval, že by měli mít všichni na paměti společný cíl a měli by se chovat k sobě kamarádsky a důstojně.³¹³

---

³⁰⁷ AMV, 39 68. S. 8 – 10.

³⁰⁸ AMV, 39 – 68. S. 45.

³⁰⁹ AMV, 39 – 68. S. 107.

³¹⁰ Viz Přílohu XI.

³¹¹ AMV, 44-132/2. S. 50.

³¹² AMV, 44/144. S. 5, 6, 27.

³¹³ ZELENKOVÁ, Věra. Úloha Veřejné osvětové služby a Kuratoria pro výchovu mládeže v období protektorátu Čechy a Morava. In: SAPERE AUDE 2013. Pozitivní vzdělávání a psychologie, vol. III. Hradec Králové: Magnamitas, 2013, S. 148 – 154. ISBN 978-80-905243-6-1.

7.5 NÁRODNÍ SOURUČENSTVÍ (NS)

Národní souručenství vzniklo z popudu ministra Jiřího Havelky a protektorátního prezidenta Emila Háchy jako náhrada za rozpuštěné Národní shromáždění. Vládním usnesením ze dne 6. dubna 1939 se mělo stát hlavním politickým činitelem českého národa na území protektorátu. NS však nemělo právo kontrolovat vládu a členové jeho výboru neměli právo interpelační.³¹⁴ Protektorátní prezident Emil Hácha jmenoval výbor NS dne 21. března 1939. Vedoucím byl ustanoven agrárník Adolf Hrubý, generálním tajemníkem potom Šimon Drgáč a jeho náměstkem Čeněk Torn. Takřka všichni členové stran, které fungovaly v období před Mnichovem, vstoupili do NS, ignorovaly jej pouze extrémně pravicové strany. Do NS se přihlásilo celých 97 % obyvatel mužského pohlaví. Prvotní funkcí NS jako organizace bylo tvořit opozici, hájit české zájmy a bránit germanizačním opatřením, stalo se jakýmsi všenárodním hnutím. Navenek se NS tvářilo jako organizace, která spolupracuje s Němci a která napomáhá převýchově českého národa. Z peněžních prostředků organizace byli podporováni perzekvovaní občané, rodiny zatčených a vězňů koncentračních táborů. Německá strana pocítovala vůči NS značnou nedůvěru, která postupně gradovala. Říšský protektor zakázal jeho veškeré informační schůze.

Kromě MLO vykonávala ideový dohled nad kulturou také KR NS, která po menší reorganizaci navazovala na činnost druhorepublikové Kulturní rady.³¹⁵ NS tedy zaštiťovalo mimo jiné i různé kulturní podniky s důrazem na českou myšlenku, jako např. vydávání vlastních novin, ochotnické spolky, vzdělávací instituce. KR NS byla přiřčleněna k nově uspořádané Národní radě, jež byla zřízena na základě zákona ze dne 15. listopadu 1867 č. 134. Plnila roli nepolitickou a dobrovolnou.³¹⁶ KR NS úzce spolupracovala s Českou akademií věd a umění, Českou akademií technickou a Českou akademií zemědělskou. Byla to právě KR NS, kdo vyvíjel nátlak na české spisovatele ohledně zájezdů kulturních pracovníků do říše, nutil je k prorežimní činnosti a organizoval propagační výstavy. Naproti tomu dokázala uspořádat KR NS dne 26. března 1942 slavnost u příležitosti 350. výročí J. A. Komenského.³¹⁷

V průběhu existence NS se vystřídaly tři výbory jmenované prezidentem Háchou, nakonec byla tato instituce v květnu 1942 zrušena a vzniklo tzv. komisařské vedení.

³¹⁴ ČERVINKA, M. *Česká kultura a okupace*. 1. vydání. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-180-0. S. 41.

³¹⁵ DOBEŠ, Jan. Stát a kultura za druhé republiky, protektorátu a v letech 1945 – 1948. In: *Kultura a totalita. Národ*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, S. 184. ISBN 978-80-7308-488-2.

³¹⁶ ČERVINKA, M. *Česká kultura a okupace*. 1. vydání. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-180-0. S. 42.

³¹⁷ ČERVINKA, M. *Česká kultura a okupace*. 1. vydání. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-180-0. S. 57.

To v lednu roku 1943 uvedlo, že NS bude nadále vykonávat převážně činnost kulturní a výchovnou. Šéfredaktoři Vladimír Krychtálek³¹⁸, Jaroslav Křemen³¹⁹ a Vladimír Ryba³²⁰ chystali reorganizaci Národního souručenství. Personální obsazení NS doznalo výrazných změn v důsledku zatčení Rudolfa Berana a Antonína Hampla, odchodu ministra Jiřího Havelky a rozpuštění Sokola. Skupina aktivistických novinářů zamýšlela celou přeměnu tak, že by se NS pevněji přičlenilo k protektorátní vládě. Funkci vedoucího NS a předsedy vlády měla zastávat jedna osoba. Na jaře roku 1945 se do jeho čela dostal R. Rychtrmoc, neúspěšně usilující o co neuzší spolupráci s Němci.

7.6 ČESKÁ LIGA PROTI BOLŠEVISMU (ČLPB)

V prosinci 1943 se z pokynu říšského ministerstva propagandy sešli k jednání vedoucí kulturně politického oddělení ÚŘP Anton Zankl, Adolf Leitgeb a šéfredaktor *Večerního Českého slova* Karel Werner³²¹, jenž byl pověřen ustavením jisté organizace.

³¹⁸ Vladimír Krychtálek (27. ledna 1903 v Brně – 22. dubna 1947) - v letech 1931 – 37 pracoval pro *Lidové noviny* jako redaktor v Bělehradu a na podzim roku 1937 působil v tiskovém koncernu Novina. Ve stejném roce nastoupil na místo redaktora pro otázky zahraniční politiky ve *Venkovu*. Počátkem prosince 1938 odjel Krychtálek do Německa, podle jeho vlastních slov z Beranovy vůle. Měl ujistit německou stranu o chystané úzké spolupráci mezi českou vládou a Německem. Po okupaci se stal šéfredaktorem *Večera* a 1. září 1944 šéfredaktorem *Venkova*, kde setrval do roku 1945. Počátkem roku 1942 se stal předsedou Svazu novinářů a okamžitě zavedl autoritativní režim. Od roku 1943 zastával funkci náměstka vedoucího Presseclubu, tedy von Wolmara. Byl členem NS. Jeho kniha *Bolševici, Beneš a my* vyšla rovněž v němčině, a to pod názvem *Der Kreml und Beneš*. Odsouzen k trestu smrti oběšením, popraven.

³¹⁹ Jaroslav Křemen (12. dubna 1908 v Táboře - 1978 v Táboře) - před okupací byl členem Národně socialistické strany. Již roku 1933 vstoupil do tiskového koncernu Melantrich. V roce 1938 pracoval jako redaktor pražského deníku *Telegraf*. O rok později byl zvolen sekretářem Vysokoškolského sdružení pro Společnost národů a také se stal členem výboru Klubu čs. socialistických studentů v Praze. Jako zodpovědný redaktor působil v *Moravském slově* a *Večerníku A-zet*, jehož se stal roku 1941 šéfredaktorem. Od 1. září 1944 zastával funkci šéfredaktora *Lidového deníku*. Člen NS a jeho Výboru. Křemen byl odsouzen k trestu smrti oběšením, tento trest mu však byl zmírněn na doživotí rozhodnutím Edvarda Beneše.

³²⁰ Vladimír Ryba (26. listopadu 1900 v Písku – 1963) - roku 1925 nastoupil jako externí redaktor časopisu *Právo lidu*, o dva roky později se stal interním redaktorem a nakonec vedoucím redaktorem. Setrval zde do zániku listu, ke kterému došlo 31. prosince 1938. Dne 3. listopadu 1941 přijal ve svém bytě návštěvu K. H. Franka a jeho doprovodu. Roku 1941 byl zatčen v rámci zatýkání členů Sociálně demokratické strany, po intervenci SD a von Wolmara propuštěn. Zastával pozici šéfredaktora v *Národní práci* a v souvislosti s tím docházel na schůzky předsednictva Strany práce, jehož byl členem. Stal se čestným členem Ligy proti bolševismu a patřil k zakladatelům Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Dne 13. května 1945 obdržel Čestný štít tzv. Protektorátu Čechy a Morava se Svatováclavskou orlicí. Soukromě se stýkal s von Wolmarem, Ctiborem Melčem, Vladimírem Krychtálkem a Antonínem Kožíškem, zpočátku také s Václavem Crhou. Dne 15. května 1945 byl zatčen a 8. července 1946 odsouzen k desetiletému těžkému žaláři a propadnutí poloviny majetku státu. Dne 13. května 1954 byl amnestován. Vyloučen z Národního svazu novinářů pro kolaborantství.

³²¹ Karel Werner (20. října 1906 ve Vídni – 22. dubna 1947 v Praze) - roku 1925 vstoupil do Národní obce fašistické, jejímž členem zůstal zhruba rok. Stal se úředníkem u ocelářské firmy Schöllerbleckmann ve Vídni. Po roce si sám našel místo ve *Vídeňském obdeníku*, což byly české noviny vycházející pro Čechy žijící v Rakousku. V této době se přihlásil do mládeže Národní ligy, z níž vystoupil roku 1938. Dne 17. února 1930 nastoupil v *Poledním listě*, kde zastával zpočátku místo stenografa, později redaktora, nakonec byl jmenován šéfredaktorem. K 1. květnu 1943 přestoupil z *Poledního listu* do *Večerního Českého slova*. Od počátku 1945 byl zároveň šéfredaktorem *Nedělního Českého slova*. Ve funkci šéfredaktora zde zůstal až do 5. května 1945, kdy list zanikl. Werner se stal členem NS a také se účastnil založení Ligy proti bolševismu. Dne 8. května

V polovině prosince 1943 promluvil Karel Werner na schůzi Kuratoria velmi ostře proti SSSR, USA i Anglii. Činnost ČLPB byla oficiálně zahájena výzvou v tisku dne 17. prosince 1943, kterou podepsalo šestnáct osobností veřejného života. O osm dní později byla otištěna ve všech denících. Ustavující valné shromáždění se uskutečnilo v prostorách Presseklubu v Opletalově ulici dne 23. ledna 1944.³²² Vznik této organizace měl působit přirozeně, jako iniciativa české strany. Předsedou byl jmenován prof. Josef Drachovský³²³, místopředsedy Josef Bartoň, František Zmeškal, Karel Röhlich a doc. Josef Kliment. Funkci generálního tajemníka vykonával Karel Korp a tiskovým šéfem se stal Vilém Nejedlý.³²⁴ Důležitými orgány byly Přípravný výbor a Předsednictvo a výbor. ČLPB byla velice štědře dotovaná, pravděpodobně z MLO a ÚŘP. Jak vyplývá z účetních poznámek, ke konci roku 1944 poslalo např. MLO 800 000 K, Poštovní technická ústředna dokonce deset miliónů korun.

ČLPB vydávala svůj bulletin pod názvem *Denní korespondence*, který vedl Vilém Nejedlý. Cílem ČLPB byla protisovětská publikační činnost a dále také pořádání přednášek, manifestačních shromáždění, schůzí, výstav. Liga zorganizovala např. protibolševické výstavy Na Příkopech dne 13. února 1944 a v pavilonu Myslbek 23. ledna 1945. U příležitosti prvního výročí vzniku ČLPB bylo uspořádáno slavnostní zasedání v Lucerně. Projev pronesl ministr Emanuel Moravec a Michal Meandrov³²⁵, zástupce národů, bojujících za osvobození Ruska od bolševického jha. Na všem, co Liga dělala, velice úzce spolupracovala s ÚŘP, MLO a Antikominternou v Berlíně.

Celkový počet členů se pohyboval mezi třemi a čtyřmi tisíci. Česká veřejnost zůstala k Lize značně chladná. V archivu lze najít poměrně ucelené seznamy členů ČLPB. Problematickou se jeví skutečnost, že k členství se často přihlásily celé redakce či kanceláře, popř. za redakci podal přihlášku aktivistický šéfredaktor. Členství bylo vynucováno nátlakem, výjimkou nebylo podání přihlášky bez vědomí dotyčného, jako se to stalo např. členům Národního divadla. Mezi členy ČLPB se nachází jméno Jaroslava Seiferta, který měl vstoupit dne 19. září 1944 pod číslem 10 684. Jeho výpověď se prozatím nepodařilo nalézt. J. Seifert psal pro Národní práci, kde zastával pozici šéfredaktora Vladimír Ryba, jeden

---

v šest hodin ráno byl zatčen revolučním gardistou. Dne 22. dubna 1947 byl odsouzen k trestu smrti oběšením, popraven.

³²² AMV, Z-6-351. S. 5.

³²³ Josef Drachovský (31. března 1876 ve Zbirohu – 14. února 1961 v Praze) – významný český právník a národohospodář, ve zjitřených letech 1934 – 1935 zastával pozici rektora Univerzity Karlovy. Věnoval se finanční vědě, finančnímu právu a finančním dějinám. V letech 1938 – 1944 byl místopředsedou a předsedou Národní rady české. Spolupracoval s odbojem, v říjnu 1944 byl zatčen gestapem a vězněn. Po válce obviněn z kolaborace a odsouzen k trestu odnětí svobody na osm let.

³²⁴ AMV, Z-6-351. S. 6.

³²⁵ Michail Meandrov (22. října 1894 – 1. srpna 1946) – po válce zajat Sověty a popraven.

z aktivistických novinářů. Ke vstupu byl nucen např. František Kožík, nejprve ho k němu vyzval Karel Werner a následně i ministr Moravec. Oba odmítl. Členství nepřijal ani Jan Zahradníček.³²⁶

7.7 ČESKÝ SVAZ PRO SPOLUPRÁCI S NĚMCI (ČSSN)

Dne 1. srpna 1939 vznikl Český svaz pro spolupráci s Němci, sídlící v Jánské ulici. Na konci srpna se odehrála ustavující schůze výboru ČSSN, který zahrnoval na třicet osob. Předsedou ústředního výboru a české zemské skupiny se stal Jan Fousek, k jehož jmenování došlo 18. srpna 1939. V průběhu roku došlo k určitým změnám a členové reorganizovaného přípravného výboru ČSSN byli jmenováni státním prezidentem 20. května 1940.

Úkolem ČSSN bylo vydávat časopisy a knihy, které by poskytovaly čtenáři objektivně pojaté dějiny, vztahy mezi českým a německým národem, a také se snažit o osvětovou činnost. ČSSN mělo dále pracovat v mezích a intencích, které jsou obsaženy ve výnosu Adolfa Hitlera ze dne 16. března 1939. Cílem Svazu bylo vytvořit přátelské vztahy a položit základy k vytváření důvěryhodných, otevřených, čestných a poctivých styků mezi oběma národy tak, aby zájmy protektorátu byly uvedeny v soulad se zájmy říše.³²⁷ ČSSN měl mít výhradně kulturní poslání. Důvěru a podporu německých míst si však příliš nezískal. Svaz organizoval mimo jiné přednášky pro své členy. Z nalezeného sylabu k jedné z přednášek vysvítá, jakými tématy se ČSSN zabýval: dějinami rekreačního hnutí a vývojem různých rekreačních směrnic, organizací rekreací, tělovýchovou a sportem v říši, *Deutsche Arbeitsfront*, *die NS-Gemeinschaft „Kraft durch Freude“*; *Amt „Feierabend“*; *Amt „Deutsche Volksbildungswerk“*; *Amt „Wehrmachtheime“*, mezinárodní organizací *Freude und Arbeit*, vzájemnými styky a spoluprací s *Opera Fasciata Dopolavoro*.³²⁸

³²⁶ AMV, 301 - 1 - 3, výpověď Jaroslava Karase ze dne 31. října 1945 a výpověď Karla Wernera ze dne 20. listopadu 1945 na MV v Praze. S. 110a.

³²⁷ AMV, 44 - 142/1. S. 1 - 5.

³²⁸ AMV, 44 - 142/3. S. 1 - 4.

8 DŮLEŽITÉ OSOBY

Cílem této kapitoly je představit osoby, které měly zásadní vliv na směřování a vývoj české kultury, zejména literatury, v období PČM. Jedná se o Karla Alexe von Gregory, Wolfganga Wolframa von Wolmar, Martina Paula Wolfa, Augustina von Hoop a Adolfa Leitgeba za německou stranu, a Emanuela Moravce, Františka Teunera a Františka (Franze) Krause za českou. Všichni tito muži zastávali vysoké funkce na MLO nebo v ÚŘP.

Karl Alex von Gregory se narodil 30. prosince 1899 v Hameln. Pocházel z vojensky založené rodiny. Studoval na univerzitě v Hamburgu a ve Vratislavi. Byl držitelem čestného znaku HJ s číslem 67 995.³²⁹ V době první světové války bojoval jako frontový voják a dostal Železný kříž i. a II. třídy. Stal se doktorem sociálních věd a pracoval v anketním výboru v Berlíně. Byl činný v branných organizacích NSDAP, dosáhl hodnosti SS-Sturmbannführera. V roce 1931 vstoupil do služeb tisku NSDAP a později pracoval jako šéfredaktor dvou stranických tiskovin. Stal se vedoucím Zemského svazu v Říšském svazu německého tisku a členem filmové zkušebny v Berlíně. Vykonával funkci člena první pruské státní rady a provinciálního zemského poslance NSDAP. V Československu působil již od 19. května 1935 jako kulturní atašé a tiskový rada při německém velvyslanectví v Praze. Pravděpodobně byl vyslán do Prahy jako zmocněnec a informátor berlínské vlády a jeho úkolem bylo podávat zprávy o poměrech a událostech v Československu. V Berlíně byl členem ústředí Antikominterny a měl reputaci člověka, který je odborníkem na vyvolávání incidentů. V letech 1939 – 42 působil jako přednosta kulturně politického oddělení ÚŘP v Praze, které pomáhal vybudovat. Zároveň byl jmenován tiskovým šéfem v ÚŘP a také zvláštním zmocněncem říšského propagačního vedení strany NSDAP.³³⁰ Byl přeložen na velvyslanectví do Bukurešti. Člen NSDAP s číslem legitimace 702 107. V roce 1944 se oženil s pražskou Němkou a byl přeložen k armádě. Padl při obléhání Bukurešti sovětskou armádou roku 1944³³¹.

Wolfgang Wolfram von Wolmar se narodil ve šlechtické rodině 9. června 1910 ve Vídni. Maturitu složil v Lokti a pokračoval ve studiích na německé vysoké škole v Praze a čtyři semestry na vysoké škole v Berlíně. Dne 13. února 1943 byl promován doktorem filosofie. V letech 1928 – 1933 byl členem mládeže NS a HJ, dva roky působil v ústředním

³²⁹ AMV, 325-164-1. S. 15 – 16.

³³⁰ AMV, 301-2-2. S. 140.

³³¹ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939 – 1941. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0591-0. S. 22.

vedení župního studentského vedení, později jako zastupující župní vedoucí studentů. Držitel Zlatého čestného vyznamenání HJ z roku 1928. Od roku 1930 byl zástupcem vedoucího tzv. sudeto-německých studentů, později se stal Kreissleiterem 9. kraje německých studentů, kde působil až do rozpuštění DNSAP. Od roku 1931 byl členem výkonného výboru vedení říšských studentů a v letech 1932 až 1933 byl župním vedoucím mládeže německých vysokých škol v Praze, Brně a Tetschen-Liebwerd (Děčín-Libverda) a německého studentského spolku vysoké školy báňské v Příbrami. Mezi lety 1934 – 1935 byl v říšském vedení německého studentstva jako referent hraničního a cizineckého úřadu. Po dobu dvou let, 1935 – 1937, vykonával funkci hlavního vedoucího vedení zahraničních organizací strany NSDAP. Dne 1. září 1937 vstoupil do NSDAP. Zúčastňoval se všech protistátních provokačních akcí Henleinových ergasrů. Sedmkrát se ocitl v policejní vazbě pro politickou činnost v národně sociálním a studentském hnutí a také pro spojení s německým velvyslanectvím v Praze. V souvislosti se svojí činností byl 15. ledna 1934 vykázán z Československé republiky.³³² Byl příslušníkem SS, s členským číslem legitimace 290781 v hodnosti SS-Sturmführera, krátce po okupaci byl povýšen na SS-Hauptsturmführera. Stal se čestným spolupracovníkem řídicí ústředny SD v Praze a měl úzké kontakty s gestapem. Z jeho popudu došlo k zatčení několika mužů, někteří z nich byli popraveni³³³ nebo zemřeli v koncentračních táborech, jako např. redaktoři a zaměstnanci z Melantrichu M. Zeman, J. Žák, Koháček, V. Schöbl, Simon, Kastoš, Petrbauer, Rambousek, z *Lidových novin*.

Dne 12. června 1939 se stal tiskovým referentem pro kulturní politiku v ÚŘP, stejnou pozici zastával již předtím na říšském ministerstvu vnitra. V říjnu 1940 povýšil na vedoucího tiskové skupiny v ÚŘP a v prosinci téhož roku byl jmenován vládním radou. V zájmu jednotnosti a podrobení si českého tisku, pořádal Úřad říšského protektora tiskové konference. Konaly se zpravidla jednou za týden, někdy ale došlo k větším časovým prodlevám, někdy bylo naopak zapotřebí sejít se častěji. Tiskové konference se konaly v místnostech Autoclubu, od podzimu 1942 v Presseclubu v Lützowově (dnes Opletalově)

³³² AMV 39-66, ÚLO. S. neoznačeny.

³³³ Dne 17. listopadu 1939 došlo v tramvaji okolo 23. hodiny k nedorozumění mezi Rudolfem Železným, referentem kanceláře říšského protektora pro Čechy a Moravu, a hudebníkem Františkem Löbnerem a civilním inspektorem Františkem Nachtmanem. Železný žádal, aby policejní praporčík František Valenta předvedl Nachtmana a Löbnera na policejní stanici. Valenta chtěl celou záležitost vyřídit klidnou cestou. Železný zatelefonoval von Wolmarovi a ten bez jakéhokoliv prošetření rozhodl o trestu. Všichni tři: Löbner, Nachtman a Valenta byli popraveni zastřelením 18. listopadu ve tři hodiny a deset minut ráno. O tři dny později byl v souvislosti s tímto případem zatčen vrchní policejní rada a správce okresu Ladislav Reichert. Provinil se tím, že chtěl podobně jako Valenta urovnat celé nedorozumění smírně. Reichert byl poslán do KT Flossenbug, kde 25. dubna 1940 zemřel.

ulici, který okupanti zřídili k rozvíjení společenských styků mezi německými a českými novináři i jinými tiskovými pracovníky. Zpravidla se konferencí účastnili: Wolfgang Wolfram von Wolmar, Karl Alex von Gregory, šéfredaktor tiskového odboru František Hofman³³⁴, jeho zástupce Ctibor Melč³³⁵, přednosta tiskové dozorčí služby Eduard Parma³³⁶ a aktivističtí šéfredaktoři. Tito redaktoři docházeli i na další důvěrné schůze v tiskovém odboru a později v Presseclubu.

V běžných záležitostech rozhodoval von Wolmar sám, v důležitých a zásadních otázkách vyžadoval souhlas či stanovisko z Černínského paláce, von Gregoryho nebo později Martina Wolfa, případně samotného K. H. Franka³³⁷.

Znění projevů členů vlády, které měly být uveřejněny v tisku či šířeny rozhlasem, podléhalo schválení státního sekretáře K. H. Franka a ministra Emanuela Moravce.

Porady obvykle řídil Fr. Hofman, nebo Ctibor Melč. Delší proslovy měli k přítomným novinářům von Wolmar a von Gregory. Oba mluvili německy, proto musely být proslovy překládány do češtiny. Von Wolmar upřednostňoval při ovládnutí českého tisku metodu cukru a biče. Dokázal pochválit a následně velmi nepříjemně napomenout. Spokojený býval s českým denním tiskem, který podle jeho názoru sloužil českému národu i německé říši. Nezamlouvala se mu ovšem práce ostatních časopisů, zejména venkovských, a žádal urychlenou nápravu³³⁸. Přátelil se s K. H. Frankem, Waltrem Jacobim (bydleli ve stejném domě) a Karlem von Gregorym. Post šéfa tiskového odboru zastával do září

---

³³⁴ JUDr. František Hofman (23. listopadu 1891 v Plzni – 23. května 1942 v Osvětimi) - řídil pravidelné tiskové konference. Zastával pozici redaktora a přednosty ČTK. Dne 6. května 1941 byl zatčen gestapem a uvězněn v německém policejním vězení na Pankráci. Spolu s ním bylo zatčeno čtyřicet českých sociálních demokratů. Fr. Hofmana vinili Němci z účasti v odboji. Při výsleších byl krutě týrán, ale neprozradil nikoho. Z Pankráce byl převezen do Malé pevnosti Terezín a po nějaké době vrácen zpět na Pankrác, odtud odvezen do vyhlazovacího tábora Osvětim. Tam podlehl zraněním, která utrpěl při mučení.

³³⁵ Ctibor Melč (7. prosince 1892 v Mutějovicích, v okrese Rakovník – 1978) - maturitu složil na reálce, absolvoval jeden roční abiturientský kurs a čtyři semestry vysoké obchodní školy. Od roku 1919 pracoval ve zpravodajském oddělení Ministerstva zahraničních věcí. Do roku 1939 byl vedoucím tiskové služby československého vyslanectví v Moskvě. V únoru 1939 pracoval v Úřadu pro propagaci. V březnu si ho vyžádal Z. Schmoranz do TO PMR a pověřil ho registrací v Praze působících zahraničních dopisovatelů. V srpnu 1939 se stal druhým zástupcem vedoucího TO PMR Arnošta Bareše. Po jeho zatčení v září 1939 se Ctibor Melč stal zástupcem šéfredaktora TO PMR F. Hofmana, po jehož zatčení v květnu 1941 stanul v čele TO PMR Melč. V letech 1942 – 45 působil jako vedoucí II. sekce Ministerstva školství a lidové osvěty, tedy redakční a tiskové dozorčí služby. Počátkem roku 1945 vstoupil do odbojové organizace ÚVOD. Po válce bylo proti němu vedeno trestní řízení pro styky s okupanty. V dubnu 1947 došlo k zastavení trestního řízení.

³³⁶ Eduard Parma (9. května 1889 v Hrabové - nezjištěno) – přednosta tiskové dozorčí služby TO PMR, od roku 1942 zástupce Ctibora Melče na Ministerstvu školství a lidové osvěty.

³³⁷ AMV, 301-71-4. Protokol sepsaný se Ctiborem Melčem dne 17. září 1945 na Ministerstvu vnitra v Praze. S. 71 – 72.

³³⁸ ZELENKOVÁ, Věra, 2009. *Kulturní rubrika protektorátních novin – Přítomnost. Plzeň*. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. S. 23 – 24.

1943, byl povýšen na vládního radu. Kvůli podezření z nezákonného obohacování byl poslán na frontu. Po válce na něj byl vydán zatykač, ale k soudu nedošlo. Žil v Salzburgu a pracoval jako novinář. Zemřel roku 1987 tamtéž.

Martin Paul Wolf se narodil 25. května 1908 v Arnoltově v rodině evangelického faráře. Po ukončení středoškolského studia zakončeného maturitou se rozhodl studovat filologii a dějiny na univerzitě v Lipsku. V červnu 1932 studia dokončil a pracoval pak jako studijní referent na státním gymnáziu v Plavně. V následujícím roce byl povýšen na studijního asistenta a přeložen na saské MLO do Drážďan. Již jako student se stal členem několika studentských spolků, ve kterých byla prováděna politická linie strany NSDAP (Verein deutscher Studenten a Jungdeutscherorden). Do NSDAP vstoupil 1. března 1933, číslo členské legitimace 1741931. Koncem roku mu bylo nabídnuto zaměstnání u SD, nabídku přijal a 15. ledna 1934 nastoupil jako referent ústředny SD v Mnichově. V říjnu 1934 byl povýšen na SS-Scharführera a krátce nato zařazen jako referent informačního úřadu. Wolf byl pověřen vyhodnocováním a rozbořem činnosti Komunistické strany Německa. Roku 1935 se oženil s Rudolfinou Hentzeovou, která později vstoupila do služeb SD. V následujícím roce vedl protikomunistické oddělení. Na vlastní žádost byl 1. dubna 1939 přeložen k ústředí SD pro Čechy a Moravu v Praze, již v hodnosti SS-Sturmbannführera. Po příchodu do Prahy zastával funkci vedoucího tiskového oddělení při SD. Udržoval úzké vztahy s šéfredaktorem Harry Jelínkem, redaktorem Rudolfem Novákem a prof. hudby Václavem Příhodou. Po jmenování Horsta Böhma vedoucím úřadovny SD v červenci 1939 zastával Wolf funkci jeho zástupce. V březnu 1942 ho pověřil R. Heydrich vedením kulturně politického oddělení ÚŘP pro Čechy a Moravu v Praze. Současně byl jmenován říšským ministrem propagandy Goebbelsem zvláštním pověřencem při ÚŘP tamtéž. Všechna kulturní opatření bez Wolfova souhlasu byla prohlášena za neplatná, dále prováděl cenzuru všech projevů protektorátních ministrů. Každé pondělí dopoledne se na kulturně politickém oddělení ve Wolfově kanceláři konaly pracovní schůze německých vedoucích všech kulturně politických sektorů.³³⁹ Wolf měl také rozhodující a poslední slovo v politických věcech filmových týdeníků. Pravděpodobně z jeho nařízení byly na počátku roku 1945 hromadně páleny spisy na MLO i ve VOS.³⁴⁰ Dne 9. května 1945 jel Wolf s K. H. Frankem a dalšími nacistickými funkcionáři směrem k Plzni, kde je zajali Američané. Wolf byl

³³⁹ AMV, 305-585-3, protokol sepsaný s Josefem Švábem dne 8. dubna 1946 na Ředitelství národní bezpečnosti v Praze. S. 59.

³⁴⁰ Např. AMV, 305-561-4, výpověď Helgy Glaserové dne 17. dubna 1946 na Ředitelství národní bezpečnosti v Praze. S. 34.

zanesen do seznamu válečných zločinců. V květnu 1946 bylo po Wolfovi zahájeno pátrání čs. komisí pro vyšetřování válečných zločinců ve Wiesbadenu, bez kladného výsledku³⁴¹.

PhDr. Augustin von Hoop se narodil 11. srpna 1899 v Praze. Po otci Čech, po matce Němec. Studoval německé gymnázium v Praze a následně literaturu a hudbu na německé univerzitě taktéž v Praze. Promoval v roce 1923. Byl rakouským záložním důstojníkem, bojoval na italské frontě. Již během studií pracoval jako dobrovolník nebo externí dopisovatel pro *Prager Presse*. Později přispíval např. do listu *Karlsbader Tagblattes*. V roce 1927 onemocněl tuberkulózou. Ve třicátých letech se živil jako novinář. V roce 1939 vstoupil do NSDAP a začal pracovat na ÚŘP. Pro neshody s von Wolmarem byl na konci září 1940 přesunut do tiskového oddělení ministerské rady a odtud zamířil v pozici přednosta sekce písemnictví a hudby na MLO. Byl vedoucím knižní cenzury, měl velký vliv na vývoj české kultury a často rozhodoval o pracovním nasazení. V závěrečné fázi se organizačně podílel na akci *Umění všem*, kterou vedl Jiří Zavřel. Byl členem NSDAP. Dne 5. května se osobně rozloučil se svými podřízenými a 9. května byl zajištěn a odvezen do vazební věznice. Zemřel 2. března 1946 ve vazební věznici v Praze na Pankráci.³⁴²

Adolf Leitgeb se narodil 16. září 1907 v Olomouci. Byl německé státní příslušnosti. Krátce po okupaci českého území působil jako hlasatel německého rozhlasu, později jako vedoucí přednáškové a sportovní činnosti tohoto rozhlasu a vysílání pro HJ. Pracoval jako sekční přednosta první sekce na MLO a vedoucí propagandy a velice úzce spolupracoval s kulturně politickým odborem v ÚŘP. Na MLO nastoupil 1. dubna 1942. Náplní jeho práce byla příprava, aranžování a provádění propagandistických projevů, slavností a koncertů (vždy po dohodě s kulturně politickým oddělením ÚŘP), dodávání knih do obecních knihoven a českým dělníkům doma i v říši, ubytovávání cizinců v hotelech a rozdělování radiopřijímačů.³⁴³ Podílel se na organizaci manifestací českého lidu po atentátu na R. Heydricha. Měl na starosti technické i programové uspořádání, prováděl cenzuru proslovů, pravděpodobně byl autorem projevu předsedy Národní rady dr. Emanuela Slabého na Manifestační schůzi dne 18. června 1946, ve kterém vyloučil Edvarda Beneše z českého národa. Tuto schůzi rovněž organizoval. Osobně dohlížel na to, aby delegáti každé kulturní organizace podepsali oba projevy, tedy rezoluci o věrnosti politice protektorátního prezidenta Emila Háchy a rezoluci o vyloučení Edvarda Beneše z českého národa, a každý

³⁴¹ AMV, 325-135-9, MAPA 15. S. 1 – 8.

³⁴² AMV, 2M 12163. S. 108 – 110, a 2M, 11359. S. 232.

³⁴³ AMV, 305-585-3, protokol sepsaný s Gertrudou Imdahlovou, Leitgebovou sekretářkou, dne 15. dubna 1946 na Ředitelství národní bezpečnosti v Praze. S. 66.

musel podepsat prezenční listinu. Rovněž měl dozor nad rozhlasovými přenosy, filmováním a následným ohlasem v tisku.³⁴⁴ Také organizoval projevy předních politiků v českých městech. Pracovně mu podléhali pověřenci pro VOS v okresech a v rámci celé VOS měl velký vliv. Každé první pondělí v měsíci museli přijet do Prahy obvodní pověřenci VOS, museli referovat o událostech a vyslechnout Leitgebův referát o aktuální politické situaci a směrnice pro další práci.³⁴⁵ Patřil k zakládajícím členům České ligy proti bolševismu. Vedl výpravu novinářů a kulturních pracovníků na Ukrajinu v roce 1942³⁴⁶ a na podzim roku 1944 výpravu na Slovensko. Za MLO se podílel na přípravách oslav 15. března 1945.³⁴⁷ Dle nalezených dokumentů byl A. Leitgeb čestným spolupracovníkem SD Leitabschnitt v Praze, byl důstojníkem SS v hodnosti Untersturmführera s číslem SS 374 982³⁴⁸ a členem NSDAP od roku 1939. V době vyšetřování byl přesunut do internačního střediska Hagibor v Praze, ale protože tam měl určité kontakty a pokoušel se domlouvat na maření vyšetřování, byl odeslán do věznice ŘNB v Praze.³⁴⁹ Pro spolupráci s gestapem a SD pod číslem 1444 byl odsouzen mimořádným lidovým soudem v Praze dne 9. července 1946 k doživotnímu vězení.

Emanuel Moravec³⁵⁰ se narodil 17. dubna 1893 v Praze. Maturoval na vyšší průmyslové škole. Vstoupil do armády, jako rakouský důstojník byl zajat na frontě v Haliči. Vstoupil do čs. legií a v roce 1919 byl jmenován členem spojenecké výzbrojové komise ve Vladivostoku. Po návratu do ČSR absolvoval Vysokou válečnou školu v Praze a stal se důstojníkem z povolání. Z Ruska si přivezl svoji první ženu, se kterou měl dva syny – Igora a Jiřího. K rozvodu došlo roku 1927. Helena se později provdala za podplukovníka četnictva Richarda Konečného. Od roku 1931 působil jako profesor válečných dějin a strategie na Vysoké škole válečné v Praze. O rok později se stal plukovníkem generálního štábu. Publikoval vojenskopolitické komentáře např. do *Lidových novin*, většinou pod pseudonymem Stanislav Yester. Moravec je také autorem několika knih, převážně orientovaných vojensky, např. *Válka a vojáci* z let 1930 a 1931, na přání T. G. Masaryka sepsal dvoudílnou *Obranu státu*, první díl s názvem *Vojáci a doba. Důstojnický stav kdysi*

³⁴⁴ AMV, 305-585-3. S. neoznačena. Srov. např. s výpovědí Josefa Nováka ze dne 6. dubna 1946 na Ředitelství národní bezpečnosti v Praze. S. 57.

³⁴⁵ AMV, 305-585-3, protokol sepsaný s Rudolfem Dominikem dne 30. března 1946 ve věznici Krajského soudu v Praze. S. 53.

³⁴⁶ AMV, 305-585-3, např. protokol sepsaný s Karlem Pečeným dne 11. dubna 1946 na Ředitelství národní bezpečnosti v Praze. S. 63.

³⁴⁷ AMV, 305-585-3. S. 58.

³⁴⁸ AMV, 305-585-3. S. 31.

³⁴⁹ AMV, 305-585-3. S. 28.

³⁵⁰ Viz Přílohu XIV.

a dnes vyšel v roce 1934, druhý díl s názvem *Obrana státu* pak o rok později. Při pohřbu prezidenta T. G. Masaryka držel Moravec čestnou stráž u jeho hrobu. Pro *Lidové noviny* to byl hlavně on, kdo zpracovával vojenský konflikt v Habeši, vydal o této válce i malou brožuru s názvem *Válečné možnosti ve střední Evropě a válka v Habeši* (1936). Zabýval se také první světovou válkou, tady lze jmenovat dvě knihy: *Světová válka a Operace v Belgii v srpnu 1914*. Na jaře 1938 dostal nabídku hlavního štábu, aby nastoupil do Památníku osvobození jako zástupce Rudolfa Medka. Později měl být jmenován jeho ředitelem. Moravcovo jméno se však nezamlouvalo vysokým činitelům, a tak z této příležitosti sešlo. V té době se podruhé rozvedl. S druhou ženou měl syna Pavla. Do nového časopisu *Branná politika* začal Moravec přispívat okamžitě. V září 1938 vyzýval k obraně republiky, s nadějí hleděl k obrovské sovětské armádě a k Itálii coby možnému spojenci. V pátek 23. září 1938 odjel Moravec ke svému pluku, který pobýval poblíž Znojma. Mnichov pro něho znamenal velké zklamání a důrazně vystupoval proti Edvardu Benešovi. Postupně mu bylo zakázáno přednášet a publikovat. Také odešel z armády. Na počátku roku 1939 dopisoval svoji knihu *V úloze mouřenína*. Snažil se v ní vyrovnat s minulostí a zároveň hledal nové jistoty. Nadějí viděl ve spolupráci s Německem. Němci velmi brzy poznali, že získat Moravce pro své záměry nebude těžké. Odjakživa se nacházel ve finanční krizi, zejména díky své zálibě v honosném a nákladném životním stylu. Po návratu z okružní cesty po Německu se vrátil pln nadšení. Veřejně útočil proti československému odboji v Londýně a proti Židům. Dne 9. ledna 1942 se uskutečnila schůzka K. H. Franka, R. Heydricha s E. Moravcem, na níž ho získali pro spolupráci a na níž bylo předestřeno, co se od něho v úloze šéfa lidové osvěty očekává. Frank s Heydrichem mu sdělili, že ze strany prezidenta Háchy nečekají námitky ohledně jeho jmenování, ale ostatní ministři vyjádřili jistý odpor. Oba Moravce ujistili, že se na ně v případě potřeby může kdykoliv obrátit. K. H. Frank se v průběhu schůzky vyjádřil v tom duchu, že pro Čechy jsou Čechy a Morava domovem, Velkoněmecká říše jejich státem a Evropa vlastí.³⁵¹ Postupem času se mu podařilo získat důvěru K. H. Franka, H. Böhmeho i R. Heydricha. V pondělí 19. ledna 1942 se stal členem nové protektorátní vlády. Byl jmenován ministrem školství a vedoucím Úřadu lidové osvěty. Později zůstal v čele Ministerstva školství a lidové osvěty. Potřetí se oženil v roce 1943, jeho ženou se stala Jolana Emmerová. Pravidelně každý týden měl v rozhlase svůj pořad, před jmenováním do funkce ministra mluvil hlavně o vojenskopolitické situaci a po jmenování ministrem na jakákoliv témata. Nejstarší syn Igor pracoval nejprve v Melantrichu a také

³⁵¹ AMV, 301-52-2. S. 4 – 6 (překlad V. Z.)

v Orbisu, později sloužil v oddílech SS (Schutzstaffeln), bojoval ve Francii, v Sovětském svazu u Charkova a u Kursku. Mladší syn Jiří sloužil u Wehrmachtu. V Normandii padl do amerického zajetí. Nejmladší Pavel byl členem Hitlerjugend. Zemřel v útlém věku při náletu na Salzburg. V sobotu 5. května 1945 vyzval K. H. Frank Moravce, aby promluvil v rozhlasu. Ve třináct hodin vyjela kolona aut - tři breaky a jeden automobil. V prvním jeli členové ochranného oddílu, ve druhém E. Moravec, jeho osobní sekretářka a dva němečtí policisté, v automobilu pravděpodobně seděl František Kraus a šéf propagandy Adolf Leitgeb, v posledním breaku další členové ochranné policie. V zatáčce Chotkovy ulice se vůz zastavil, Moravec vytáhl pistoli a střelil se do pravého spánku. Němci zahrabali jeho mrtvolu v zahradě arcibiskupského gymnázia v Bubenči. Truhla s ostatky byla objevena až počátkem června 1945. Moravcova mrtvola byla převezena k pitvě do Ústavu soudního lékařství v Praze. K pitvě došlo 8. června 1945. Následně byly Moravcovy ostatky uloženy do truhly, do níž byla dána ještě mrtvola příslušníka SS a tři mrtvoly německých dětí. Truhla byla zakopána do neoznačeného hrobu v Ďáblicích.

František Teuner se narodil 6. března 1911 v Benešově u Prahy, kde působil jeho otec jako primář okresní nemocnice. Vychodil zde obecnou školu, maturoval na místním gymnáziu. Následovalo studium na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze, dne 14. 12. 1935 byl promován doktorem medicíny. Vykonal prezenční vojenskou službu, dosáhl hodnosti podporučíka zdravotnictva. Poté pracoval na interní klinice prof. Josefa Pelnáře. V roce 1941 se stal sekundářem interního oddělení a 1. 12. 1941 získal titul odborného lékaře nemocí vnitřních. Podle vlastních slov³⁵² vstoupil do Vlajky již v roce 1930. V této organizaci pracoval až do roku 1939³⁵³ v různých oborech, zejména jako organizátor, propagátor a řečník. V tomto roce založil mládež Vlajky³⁵⁴, tu pak vedl až do března 1941³⁵⁵. Podle dalších údajů z jeho životopisu vstoupil do NS, protože se chtěl v rodném městě politicky uplatnit. Zanedlouho vystoupil kvůli nespokojenosti s myšlenkovým zaměřením NS. Již od konce roku 1941 začal okolo sebe shromažďovat asi šestnáct obdobně smýšlejících Vlajkařů a studoval s nimi odpovídající literaturu o výchově mládeže v Německu a s nimi se pak přihlásil do služeb Emanuela Moravcovi.

³⁵² V životopisu pro Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě.

³⁵³ Podle členské legitimace č. 1115 ze dne 22. 10. 1938 vstoupil Fr. Teuner do Vlajky v roce 1934.

³⁵⁴ Po něm vedl vlajkařskou mládež Jiří Novotný, který se ujal rubriky v časopisu *Vlajka*, kam do té doby přispíval právě Teuner.

³⁵⁵ Došlo ke sporu mezi Fr. Teunerm a Janem Rysem-Rozsévačem. Teuner se měl provinít proti čtvrtému bodu programu Vlajky o tzv. křesťanské morálce a v důsledku toho byl vyloučen.

Ve středu 17. června 1942 byl přijat do Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě jako smluvní úředník. Z českých činovníků zastával později v Kuratoriu druhou nejvyšší funkci³⁵⁶.

Teuner byl velice ctižádostivý a toužil po politické kariéře. Usiloval o vytvoření hnutí mládeže, jež by bylo zcela a přímo ovládáno Kuratoriem a sloužilo by jako předvoj politického hnutí nacistického ražení. Často vystupoval se svými politickými projevy, např. v Lucerně. Stal se jedním ze zakladatelů České ligy proti bolševismu.

S blížícím se koncem války projevoval obavy z příchodu Rudé armády a často mluvil o svém odjezdu. K tomu účelu si pořídil několik cestovních a osobních dokladů na různá jména.

Ještě 4. května 1945 svolal rozšířené ústřední vedení k poradě. Přítomným česky oznámil, že navázal styk s Mezinárodním červeným křížem (dále jako MČK) a že služebny Kuratoria budou přebudovány na stanice MČK pro potřeby evakuace a repatriace³⁵⁷.

Po vypuknutí povstání opustil Teuner Prahu v úterý 8. května 1945 odpoledne, odjel spolu s Karlem Mihalíčkem, Karlem Žaludem a některými německými poradci a spolupracovníky Kuratoria auty směrem na Plzeň, kde se dne 9. května 1945 dostali do amerického sběrného tábora. Tam byli drženi dva měsíce. V pondělí 9. července 1945 byli dopraveni do Salzburgu a propuštěni na svobodu. František Teuner se usadil s Rudolfem Bártkem v obci Goldegg v Pongau, kde žili z Teunerových prostředků. Dne 21. srpna 1945 odjel Teuner s Mihalíčkem na západ.

O soudu s F. Teunerem se psalo hojně v novinách³⁵⁸, podle jeho vlastní výpovědi utekl s Němci do Plzně. Následně byli zajati Američany a zůstali bez dokladů. Nějaký čas žil v Bavorsku, pak prchl do Rakouska. Od 5. července 1945 pobýval v Rakousku a odtud odjel na krátkou dobu do Německa, pohyboval se zejména v okolí Hamburku. Po krátké době se znovu vrátil do Bavorska. K jeho zatčení došlo 2. dubna na nádraží v Mnichově.

Při pokusu o útěk si při skoku z okna policejní stanice zlomil nohu a prsteník levé ruky, v rozbořeném domě přes ulici přečkal noc. Byl však nalezen a předán zpět policii. Zranění léčil v nemocnici v Dachau. Báł se, aby ho Američané nevydali Sovětům³⁵⁹.

³⁵⁶ Předsedou Kuratoria se stal Emanuel Moravec.

³⁵⁷ AMV, 305-117-2. S. 204 – 209.

³⁵⁸ Např. *Mladá fronta*, ročník III., č. 106, ze dne 7. května 1947, str. 1.

³⁵⁹ *Mladá fronta*, ročník III., č. 106, ze dne 7. května 1947, str. 1.

František Teuner byl odsouzen k trestu smrti oběšením. Požádal o milost. Trest mu byl změněn na doživotí. Ve vězení strávil devět let³⁶⁰. Zemřel roku 1978 v Norimberku.

František (Franz) Kraus se narodil 3. října 1897 v Jičíně. Německé občanství přijal až v roce 1939. Studoval na pražské univerzitě, po jejím absolvování pracoval jako úředník na severu Čech. Po návratu do Prahy nastoupil jako vysoký úředník na ministerstvo školství, kde zůstal i po roce 1939 jako vrchní sekční rada. Za Moravcovy éry získal funkci prezidiálního šéfa. Jeho úkolem byla přestavba a zdokonalení fungování ministerstva, vedl osobní věci, divadelní záležitosti, finance a správu budov. Stal se důvěrným spolupracovníkem E. Moravce, podával kulturně politickému oddělení v ÚŘP a velitelství SD zprávy o schůzích, ministrových projevech a cestách i o činnosti Kuratoria. Z nalezených dokumentů a výpovědí vyplývá, že F. Kraus byl osobou zásadního významu, rozhodoval o všem a požíval neomezené moci.³⁶¹ Usiloval o vydání speciální normy o působnosti MLO nebo normy, která by obsahovala zmocnění ministra Moravce ke všeobecným zásahům a opatřením na poli kultury, ale bez úspěchu.³⁶² Koncem roku 1944 byl vyloučen ze strany.³⁶³ Dne 5. května 1945 odjel z úřadu MLO v doprovodu oddílu Schupo a od té doby je nezvěstný. Ještě v roce 1947 byl hledán, avšak bez výsledku.

---

³⁶⁰ AMV, 305-682-6. S. 12.

³⁶¹ AMV, 305-651-4. S. 7.

³⁶² AMV, 305-561-4, výpověď Josefa Drnce ze dne 9. listopadu 1948 na Oblastním úřadu Stb v Praze. S. 26.

³⁶³ AMV, 305-561-4, str. 6, 7, srov. výpověď Josefa Beneše ze dne 9. listopadu 1948 na Oblastním úřadu Stb v Praze. S. 25.

9 DIDAKTICKÁ ČÁST

Druhá, didaktická, část disertační práce je koncipována jako návrh pracovních listů pro interpretaci textů v hodinách literární výchovy. V úvodu předkládám hlediska, ze kterých vycházím při praktické práci s texty. Samozřejmě, nejedná se o dogmatickou a definitivní podobu, materiály je možné postupně doplňovat, měnit či modifikovat podle aktuálních potřeb pedagoga a také na základě úrovně znalostí studentů a také podle toho, které materiály budou dále objeveny.

Vycházím z požadavků rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia a střední školy (dále jako RVP³⁶⁴), vydaného Ministerstvem školství a tělovýchovy ČR v roce 2007. S tématem druhé světové války, druhé republiky a situace v PČM jsou studenti seznamováni nejčastěji na rozhraní třetího a čtvrtého ročníku, kdy již dokáží uvažovat komplexněji a v souvislostech. Výklad problematiky tohoto období klade vysoké nároky nejen na studenty, ale především na učitele, již by měli disponovat vědomostmi nejen z oblasti literární, ale i historické. Měl by být schopen diskutovat se studenty o citlivých otázkách hospodářské krize, fašismu, nacismu, antisemitismu, rasismu, kolaborace, propagandy. Stejně tak by měl být schopen zaujmout jasné a pevné stanovisko, obhájit ho a věcně zdůvodnit. Za nezbytnou považuji úzkou spolupráci mezi učiteli literatury, historie a také společenských věd.

Na základě RVP akcentuji učivo:

- literární teorie,
- literární historie,
- poetika,
- metody interpretace textu,
- způsoby vyjádření zážitků z literárních děl a soudů nad nimi,
- vývoj literatury v kontextu dobového myšlení, umění a kultury.

Očekávané výstupy z literární výchovy, student:

1. vysvětlí, jakým způsobem se reálný svět promítá do literárního textu,

---

³⁶⁴ *Rámcový vzdělávací program, 2007* [online]. Praha: Ministerstvo školství a tělovýchovy ČR. [cit. dne 29. května 2016]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>.

2. na konkrétních příkladech popíše specifické prostředky básnického jazyka a objasní jejich možnou funkci v textu,
3. při interpretaci literárního textu ve všech jeho kontextech uplatňuje prohloubené znalosti struktury literárního textu, literárních žánrů a literárněvědných termínů,
4. odhalí eventuální dezinterpretaci textu,
5. vystihne podstatné rysy základních period vývoje české a světové literatury, významných uměleckých směrů, uvede jejich představitele a charakterizuje a interpretuje jejich přínos pro vývoj literatury a literárního myšlení.

V souvislosti s již zmíněnou kooperací s historií uvádím očekávané výstupy z tohoto předmětu a následné očekávané výstupy z celku „člověk a společnost“:

- student rozlišuje různé zdroje historických informací, způsob jejich získávání a úskalí jejich interpretace,
- vymezí základní znaky hlavních totalitních ideologií a dovede je porovnat se zásadami demokracie, objasní příčiny a podstatu agresivní politiky a neschopnosti potencionální oběti jí čelit,
- vysvětlí souvislosti mezi světovou hospodářskou krizí a vyhrocením politických problémů, které byly provázeny radikalizací pravicových a levicových protidemokratických sil.
- vyloží podstatu demokracie, odliší ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin a státu, porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě,
- uvede příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií,
- posuzuje lidské jednání z hlediska etických norem a svědomí jednotlivce, objasní dějinnou proměnlivost základních etických pojmů a norem.

Důležitou roli hrají také průřezová témata, jež přispívají k rozvoji osobnosti studenta v rovině jednání a hodnotového systému:

- role médií v dějinách obce,
- média a dějiny,

- mediální výchova,
- multikulturní výchova,
- osobnostní a sociální výchova.

Průřezová témata mohou být realizována i mimo budovu školy formou projektů, besed, seminářů nebo exkurzí.

Na základě probraného učiva jsou rozvíjeny kompetence:

- k učení,
- k řešení problémů,
- sociální a personální,
- občanská,
- komunikativní.

9.1 INTERPRETACE TEXTU

Domnívám se, že pro studenty bude přínosné, pokud se s obdobím druhé republiky a Protektorátu seznámí prostřednictvím dobových textů, archivních materiálů a literárních textů, které v té době vznikaly. Volím proto dialogickou metodu didaktické interpretace textu a inspiraci čerpám z práce doc. PaedDr. Ladislavy Lederbuchové, CSc., konkrétně z publikací *Literatura ve škole* (2010) a *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole i.* (1995).

Jednou ze složek předmětu český jazyk je literární výchova, díky níž by měl student získat schopnost „číst věcnou, publicistickou, ale hlavně uměleckou literaturu, jeho dovednost číst by se měla kultivovat ve schopnost četby, tj. schopnost komunikace s uměleckým tvarem, včetně schopnosti reflektovat a adekvátně svému věku interpretovat svůj čtenářský počin s respektem k významové struktuře textu integrované autorskou záměrností.“³⁶⁵ Stěžejním rysem literární výchovy by měla být celistvost struktury učiva, i když se jedná o strukturu dynamickou. Složka poznávací je nadřazena složce komunikační a hodnotové. Poznatky o literatuře podporují rozvoj a kultivaci studentova čtenářství. Zvolená vyučovací metoda je úzce propojena s obsahem učiva a komunikace studenta

³⁶⁵ LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole*. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6. S. 13.

s textem má prvořadý význam. Nezastupitelnou roli hraje cíl interpretace, tedy čemu text slouží.³⁶⁶ Tím, kdo ovlivňuje výběr textu, metodu práce, četbu studenta s respektem k jeho čtenářství i osobnosti, je jednoznačně učitel. Právě on identifikuje potenciální komunikační bariéry mezi textem a studentem a zároveň „vodiče“, které studentovi v jeho snažení pomohou. Při výběru textu zohlední to, zda je cílem upevnění studentových poznatků nebo jejich rozvoj.

Literární výchova by měla být praktikována v komunikativním duchu, protože teprve pak je student vzděláván a vychováván na základě efektivní a zhodnocené čtenářské komunikace. S ohledem na provázanost umění a učiva rozlišujeme tři způsoby didaktické práce s textem:

1. interpretační – typický pro literární výchovu,
2. informační – typický pro naukové předměty,
3. ilustrační – text tvoří názornou pomůcku při výkladu učitele.

V praxi lze používat všechny tři způsoby práce, v hodinách literární výchovy by měl převažovat způsob interpretační.³⁶⁷

Didaktická interpretace textu se významnou měrou opírá o výsledky literárněhistorického, literárněteoretického a literárněkritického poznání textu jako relativně platného a uzavřeného. Významně cílí na rozvoj čtenářovy percepční a responzní činnosti ve prospěch tvořivé recepce.³⁶⁸ „*Didaktická interpretace textu jako metoda poznávání komunikace interpretuje významové vztahy mezi textem a čtenářem, soustřeďuje pozornost na čtenáře, na kód a významovou nabídku textu, kterou je student schopen recipovat.*“³⁶⁹ Didaktická interpretační metoda má funkci motivační, vzdělávací, zvyšuje čtenářskou kompetenci studenta, podporuje rozvoj jeho čtenářské aktivity a rovněž jeho komunikačních schopností.

³⁶⁶ LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole*. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6. S. 19 a 21.

³⁶⁷ LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole*. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6. S. 31.

³⁶⁸ LEDERBUCHOVÁ, L.: *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole*. 1. Určeno studujícím 3. a 4. roč. učitelství 2. st. ZŠ a 3. stupně. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1995. ISBN 80-7043-170-9. S. 10.

³⁶⁹ LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole*. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6. S. 113.

K nejdůležitějším determinantům didaktické interpretace textu patří např.:

- významová struktura a potenciální obsahová nabídka uměleckého textu,
- úroveň čtenářské kompetence, žáka a jeho čtenářských potřeb,
- celková koncepce literární výchovy a strukturace učiva,
- vzdělanost učitele a dovednost pedagogické komunikace s žákem,
- specifčnost didaktických principů v procesu didaktické interpretace textu.

Při aplikaci didaktické interpretace textu v hodinách literární výchovy je třeba dodržovat jisté zásady, např.:

- zásadu čtenářského zážitku jako východiska interpretace,
- zásadu výběrovosti a strukturního přístupu k textu,
- zásadu zachování jednoty obsahu žákovy četby ve významové struktuře denotátu, konotátu a asociací,
- zásadu komplexnosti interpretace,
- zásadu rozvoje komunikace ve všech fázích recepcce,
- zásadu provokace hodnotícího postoje žáka ve všech fázích recepcce,
- zásadu jednoty studentova verbálního i neverbálního hodnocení komunikace s uměleckým textem,
- zásadu autonomnosti textu a jeho interpretace,
- zásadu autentičnosti textu a jeho interpretace,
- zásadu interpretačního postupu od intuitivních představ o obsahu textu k analytičtější interpretaci,
- zásadu variability interpretačního postupu v souladu s akceptováním studentova prvního interpretačního kroku,
- zásadu rovnocennosti interpretačního procesu a jeho výsledku v didaktické interpretaci,
- zásadu otevřenosti interpretace v procesu i výsledku.

Literární text musí být nejprve didakticky transformován a následně s ním může komunikovat student, čímž se text mění na učivo a také je jako učivo hodnocen, i když si uchovává umělecké kvality. Podmínkou pro výběr textu by měla být ilustrace daného období, směru, poetiky, a text by měl plně odpovídat čtenářské kompetenci studenta a potřebě zóny nejbližšího vývoje dítěte.³⁷⁰ Zvolený text ve formě učiva má za úkol „*podněcovat estetické smyslové prožívání a představivost, obrazotvornost, estetickou citovost a schopnosti obrazného a diskursního myšlení, schopnosti dedukce a analogie.*“³⁷¹ Za učivo lze považovat samotnou komunikaci studenta s textem, její rozvoj, kultivaci. Tato komunikace by měla být aktivní, otevřená, motivovaná a připravená. Text je v tomto případě chápán jako kanál komunikaci a zároveň jako její svébytný činitel.

Učitel zastává pozici pomocnou a podpůrnou, poskytuje studentovi potřebné informace tak, aby přešel vstupnímu restrukturalizačnímu kroku. Z hlediska didaktického dělá vše pro to, aby nedošlo k dezinterpretaci nebo restrukturalizaci významů.³⁷² Do komunikace vstupuje značnou měrou studentova životní i čtenářská zkušenost a kompetence, úroveň jeho kulturních potřeb a zájmů, mentální vyspělost, schopnost obrazotvornosti, představ a míra emocionality, vědomosti o literatuře a umění obecně i jeho sociální a kulturní původ.³⁷³

Metoda interpretace textu vykazuje velkou estetickovýchovnou účinnost, rozvíjí komplexní charakter četby. Určité kvality a významy textu se stávají učivem, student jeho prostřednictvím sám poznává, zjišťuje, rozšiřuje své poznání, učí se v rámci svých možností poznávat realitu. Postupně dochází ke zvyšování studentovy čtenářské kompetence. Může ho vybídnout k další četbě a celoživotnímu čtenářství.

³⁷⁰ LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia.* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6. S. 32.

³⁷¹ LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia.* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6. S. 33.

³⁷² LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia.* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6. S. 45.

³⁷³ LEDERBUCHOVÁ, L.: *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole. I.* Určeno studujícími 3. a 4. roč. učitelství 2. st. ZŠ a 3. stupně. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1995. ISBN 80-7043-170-9. S. 20.

9.2 PRACOVNÍ LISTY

Součástí této kapitoly jsou návrhy pracovních listů, za pomoci kterých je možné zmapovat zásadní okamžiky českého kulturního života v období druhé republiky a Protektorátu. Konkrétně se jedná o podepsání mnichovské dohody a situaci v období druhé republiky, březnovou okupaci Československa, příchod Reinharda Heydricha a atentát na něm spáchaný, tzv. rasovou otázku a konec okupace. Rozhodla jsem se kombinovat texty umělecké i neumělecké povahy. Pracovní listy obsahují výňatky z těchto textů a návrh, jak s nimi pracovat. S ohledem na délku vyučovací hodiny a hodinovou dotaci literární výchovy je jasné, že není možné přečíst a interpretovat všechny texty, vztahující se k danému tematickému okruhu, lze je tedy využít k domácí přípravě. Uvádím také další prameny a sekundární literaturu, popř. filmy, jako inspiraci pro učitele literatury.

9.2.1 MOTIVACE VÝBĚRU TÉMAT

Předkládaný výběr textů by neměl být chápán jako neměnný či ukončený. Naopak, výběr bude nutné prověřit samotnými učiteli a především studenty v praxi. Tematické okruhy byly vybrány tak, aby pomohly studentům blíže se seznámit se stěžejními událostmi a aby je mohli pochopit prostřednictvím autentických, dobových textů, ale i umělecky zpracovaných prožitků.

Tematický okruh týkající se podpisu mnichovské dohody jsem zvolila proto, že jím došlo k naprosto zásadnímu obratu na politické i kulturní scéně. Docházelo k popření všeho prvorepublikového: k relativizaci mezinárodní i domácí politiky, k diskvalifikaci vedoucích osobností i aktivit politických stran, rozhořely se polemiky mezi spisovateli a přibývaly útoky na autory, spojené s Hradem. Za velmi důležité považuji to, že se studenti mohou seznámit se skutečným textem mnichovské dohody, a tím si utvořit názor a lépe pracovat s odezvami, jež se objevily např. ve Francii, Anglii, v samotném Československu. Z reakcí jsem vybrala text neumělecký, shrnující francouzské stanovisko, dále jednu z nejsilnějších básní českých autorů J. Seiferta a F. Halase a také výzvu Obce československých spisovatelů.

Téma okupace a Protektorátu lze studentům přiblížit prostřednictvím různorodých textů. První z nich pochází ze závěru knihy protektorátního ministra lidové osvěty E. Moravce *V úloze mouřenína*. Učitel by měl být velmi dobře obeznámen s Moravcovým názorovým obratem a jeho následnou protektorátní činností a pokusit se se studenty rozklíčovat jeho motivaci. Podobně komplikovaným vývojem prošel Jaroslav Durych, jehož novinový článek s reakcí na zájezd po Německu je dalším předkládaným textem. Tyto

neumělecké texty jsou doplněny dvěma uměleckými, konkrétně ne příliš známou básní V. Holana *První testament* a básní J. Zahradníčka *Stará země*. Právě Holanova poezie prošla po Mnichovu velkou proměnou v rovině tematické i v rovině básnického výrazu, co však zůstalo stejné, byl experiment v oblasti jazykové a obrazné. Text J. Zahradníčka ilustruje proměnu jeho postojů v období druhé republiky a po březnové okupaci.

Snad nejvíce zdokumentovanou událostí Protektorátu se stal atentát na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha, k němuž se vztahuje výňatek z knihy *Za Heydrichem stín*. Stranou zájmu naopak zůstává osobnost generála Aloise Eliáše, jeho zatčení a poprava. Vzpomínková kniha paní Jaroslavy Eliášové poskytuje výpověď očitého svědka, ale přesto si zachovává odstup. Za první spojnicí mezi těmito dvěma muži lze považovat tu skutečnost, že jediným popraveným politickým představitelem v rámci okupovaných území byl právě generál Eliáš a R. Heydrich se stal jediným nacistickým činitelem na okupovaných územích, na něhož byl spáchán atentát, respektive byl tento útok naplánován a proveden lidmi tzv. z druhé strany barikády. Druhou spojnicí je to, že se R. Heydrich rozhodující měrou podílel na smrti generála Eliáše.

Tematický okruh, věnovaný tzv. rasové otázce, považuji za velice náročný z hlediska výkladu jak pro učitele, tak pro studenty, protože v sobě zahrnuje znalost norimberských zákonů, problematiky řešení tzv. židovské otázky, antisemitismu, rasismu, judaismu, transportů židovských obyvatel do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Záměrně jsem vybrala texty dvou spisovatelů, jichž se protižidovská nařízení dotkla osobně: J. Weila a J. Ortena. Zatímco román *Život s hvězdou* podává obraz člověka-antihrdiny, jehož život čím dál více omezují zákazy a omezení, na tvorbě J. Ortena je zarážející to, že přímý odraz tísnivé skutečnosti ve verších nenajdeme, ačkoliv deníkové zápisky jsou jich plné.

Květnové dny roku 1945 s sebou přinesly značně nepřehlednou a chaotickou situaci, ve které se ještě i dnes studenti těžko orientují. Cíleně jsem upřednostnila román *Pražská ekloga* J. Kovtuna před Škvoreckého *Zbabělci*, a to z několika důvodů. Jedním z nich je netradiční metaforický pohled na revoluční dění, na rychle a zmateně se řítící události, mnohvrstevnatost příběhu. Do kontrastu k němu je postaven román *Hvězdná hodina vrahů* Pavla Kohouta.

TEMATICKÝ OKRUH – PODEPSÁNÍ MNICHOVSKÉ DOHODY
A DRUHÁ REPUBLIKA

Dohoda

uzavřená dne 29. září 1938

mezi Německem, Spojeným královstvím, Francií a Itálií.

Německo, Spojené království, Francie a Itálie, vzhledem k dohodě, které již bylo dosaženo ve věci odstoupení území Sudet Německu, ujednali následující podmínky uvedeného odstoupení a opatření z něj vyplývajících, a touto dohodou se zavazují k učinění opatření nezbytných k jejímu naplnění:

(1) Vyklizení začne 1. října

(2) Spojeného království, Francie a Itálie se shodly, že vyklizení území bude dokončeno do 10. října, aniž by byla zničena jakákoli zařízení, která se na území nacházejí, a že Československá vláda bude odpovídat za provedení vyklizení bez poškození uvedených zařízení

(3) Podrobnosti vyklizení budou stanoveny mezinárodní komisí složenou ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa

(4) Obsazování převážně německého území německými jednotkami začne 1. října. Čtyři oblasti vyznačené na připojené mapě budou obsazovány německými vojsky následovně: Území označené číslem I 1. a 2. října; území označené číslem II 2. a 3. října; území označené číslem III 3., 4. a 5. října; území označené číslem IV 6. a 7. října. Zbývající území převážně německého charakteru bude neprodleně zjištěno výše uvedenou mezinárodní komisí a bude obsazeno německými jednotkami do 10. října

(5) Mezinárodní komise uvedena v odstavci 3 určí oblasti, ve kterých se bude konat plebiscit. Tyto oblasti budou do zjištění jeho výsledků obsazeny mezinárodními jednotkami. Stejná komise stanoví způsob, jakým se hlasování bude konat, vycházejíc ze Saarského plebiscitu. Komise také stanoví datum jeho konání, ne pozdější než konec listopadu

(6) O konečné podobě hranic rozhodne mezinárodní komise. Tato komise bude také oprávněna doporučit čtyřem mocnostem, Německu, Spojenému království, Francii a Itálii v určitých výjimečných případech menší úpravy v přísně etnograficky určených oblastech, které mají být připojeny bez plebiscitu.

(7) V oblastech připadajících Německu bude zaručena možnost příchodu a odchodu, které bude moci být využíváno v šesti měsících od data podepsání této dohody. Německo-

Československá komise bude určovat podrobnosti této možnosti, berouc ohledy na ulehčení otázek přemísťování obyvatelstva a usazování vyvstávajících z uvedeného odevzdání území.

(8) Československá vláda ve lhůtě čtyř týdnů po podepsání této dohody propustí ze svých vojenských a policejních sil jakéhokoli sudetského Němce, který si to bude přát, a Československá vláda ve stejné lhůtě propustí sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají trest za politické zločiny.

Mnichov, 29. září 1938

ADOLF HITLER,

NEVILLE CHAMBERLAIN,

EDUARD DALADIER,

BENITO MUSSOLINI

Otázky:

1. Stručně charakterizujte společensko-historické pozadí vzniku mnichovské dohody v Evropě i u nás.
2. Shrňte vlastními slovy obsah textu a vysvětlete, jaké důsledky mělo podepsání dohody pro Československo.
3. Jakou roli hráli zástupci Československa při podpisu dohody?

**Antoine Marès – Mnichov a Francie (In: Mnichovská dohoda. Cesta
k destrukci demokracie v Evropě, 2004)**

Na krajní levici a v části tradiční levice znamenala obrana Československa obranu proti nástupu fašismu v Evropě. i na pravici si kladli otázku: „Jak může být někdo ještě dnes natolik slepý či hloupý, když nechápe, že v českém pohraničí jde o osud Alsaska?“ nebo „Až nebude ani Španělsko, ani Etiopie, ani Rakousko a nebude ani Čechů, ptám se vás: budeme to my, kdo bude živit Svatou Říši národa Německého?“

Pro odpůrce Československa ovšem Československo vůbec neexistovalo. Jako stát šlo o útvar nelegitimní, umělý, „zednářský“, v umírněnějších formulacích je jeho nedávný vznik podezřelý. Někteří vytýkali mladému státu dokonce i to, že vznikl na troskách Rakouska-Uherska a že z jeho rozpadu profitoval. Špetkou soli byla i slavofobie, silně rozšířená na extrémní pravici: „Popravdě je příliš mnoho Slovanů najednou... Francie se musí bránit pangermanismu. To je jedna z podmínek její existence. Ale nedosáhne toho, pokud nedojde k dvojí změně: 1) změně režimu; 2) změně francouzské zahraniční politiky, která se musí orientovat na Londýn, Řím a Burgos, nikoliv již na Moskvu a Prahu.

Další výhradou vůči Československu byla jeho heterogenost. ... stát odsouzený k zániku, v jehož tělesné konstituci se simultánně kříží dva zcela kontradiktorní příznaky: vrozená slabost, spojená s přítomností silné německé menšiny, a vrozený sklon k násilí, represí vůči této menšině. ... Vést válku proto, aby se tři miliony Němců staly Němci? ptali se mírotvorci. Ti umírnění z nich sice dokázali prohlédnout Hitlerovu hru, ale k Benešovým chybám byli i tak nekompromisní.

(str. 76 – 77, zkráceno)

Otázky:

1. Jaký názor zastávali ve vztahu k Československu a podpisu mnichovské dohody představitelé francouzské levice a pravice?
2. Jak zdůvodňovali svá tvrzení?
3. Jakým směrem se měla vydat francouzská diplomacie podle odpůrců Československa? Pokuste se vysvětlit proč?

K svědomí světa (1938)

V den, kdy dohodou čtyř státníků byl náš stát a národ vydán se spoutanýma rukama bezpráví a libovůli, vzpomínáme na vaše přátelské projevy, v jejichž vážnost a upřímnost věříme. i v nynějších těžkých pozicích zůstáváme a zůstaneme ve společné lidské frontě boje za pravdu a spravedlnost. Semknuti kolem svého prezidenta hledíme bez zoufalství vstříc úkolům budoucnosti a jsme i nadále věrni ideálům mravnosti a kultury svého národa. Jako obětovaní, ale neporažení bojovníci zavazujeme vás, kteří jste zatím nedotčeni naším osudem, k pomoci a vytrvalosti v boji.

(Dne 30. září, výbor Obce československých spisovatelů)

Otázky:

1. Pokuste se zjistit informace o Obci československých spisovatelů. Kdy vznikla, kdo byl ve vedení, jakou pozici zastávali v období druhé republiky?
2. Ke komu se obrací tímto projevem?
3. Pokuste se vysvětlit název tohoto provolání.

Jaroslav Seifert – Zhasněte světla (1937 – 1945)**Zhasněte světla**

Jen potichu, tak abych setřás rosu,
jež zachvěla se na konečcích řas,
jen potichu, jen tiše, bez patosu
té noci říkám: Nebylas

z těch nejstrašnějších. Do perutí strážných
tvé tmy nás prudce zahalil,
ty noci vážná po těch lehkovážných,
anděl, jenž s námi byl.

A pokřik, jenž se válel po tvém plyši,
když hrůzu tvou jsme mnuli ve dlani,
ten strašný křik, jež podnes kdekdo slyší,
ten zní mi dnes jak sladké volání.

Zhasněte světla! Abych netřás rosu,
jež zachvěla se na konečcích řas,
jen potichu, jen tiše, bez patosu
si říkám: Jaký, jaký to byl jas

v té noci, když se všechno zatemnilo
a každý jako stín se schoulil ke kmeni!
Já vím, já vím, že líp by tenkrát bylo
zaslechnout dunění.

Otázky:

1. Jaké pocity podle vás prožívá lyrický subjekt?
2. Pokuste se vysvětlit verše:

- ty noci vážná po těch lehkovážných, ...
  - Já vím, já vím, že líp by tenkrát bylo zaslechnout dunění.
3. Připravte si umělecký přednes této básně. Zvolte samostatně intonaci, tempo, i to, na která slova ve verších budete klást důraz.

František Halas – Zpěv úzkosti (Torzo naděje, 1938, 1945)

Kolikrát verši můj kolikrát klopýtals v bolesti lásce žalu mém soukromém kolikrát verši můj kolikrát tancovals	Francie sladká hrdý Albion a my jsme je milovali Ty Francie sladká Francie kde je tvá čapka Marianno Sluneční štít tvůj prasklý je a hanbou čpí tvé ano
Teď krokem zbrojným verši můj pochoduj	Je noc a v krytech zákopů tep krve země zní za tebe světe za tu Evropu stydí se voják poslední
Pěšáckým rytmem zněte slova úzkostí šikovaná Té úzkosti dvanácté	Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon čí ruce ho rozhoupaly
Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon Čí ruce ho rozhoupaly Francie sladká hrdý Albion a my jsme je milovali	Francie sladká hrdý Albion a my jsme je milovali Pole naše křičí Zrada Lesy naše hučí Hanba Řeky naše šumí Zrada Hory naše bouří Hanba
Viděl jsem slzy v očích žen viděl jsem pěstě zaťaté Počkejte málo málo jen však vy nás poznáte	Ticho teď ticho Stoupá Hlas Ó duše lidu jak koktalas
Ty vládkyně moří všemocná to moře slzí naše je ovoce hněvu rychle zrá už řinčí kotva naděje	Geni Genie země naší na na křídlech tvých je plno plno slzí Geni Genie země naší v hodinách zlých měč tvůj ať zvoní brzy
Zvoní zvoní zrady zvon čí ruce ho rozhoupaly	

Otázky:

1. Jaké pocity podle vás zažívá lyrický subjekt? Ke komu promlouvá?
2. O kterých zemích mluví lyrický subjekt? Jak se o nich vyjadřuje?
3. Opakují se některé motivy? Proč?

Sekundární literatura:

1. Čelovský, B. *Mnichovská dohoda 1938*. (1999)
2. Kvaček, R., Heyduk, M. *Československý rok 1938*. (2011)
3. Beneš, E. *Paměti I. Mnichovské dny*. (2008)
4. Pasák, T. *JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945)*. (1997)
5. Černý, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české*. (1992)

Prameny:

1. Holan, V. *Září 1938*
2. Kolman-Cassius, J. *Železná košile*
3. Čapek, J. *Psáno do mraků*
4. *Československý rok 1938* (sborník)

Filmy a dokumenty:

1. *Zvon Zrady aneb Mnichovská dohoda po 75 letech* (ČT – 28. září 2013)
2. Cyklus *České století*, díl *Den po Mnichovu* (režie: Robert Sedláček, scénář: Pavel Kosatík, 2013)
3. Cyklus *Historie.cs – Boží muka Karla Čapka* (28. října 2013)
Druhá republika česko-slovenská (14. února 2008)
Domů do říše aneb Sudety bez Čechů? (5. července 2011)
4. *Svatý Václav v nesvaté době* (23. září 2010)
4. *Noc rozhodnutí* (režie: Pavel Háša, scénář: Jiří S. Kupka, 1993)

TEMATICKÝ OKRUH – BŘEZNOVÁ OKUPACE ČESKOSLOVENSKA a
PROTEKTORÁT ČECHY a MORAVA**Emanuel Moravec – V úloze mouřenína (1939)**

Necháme-li stranou boj železem a zkoumáme-li ve střední Evropě a ve světě *možnosti boje mozem*, představujeme tu mnohem více než 45 divísí, jež jsme postavili v osudné hodině na hranicích svého zaniklého státu. Češi patří k západní části střední Evropy svou kulturní vyspělostí. Veliké armády, jež představuje kvalifikovaná inteligence národů, jsou ve střední Evropě tři: Německá, italská a česká. Polsko má kvalifikované inteligence mnohem méně než Češi, ještě méně jich má Rumunsko s Jugoslávií. Zůstane-li věrno svému národu a odejde-li přechodně ze své země 50.000 Čechů vysokoškolského a středoškolského vzdělání, nebude to žádnou citelnou ztrátou pro vnitřní život národa inteligencí přesyceného. Budeme vyvážet um, budeme dobývat po boku Němců zaostalé končiny jihovýchodní Evropy, abychom je, pro ně samé, přivedli na vyšší stupeň života. Naše pokusy s Malou dohodou nepřinesly v tom směru výsledky. Nyní máme vedle sebe mocného partnera v postavě Německa.

Snad jednou poděkujeme Západu za to, že nás zbavil povinnosti k němu. Musí nám prominout, že napříště vezmeme velmi vážně své příslušenství k Německé říši. Jak jsem napsal 5. října 1938: „Přijde doba, kdy Evropa opět o nás uslyší“, ona Evropa, která přesycením chřadne a churaví, která z pohodlí předčasně začíná stárnout a nerozumně a nemužně hovořit.

S evropským Západem jsme zúčtovali.

(str. 40)

Otázky:

1. Co víte o autorovi textu, z něhož pochází úryvek? Zjistěte popř. podrobnější informace.
2. Jakou roli hrají a budou v budoucnu hrát podle E. Moravce Češi ve vztahu k Němcům?
3. V jaké souvislosti píše o Malé dohodě? Jak charakterizuje Evropu?

Jaroslav Durych – Příklad z Německa (*Lidové listy*, roč. XIX., č. 228, 29. září 1940)

A čím dále pokračuje cesta Německem, tím lépe se vidí rozdíl v tom, jaká cena se přisuzuje lidem vůbec. Tam se každý člověk zdá statkem, do kterého se investuje všecko; u nás měl člověk cenu jen potud, pokud byl zdrojem okamžitého užitku. Tam se investovalo do lidí všecko, co bylo možno, u nás jen to, co se nezbytně investovat musilo, aby snad nenastaly nějaké nebezpečné poruchy; ale ani takové poruchy u nás nikoho neznepokojovaly, pakli nehrozily už v nejkratší době. Tam se myslelo na děti, na budoucnost, u nás na přítomnost. U nás za nejbláženější byli považováni ti, kteří místo o děti se mohli starat pouze o své psy. Pes vládl a vládne. Psovi patřila vlastně celá vila, pán, paní, služebnictvo, auto. Ale jaký to národ, který uctívá psy, jimž obětuje všechny nenarozené děti! A jak by to dopadalo! Snad by na hřištích, koupalištích i v parcích psům patřila přednost.

Za každým krokem v Německu cítíme, že tu člověk má jakousi cenu, které u nás nemá. Všude vidíme péči, aby lidem se dalo všecko tak, jak se sluší. Tak vlastně se zachovává a tvoří bohatství. Naše chudoba páchne sobectvím, tak jako by otcové nenáviděli svých synů a nepřáli jim místa, kam by sklonili hlavu. Tak tomu aspoň bylo a následky toho nelze odčinit dosti rychle. Je to snad v naší půdě, že vydechuje toto sobectví a tuto nechť k poctivé a obětavé práci pro budoucí? Je to ovzduší, které snad zmalátnuje lidi dospělé a činí z nich pohodlníky? Proč jinde se stavělo a u nás jen slepovalo, proč u nás se dělaly všechny nezbytné věci až v poslední chvíli spíše z donucení? Je to nemoc, či nějaký trest?

Zde třeba je srovnávat, a to bez výmluv, bez vytáček, zcela nemilosrdně a rychle se rozhodnout. Čas kvapí.

Otázky:

1. Jaké argumenty používá autor textu k charakteristice obou národů? Shrňte je vlastními slovy.
2. Proč myslíte, že autor užil motivu psa?
3. K čemu by se měli lidé podle autora textu rozhodnout?

Vladimír Holan – První testament (1940)

Je ráno ... Vrátký kráčivec
 de alejí ... Jde ptáčkům sypat ...
 Je všednost sama, jenže přec
 tak jemným, šedým, outlým případ,
 že uvnitř vlásku spát by moh,
 ve vlásku bídy, smrtky, žalu, ...
 Třebaže k hrdlu tiskne šálu,
     nedusí tu guturálu
 vzlyků, jež stud už nepřemoh,
 stud, který dobře svíral brvy ...
 Paprsek slunce, právě prvý,
 plombuje zatím zuby soch
     a nehlásí se k jiné krvi.

česnekem davu, lehce čpí,
 sbírané mléko hodin tane
 a věci, které braly kdys
 ze samozřejmých, lidských ritu
     nejskutečnější realitu,
 se proměnily v přízrak mýtů,
 jenž hněte život na jakýs
 obludný sen bez východiska.
 Sotůrkům už se asi stýská
 a drama do nicoucích mís
 předsmrtnou lžicí bije zblízka.

Je ráno ... Pryč je úplněk,
 jenž říkal noci: „Jen si kousni!“
 Siréna trhá střechy v jek
 a dušné kipjatoky jsou s ní
 s kroužkovým dutým brněním
 slůvek, jež v důlku pŕlí vůli ...

Zdánlivě mrtví sebou hnuli,
     a do župánků už se tulí
 mdlé krasavice tělem svým,
 jež užuž se skutečnem splyne,
     zatímco prs jak víčko jiné
 šeptá: to bych si ještě zdřím,
     a kolébá se v dlani líné.

Pak vitamíny zaskřípí ...
 Topinky ulic, přetírané

Otázky:

1. Jak na vás působí zvuková stránka úryvku? Jakými prostředky je tohoto účinku dosaženo?
2. Vypište slova, která neznáte a pokuste se odhadnout, jak byla utvořena. Jakou mají funkci v rámci básně?
3. Najděte v úryvku básně příklady metafor.

Jan Zahradníček – Stará země (1946)

Zježena vojsky smrků temní
 v poledních nejprudších,
 my po ní jdeme – tak málo jemní
 polibky šlápot svých.

Vzdálená blízká,
 cizinka příbuzná,
 něžná, když tvrdě stiská,
 věrnost až za hrob zná,
 však nikdy nesteskne si,
 že příliš drtíme ji,
 že náruč její
 často tak rozdrásána.

Hrdinsky padlé lesy,
 bojiště – samá rána
 i hrůza spálenisk
 narychlo obvázána
 zelení kadeřavou –
 zlé stopy vtisk
 spravuje honem travou
 a místa prašivá
 lopuchem zašívá.

Ta matka chudých, matka nahých
 kdejakou hledí záplatou
 krajin svých roztrhaných
 halenu spravit strakatou.

Švadlena v žalobě své nemá
 do stehů sirých seje pláč,
 když hadřík pažitů už nemá,
 a kde jí na kost hlad náš sedral, lišejník
 prostře, vsadí pcháč ...

Bože můj, Bože Hostiteli,
 Ty spíše bez katedrál
 bys obešel se v moci své
 než bez ní, kterou ovíjeli
 hladovci věčna po čas celý –
 bez děvečky své pokorné
 ztropené kručinkami
 u nohou tvých ...

Otázky:

1. Na jakém principu je vystavěna druhá sloka básně? Jaký účinek na čtenáře má takto užitý princip?
2. Napište, jaké je rýmové schéma básně. O jaký druh rýmu se jedná?
3. Jak nazírá lyrický subjekt svou zemi?

Sekundární literatura:

1. Uhlíř, J. B. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech* (2008)
2. Pasák, T. *Pod ochranou říše* (1998)
3. Padevět, J. *Průvodce protektorátní Prahou* (2013)
4. Pernes, J. *Až na dno zrady. Emanuel Moravec* (1997)

Prameny:

1. Projev státního prezidenta Emila Háchy z noci na 15. březen 1939
2. Bednář, K. *Kamenný pláč*
Milenka modř
3. Vančura, V. *Obrazy z dějin národa českého*
4. Hora, J. *Zahrada Popelčina*
5. Seifert, J. *Vějíř Boženy Němcové*
6. Halas, F. *Naše paní Božena Němcová*
Záhřmotí
7. Nezval, V. *Pět minut za městem*
8. Orten, J. *Cesta k mrazu*
9. Havlíček, J. *Helimadoe*

Filmy a dokumenty:

1. Cyklus *Historie.cs – Naši „velcí“ zrádci* (27. února 2016)
Protektorátní prezident (22. července 2010)
Březnová okupace (13. března 2008)
Moravcové jako symbol okupace (27. března 2008)

TEMATICKÝ OKRUH – NÁSTUP REINHARDA HEYDRICHA, ATENTÁT

Jaroslava Eliášová, Tomáš Pasák – Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení (2002)

Vstoupil mladý, vysoký člověk s orlím nosem, řízných vojenských způsobů, oblečený v uniformě SS a přečetl nám připravený projev plný výhrůžek, v němž se mluvilo také o stanném právu a o tom, že v tuto chvíli – Heydrich se přitom podíval na hodinky – stanné soudy začaly již pracovat. Po tomto projevu Heydrich odměřeně pozdravil a odešel.

Heydrichovy výhrůžky nebyly proneseny nadarmo. V neděli 28. září počaly popravy. Mezi prvními oběťmi byli generálové Bílý a Vojta a gestapo to neopomenulo ihned sdělit Eliášovi s odůvodněním, že je to jeho vina.

Po příjezdu do Černínského paláce byl generál Eliáš zatčen v kanceláři K. H. Franka. Po zatčení byl odvezen ozbrojeným konvojem na Pankrác. ... Odtud byl Eliáš odvezen do Petschkova paláce k výslechu, kde byl tak ztýrán, že ho museli místo na Pankrác odvézt do lazaretu SS v Podolí.

(str. 11 – 12, zkráceno)

Otázky:

1. Které osoby jsou v úryvku zmíněny? Uveďte o nich podrobnější informace.
2. Jakými prostředky je charakterizován R. Heydrich?
3. Který moment přináší do vyprávění napětí?

Jan Drejs – Za Heydrichem stín (1947)

Poslední vteřiny se konečně rozletěly. Všechny zvuky jsou náhle nesmírně ostré a jasné. Klaxon auta, řinčení tramvaje. Právě se chystá vyjet. Je to smůla, je to štěstí, že se do tohoto okamžiku musila připlést?

Přehřátá krev žene Slováka Gabčíka vstříc tomu, kdo si sem jede pro zasloužený trest. Musí se krotit, aby ještě chvíli vydržel na místě, kde stojí, aby předčasně neodhalil, co má pod pláštěm.

Odjede dřív tramvaj než přijede auto? Za tento okamžik nejistoty je odpovědná jen slepá náhoda.

Nejvyšší rozčilení vyháňá krev ze střelcova obličej. Odhodil plášť, stojí nyní s odkrytým automatem v ruce. Opouští Kubiše, udělá skok do jízdni dráhy.

S tichým zašustěním se vysunul velký zelený vůz ze zákrytu nad zatáčkou. Smekává se opatrně dolů, těsně podél okraje chodníku.

Na blatnících stojí dva tuhé praporky s hákovými kříži. Dvě esesácké uniformy se blýskají za ochranným sklem.

Je deset hodin třicet jedna minuta dne 27. května 1942. Nikdo na světě neví, co se stane v nejbližší vteřině. Nikdo, ani ten, který se chystá pokropit vůz s vlajkou SS deštěm střel.

Úsilí přemohlo jeho divokou krev. Střelec vybírá cíl, obrací ústí zbraně na velkého chlapa vedle řidiče. Jistý, cvičený a zkušený prst stiskne spoušť. Nic není slyšet.

Vůz, jehož skla by už měla být roztříštěna, se sune dál proti útočníkovi, míjí toho druhého, stojícího na chodníku za sloupem. Bledého Jana Kubiše, do jehož očí vskočilo ohromení.

Ti ve voze už pochopili střelcův úmysl. Esesák v generálské uniformě klade ruku k boku.

A útočník zuřivě a zoufale tiskne spoušť zbraně, která je mrtvá.

(str. 197 - 198)

Otázky:

1. Která historická událost je v ukázce popsána? Svůj názor zdůvodněte.
2. Charakterizujte text z hlediska jeho dynamiky. Jakými prostředky je tvořena?
3. Co se stalo v posledním okamžiku?

Sekundární literatura:

1. Čvančara, J. *Heydrich* (2011)
2. Pannwitz, H. *Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha* (2011)
3. Honzík, M. *Za Heydrichem otazník* (1989)
4. Čvančara, J. *Heydrich* (2011)

Prameny:

1. Drda, J. *Němá barikáda* (1946)

Filmy a dokumenty:

2. *Atentát* (režie: J. Sequens, scénář: J. Sequens, M. Fábera, K. Pixa, 1964)
3. *Daleká cesta* (režie: A. Radok, scénář: E. Kolář, M. Drvota, A Radok, 1948)
4. Cyklus *České století*, díl *Kulka pro Heydricha* (režie: Robert Sedláček, scénář: Pavel Kosatík, 2013)
5. Cyklus *Historie.cs – Lidice – oběti a vrazi* (12. června 2012)
Vražda na tyranovi není zločin (11. června 2009)

TEMATICKÝ OKRUH – TZV. ŽIDOVSKÁ OTÁZKA

Jiří Weil – Život s hvězdou (1964)

Byla to dobrá práce, být celý den na hřbitově mezi mrtvými, cenila se velmi vysoko a bylo k ní třeba protekce, dostal jsem se k ní však náhodou, protože nebylo možno ze mne udělat těžce pracujícího člověka a po úřednické práci byl velký shon.

Musil jsem jezdit přes celé město až na druhý jeho konec, musil jsem stát celou dobu na plošině. Nebylo to tak zlé, horší bylo, když byly tramvaje přeplněny a když jsem musil čekat, až přijede nějaká poloprázdná; horší bylo, když jsem musil někde uprostřed cesty vystoupit, když se tramvaj naplnila a když si to přál někdo z nich. Byli mezi námi lidé, kteří si libovali ve vyhazování z jedoucí tramvaje, kopancích a sprostých slovech, kteří slídili po hvězdách, aby mohli ukázat svou moc. Nevěděl jsem nikdy, dojedu-li do práce nebo domů, ale na hřbitově byl mír, nebylo možno přikázat mrtvým, aby vyskočili z hrobů a uvolnili místo. Bylo jen možno povalit pomníky, vyhrabat kosti a zorat hřbitovní pole, ale bylo by k tomu třeba mnoho lidí i času, protože hřbitov byl velký.

(str. 56)

Otázky:

1. Z jaké příčiny musel jezdit hlavní hrdina úryvku na plošině tramvaje, proč musel vstoupit, když si to někdo přál?
2. Vysvětlete tuto část: Byli mezi námi lidé, (...) kteří slídili po hvězdách.
3. Jak vnímá hlavní hrdina mrtvé?

Deníky Jiřího Ortena. Poesie – myšlenky - zápisky. (1958)**Báseň pozdního léta**

Dovedeš úlohu?
 Je šťavnatá jak ovoce
 trhané o málo,
 jen o malinko po dozrání.

Dovedu. Oblohu
 chceš přivolati, písťalo?
 Chtěla bych přivolati!
 Co po mně pomněnka chce?

Tak pískej modrou,
 pískej růžovou
 a nestarej se o květiny.

A mraky zapískej, s kterými připlouvou
 slzičky Mariiny.

(10. IX.)

Týž den, tedy včera, jsem napsal prózu „Co se zdálo Šípkové Růžence“. (Lumír 39-40, č. 4.) Četl jsem ji odpoledne Věře. Seděli jsme v židovském oddělení kavárny, kolem nás cizí, cizí tváře. Nedíval jsem se při čtení na ni. Až pak, po dokončení, řekla několik slov o formálních chybách. Byla trošku zmatena, jako ten, na němž chceme víc, než má. Občas si teď myslívám, že by se mnou nechtěla a ani nemohla snášeti útrapy, bídu a nebezpečí. Zdává se mi, že já nejsem pro ni ten, pro nějž se nasazuje život, nedbá se o zevnějšek, nejsem pro ni ještě krev. Ach, vždyť má před sebou celý život! A já se s velkou hrůzou učím loučit se. Má v sobě něco z Kerkhovenovy Marie. Tu přímost; tu samozřejmost odevzdání. Ale Marie byla také ta, „co se neptala po tom, co si budou mysliti obyvatelé sousedních hnízd“. Zbytečně takto mluvím. Jenom dítě a ten, kdo velice miluje, může poněkud změnit sám sebe.

(str. 135 - 136)

Počátkem října bude v Topičově salonu večer mladé poesie, podobně jako před rokem. Nejsm zařazen, prý kvůli situaci. Nu ano, ovšem, jakby ne. Budu recitovat sám své verše švábům, budou-li jen chtít poslouchat. Nezapomenu.

Léon Bloy se umí nádherně vztekat.

(18. XI. večer)

Na hranici

Na hranici, na hranici,
jako zimní kytice,
jako akord koncem znící
v sále hudby, na hranici.

Palte! Pálí. Kdysi. Všude.
Dnes. Ach, dnes! a v palbě té
žáru víry neubude.
Zpíváte, když hynete.

Kůl se hroutí, salvou zlomen,
je to horké na dotek.
Přímý, ničím neprolomen,
křičí vztek.

Na hranici, na hranici,
jako zimní kytice
umírají rozkolníci
bolesti a márnice.

(19. XI.)

(str. 287 – 288)

Otázky:

1. Odráží se básníková realita v uvedených básních? Jak rozumíte následující větě?
„A já se s velkou hrůzou učím loučit se.“
2. Co je tématem druhé básně? Uveďte hlavní nosné motivy této básně.
3. Najděte v obou básních příklady personifikace.

Sekundární literatura:

1. Arad, J. *Belzec, Sobibor, Treblinka. Vyhlazovací tábory akce Reinhard* (2006)
2. Příbyl, L., Plzák, M. *Zapomenuté transporty* (2013)
3. Arendtová, H. *Eichmann v Jeruzalémě. Zpráva o banalitě zla* (1995)
4. Mňačko, L. *Já, Adolf Eichmann ...* (1961)

Prameny:

1. Lustig, A. *Démanty noci* (1958)
Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou (1964)
2. Otčenášek, J. *Romeo, Julie a tma* (1958)

Filmy a dokumenty:

1. *Konference ve Wansee* (režie: F. Pierson, scénář: L. Mandel, 2001)
2. *Amen* (režie: Costa-Gavras, scénář: Costa-Gavras, J.-C- Grumberg, 2002)
3. Cyklus *Historie.cs - Hitlerův „dárek“ Židům* (11. června 2015)
Vraždění v Osvětimi (24. ledna 2015)
Konečné řešení - zapomenuté transporty (7. října 2010)

TEMATICKÝ OKRUH – KONEC VÁLKY

Jiří Kovtun – Pražská ekloga (1973)

A co pan Fest?

Toho jsem se včera večer zbavil. Od něho mám pokoj.

Jsi si tím jist?

Jako že se jmenuju Ludvík.

Proč jsi uhýbal, když šlo o definici revoluce? Měl bys v tom mít jasno.

To není tak jednoduché. Záleží na tom, zdali jsem člověk, který je zemskou tíží připoután k tomuto chodníku, po kterém právě jdu, nebo pták, kterému duté kosti dovolují létat ve vzduchu.

Co tím myslíš?

Rozdíl v perspektivě. Něco jiného je revoluce nazíraná zblízka, něco jiného je revoluce viděná z nadhledu. Pták mi v tomto případě ztělesňuje možnost dívat se na věci s odstupem a v širších souvislostech. Oči ptáka v tomto příměru reprezentují zrak dějin.

Jaká je revoluce zblízka?

S tím už mám jisté zkušenosti. K smíchu, kdyby nebyla tak smutná. K pláči, kdyby nebyla tak směšná. Vidět mrtvolu, která duří a páchne, není příjemná podívaná. A to nemluví o tom, že je to kukla, ze které se vysvlékl člověk (jenomže nevzlétl jako motýl, nýbrž vyplynul ven jako mrtvě narozené dítě), a měli bychom tedy také myslet na jeho osud. Vidět hloupé kluky a pohodlné měšťáky, kteří si hrají na hrdiny, je k popukání.

Jaká je revoluce z ptačí perspektivy, z nadhledu dějin?

Nutná, logická, vyrovnaná, plochá, antisepticky čistá. Jako pole bez plevele. A tedy trochu nepravdivá. Ubodali Caesara v senátě, ale učitel dějepisu nám nelíčí, jak sténal a jak si jeho vrazi otírali dýky. Dochovala se věta, která zní vyčítavě, ale bezbolestně, jako když se řekne: Škoda, že začalo pršet. Víím, že se v tu chvíli nějak přelomila historie. Právě tak víím, že se zlomí suché stéblo, když ho podepřu nehem a jeho konce stlačím dolů. Nebolí to.

Ty jsi citlivka.

Nejsem. Jsem člověk a zajímá mě člověk. Pravdivější než výklad historie, ve které bych lidi mohl nahradit čísly nebo roboty, je sádrová socha Krista ve venkovském kostelíku, s chuchvalci krve v dlaních a na nohou. Zblízka to vypadá jako zaschlá marmeláda. Ale vždycky se trochu zatřesu. V hodinách dějepisu si klidně nacpu do hlavy milióny zabitých. Nehne to se mnou.

(str. 148)

Otázky:

1. Jaký je rozdíl mezi revolucí nazíranou zblízka a z nadhledu? Vysvětlete vlastními slovy.
2. Kdo s kým, podle vás, vede tento dialog, a jak by mohl pokračovat?
3. Jaký účinek má, když ve výkladu historie člověka nahradíme čísly?

Pavel Kohout – Hvězdná hodina vrahů (1995)

Že povstání zvyšuje riziko zničení města a v době tak mohutného pohybu front nemá valnou vojenskou cenu, bylo jasné jedněm i druhým. Zbývala cena politická: hru povstat či nepovstat vyhraje, kdo uhodne zbožné přání toho ze Spojenců, který tu bude mít rozhodující slovo. Spustili to nakonec demokraté, povzbuzení rychlým postupem Američanů vsadili na ně a mají teď Černého Petra. Trumfy drží momentálně komunisté, protože západní spojenci u Plzně zastavili.

- Ne...! uniklo Moravovi.
- Ano. Velká trojka se zřejmě dohodla, že Prahu osvobodí Rudá armáda. Jaké to bude mít následky, vám snad nemusím vykládat.
- Já to tak úplně nevím, přiznal Morava poctivě,- ale kdy sem dorazí? Od Drážďan i od Lince je to skok, ty kleště by odřízly Schörnera od zbytku rajchu a bylo by po válce.
- Vzpomeňte si na varšavské a slovenské povstání, odpověděl Beran chmurně,- nechali je přece vykrváct.
- Myslíte úmyslně? Ale proč???
- Osvoboditel nemá rád, když se někdo předtím osvobodí sám, nedočká se od něho tolik vděku, kolik mocensky potřebuje.
- Morava byl otřesen.
- Takže komunisté povstání vzdali?
- Naopak. Snaží se dokonce ujmout jeho řízení.
- Jak to jde dohromady...?
- Velmi prostě. Nezačali přece, a teď proklamují svou povinnost zachránit, co se dá. V případě úspěchu to budou oni, kdo odevzdají Sovětům klíče od Prahy. V případě porážky udělají z demokratů dobrodruhy, zodpovědné za zbytečné ztráty a škody. Ale přitom to byli právě oni, kdo dneska zrušili rozhodnutí nabídnout Němcům za kapitulaci volný odchod na západ, označili to náhle za druh separátního míru, který Spojence, čti: Sověty, popudí. Důsledky jsou předvídatelné. Boj proti mnohonásobné přesile.
- Takže cynická hra?

- Proč? Dějiny vypovídají, že nejvíc příšerností napáchali majitelé nějaké svaté pravdy, upřímně věřící ve své poslání. K tomu vždycky patří likvidace každé jiné pravdy, která přece nemůže nebýt než lež, přirozeně i s jejími nositeli.

(str. 328 – 329)

Otázky:

1. Vysvětlete pojem Velká trojka.
2. Jak hodnotí postava jménem Beran pozici a činnost Sovětů?
3. Zkuste uvést příklady „svaté pravdy“, o které hovoří v poslední promluvě. Vidíte nějakou paralelu v dnešní době?

Sekundární literatura:

1. Kuklík, J., Němeček, J. *Osvobozené Československo očima britské diplomacie* (2010)
2. Čvančara, J. *Někomu život, někomu smrt III. 1943 – 1945* (2008)

Prameny:

1. Škvorecký, J. *Zbabělci* (1958, 2009)
2. Körner, V. *Adelheid* (1967)
Zánik samoty Berhof (1973)
3. Mňačko, L. *Smrt si říká Engelchen* (1961)
4. Durych, J. *Boží duha* (1969)
5. Holan, V. *Panychida* (1945)
Rudoarmějci (1947)

Filmy a dokumenty:

1. Cyklus *Historie.cs - Volá Praha* (2. května 2015)
2. *Norimberský proces* (režie: S. Kramer, scénář: A. Mann, 1961)

ZÁVĚR

Výsledkem práce je pokus o ucelenější pohled na českou literaturu v období Protektorátu Čechy a Morava. Práce sleduje směr vývoje české literatury od situace po podpisu mnichovské dohody až po květnové dny roku 1945. Jednotlivé kapitoly podávají informace o organizacích, které více či méně ovlivňovaly literární dění, o osobách, zastávajících významné funkce v protektorátních orgánech, o cenzurních zásazích, podpoře MLO českým spisovateli, o zájezdech organizovaných německou stranou.

Téma protektorátního literárního dění a činnosti českých spisovatelů je prozatím z velké části neprobádanou oblastí. Sekundární literatura podává kvalitní informace o obecné situaci v Protektorátu, z oblasti literatury však nepřináší takřka nic.

Nezájem o protektorátní období, a zejména o kulturu a literaturu, je zřejmě způsoben obavami z poznatků, které by mohly vrhnout stín i na uznávané a respektované osobnosti. Několik desítek let trvající zámlka v interpretaci dějin způsobila nezájem a odstup, problematické uzlové okamžiky zůstaly (měly zůstat?) zakonzervovány a následujícím generacím vzdáleny. Otázkou je, zda máme odvahu se k nim vracet a čelit jim, podrobit je kritickému pohledu a zaujímat k nim stanovisko. Pravděpodobně však zatím neuplynula dostatečná doba k tomu, abychom se dokázali postavit k nezvratným důkazům s chladnou hlavou a vyrovnat se s nimi?

V průběhu archivního bádání se podařilo shromáždit další materiál týkající se např. Národního divadla, válečného nasazení herců, filmařů a dalších umělců, hudebních podniků. Tento materiál zůstal prozatím nevyužit, práce by se totiž rozrostla do neúnosné šíře a tematicky by se roztříštila.

Smyslem práce není „bourání dějin“, chtěla jsem se pokusit o posun v interpretaci tohoto nelehkého a komplikovaného údobí českých novodobých dějin, přimět studenty i učitele k zájmu o dané období prostřednictvím primárních i sekundárních textů. Vzhledem k tomu, že výzkum v archivech stále probíhá, nelze ani předkládanou práci považovat za uzavřenou.

SUMMARY

This dissertation provides a comprehensive view of the situation in literature in the era of the Protectorate of Bohemia and Moravia (PBM) and also provides a suggestion on how it would be possible to present this topic in lessons of literature.

The major part of the materials was sourced from archives, namely in the Prague City Archives, National Archives in Prague and the Security Services Archives. The dissertation is divided into two main parts: literary-historical and didactic. They are preceded by a shorter chapter related to the methodology and philosophical position of the researcher, based on which the material gained has been processed.

The dissertation also includes periodization of the given period of time that could help both teachers and students to better orientate themselves to the timeline. The aim of individual chapters is to bring a comprehensive view of the activity of Czech writers in the era of PBM, a view of what directly influenced their output in a fundamental way, i.e. censorship and its interventions, regulations and demands of German authorities; but also the support from MLO (Ministry of Public Enlightenment) in the form of financial benefits and rewards. The dissertation further informs about the change of atmosphere in the Second Czechoslovak Republic that occurred with the arrival of the Nazis, how the until-then-active authors reacted, where did they search for inspiration for their productions and to what extent were their choices adjusted by censorship, if the writers were receiving support from official authorities and if they had to carry out “duties”. The dissertation provides an overview of institutions and people that were influencing the performance of cultural life in a fundamental way.

Primarily funds related to the Ministry of Public Enlightenment, Reich Protector's office, Public Enlightenment Service, Curatorium for Education of Youth and Emanuel Moravec were extracted from the archival materials. I also examined vetting of the people who held important posts during the occupation period with a fundamental influence on literature; records of the period, orders, addresses, notes as well as correspondence between authorities became beneficial resources.

The second, didactic, part of the dissertation is designed as a proposal of worksheets on text interpretation in lessons of literature. I think it will be beneficial for students if they familiarize themselves with the period of the Second Czechoslovak Republic and Protectorate through texts of the period, archival materials and literary texts that were arose during that time. Therefore I choose the dialogical method of didactical text interpretation.

Of course, it is not a dogmatic and definitive design. The materials can be gradually supplemented, altered or modified according to the actual needs of the educator and also based on the students' level of knowledge as well as according to the new materials that are still to be discovered. In this part I present the worksheets with extracts from artistic and non-artistic texts mapping the turning points of the Second Czechoslovak Republic and the Protectorate: signing the Munich Agreement, March occupation Czechoslovakia, arrival of Reinhard Heydrich and realization of his reforms, consequences of the solution of the so-called Jewish Question and the end of occupation.

I based the requirements on the Framework Educational Programme for grammar schools and secondary schools, issued by the Ministry of Education and Sports of the Czech Republic in 2007.

РЕЗЮМЕ

Данная диссертационная работа дает полный обзор на ситуацию в литературе периода Протектората Богемии и Моравии, а также предлагает решение изложения данной проблематики на уроках литературы.

Большая часть материалов, использованная для написания диссертационной работы, была найдена именно в Центральном государственном архиве в Праге, Национальном архиве в Праге и Архиве службы безопасности в Праге.

Работа разделена на две главные части: литературно-историческая и дидактическая, которым предшествует глава, касающаяся методики и философской позиции исследователя, на основе которых был проработан выбранный материал.

Также работа содержит периодизацию данного временного отрезка, которая бы могла помочь учителям и студентам лучше сориентироваться на временной оси. Цель каждой главы - предоставить полный обзор на деятельность чешских писателей в период ПБМ, на то, что коренным образом влияло на их творчество и жизнь, т.е. цензуру и её вмешательство, приказы и требования немецких органов, но и поддержку со стороны министерства народного просвещения в виде финансовой помощи и вознаграждений. Работа информирует о том, как с приходом нацистов переменялась атмосфера, господствующая в период второй республики Чехословакии, о реакции авторов, у которых была активная позиция до прихода нацистов, и как искали вдохновение для творчества и на сколько их выбор подвергался цензуре, получали ли писатели поддержку со стороны официальных органов, и, если должны были выполнять «обязанности» в данный период. Также работа предлагает взгляд учреждений и личностей, которые оказывали большое влияние на ход культурной жизни.

Из архивных материалов были взяты прежде всего данные, касающиеся Министерства народного просвещения, Органа рейхспротектора, Службы общественного просвещения и Кураториума воспитания молодежи, Эммануэля Моравца. Также были изучены люстрации личностей, которые выполняли во время оккупации важные функции с большим влиянием на литературу. Для меня полезными источниками были временные записи, приказы, публичные выступления, примечания и межучрежденческая корреспонденция.

Вторая часть диссертационной работы, дидактическая, задумана как пример рабочих листов для интерпретации текстов на уроках литературы. Предполагаю, что

для студентов это будет полезно, поскольку они познакомятся с периодом второй республики Чехословакии и протектората путем работы с текстами, архивными материалами и литературными текстами данной эпохи. Для этого выбираю диалогический метод дидактической интерпретации текста.

Конечно, это не догматическая и не окончательная форма, материал можно постепенно дополнять, менять и модифицировать, согласно актуальным потребностям педагога, а также, основываясь на уровне знаний студентов и на материале, который будет в последствии открыт в архивах. В этой части работы предлагаю рабочие листы с отрывками художественных и нехудожественных текстов, которые показывают переломные моменты второй республики Чехословакии и протектората: заключение мюнхенского сговора, мартовская оккупация Чехословакии, приезд Рейнхарда Гейдриха и реализации его реформ, последствия решений так называемого еврейского вопроса и конец оккупации.

Основываюсь требованиями общей программы образования для гимназий и средних школ, изданной Министерством образования и физической культуры ЧР в 2007 году.

SEZNAM LITERATURY

ARCHIVNÍ MATERIÁLY

Archiv bezpečnostních složek v Praze

Národní archiv v Praze

Státní ústřední archiv v Praze

PRIMÁRNÍ LITERATURA

DREJS, J. *Za Heydrichem stín*. 3. vydání. Praha: Naše vojsko, 1947.

ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. *Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení*. 1. vydání. Praha: Práh, 2002. ISBN 80-7252-058-X.

GROSSMAN, J., ed. *Deníky Jiřího Ortena*. Poesie – Myšlenky – Zápisky. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1958.

KOHOUT, P. *Hvězdná hodina vrahů*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0533-X.

KOVTUN, J. *Pražská ekloga*. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-018-7.

MARÈS, Antoine. Mnichov a Francie. In: *Mnichovská dohoda*. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. Praha: Karolinum, 2004, S. 68 – 79. ISBN 80-246-0923-1.

MORAVEC, E. *V úloze mouřenína*. (Československá tragedie r. 1938) Praha: Orbis, 1939.

WEIL, J. *Život s hvězdou*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1964.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BEDNAŘÍK, P. *Arizace české kinematografie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0619-4.

BRABEC, J. *Panství ideologie a moc literatury*. Studie, kritiky, portréty (1991 – 2008). 1. vydání. Praha: Akropolis, 2009. ISBN 978-80-87310-02-1.

ČERNÝ, V. *Paměti 1938 – 1945. (2. díl) Křik koruny české*. Náš kulturní odboj za války. 3. vydání. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-059-4.

ČERVINKA, M. *Česká kultura a okupace*. 1. vydání. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-180-0.

DOBEŠ, Jan. Stát a kultura za druhé republiky, protektorátu a v letech 1945 – 1948. In: *Kultura a totalita. Národ*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, S. 180 - 204. ISBN 978-80-7308-488-2.

- DOLEŽAL, J. *Česká kultura za protektorátu*. Školství, písemnictví, kinematografie. 1. vydání. Praha: Národní filmový archiv, 1996. ISBN 80-7004-085-8.
- DUFFACK, J. J.: *Dr. Joseph Goebbels*. Poznání a propaganda, komentovaný překlad vybraných projevů. 1. vydání. Praha: Naše vojsko, 2001. ISBN 80-206-0603-3.
- FORST, V., ed. *Lexikon české literatury*. 1, A – G. Osobnosti, díla, instituce. 1. vydání. Praha: Academia, 1985.
- FORST, V., ed. *Lexikon české literatury*. Osobnosti, díla, instituce. 2. díl, 1. svazek, H – J. 1. vydání. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0468-8.
- FORST, V., ed. *Lexikon české literatury*. Osobnosti, díla, instituce. 2. díl, 2. svazek, K – L. 1. vydání. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0469-6.
- GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda I*. Nárys filosofické hermeneutiky. 1. vydání. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6.
- GADAMER, H.-G. *Pravda a metoda II*. Dodatky. Rejstříky. 1. vydání. Praha: Triáda, 2011. ISBN 978-80-87256-44-2.
- GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938 – 1939*. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6.
- GRYGAR, M. *Trvání a proměny* (Dvanáct kapitol o umění a dějinách). 1. vydání. Praha: Torst, 2006. ISBN 80-7215-272-6.
- HROCH, J., KONEČNÁ, M., HLOUCH, L. *Proměny hermeneutického myšlení*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 978-80-7325-231-1.
- JANÁČEK, P. *Literární brak*. Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938 – 1951. 1. vydání. Brno: Host, 2004. ISBN 80-7294-129-1.
- JANOUSŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945 – 1989, I. 1945 – 1948*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1527-3.
- KLEMPERER, V. *Jazyk třetí říše. LTI*. Poznámky filologovy. 1. vydání. Jinočany: H&H, 2003. Edice Paměti. ISBN 80-7319-019-2.
- KLIMSZA, L. *Hermeneutická etika hodnot*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, 2013. ISBN 978-80-7464-404-7.
- KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939 – 1941. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0591-0.

- KUKÁNOVÁ, Zlatuše. Fenomén rozhlasového vysílání v předválečném Československu a za okupace. In: *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, S. 294 - 302. ISBN 80-246-0923-1.
- KUKLÍK, Jan. Mnichov. Česká kultura a společnost. In: *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, S. 201 – 213. ISBN 80-246-0923-1.
- KVAČEK, R., HEYDUK, M. *Československý rok 1938*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Polart, 2011. ISBN 978-80-87286-11-1.
- LEDERBUCHOVÁ, L.: *Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole*. 1. Určeno studujícím 3. a 4. roč. učitelství 2. st. ZŠ a 3. stupně. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1995. ISBN 80-7043-170-9.
- LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole*. Četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6.
- LÉVINAS, E. *Totalita a nekonečno*. (Esej o exterioritě). 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 1997. Edice Oikúmené. ISBN 80-86005-20-8.
- LIFTON R. J. *Nacističtí lékaři*. Medicínské zabíjení a psychologie genocidy. 1. vydání. Praha: BB/art, 2008. ISBN 978-80-7381-452-6.
- MARŠÁLEK, P. *Pod ochranou hákového kříže*. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-80-87284-20-9.
- MED, J. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6.
- OPELÍK, J., ed. *Lexikon české literatury*. 3. díl, 1. svazek, M – Ř. 1. vydání. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
- OPELÍK, J., ed. *Lexikon české literatury*. 3. díl, 2. svazek, M – Ř. 1. vydání. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
- PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 – 1945*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1980.
- POLÁČEK, Václav. Cenzura, řízení knižního trhu, zabavování a ničení knih 1938 – 1945. In: *Kniha a národ 1939 – 1945*. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947. 1. vydání. Praha: Paseka, 2004, S. 67 – 145. ISBN 80-7185-635-5.

PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech 1918 – 1945*. 1. vydání. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.

RATAJ, I. *O autoritativní národní stát*. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7.

SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozšířené vydání. Praha: Vysočany, 1998. ISBN 80-7021-253-5.

SOUSEDÍK, S. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. vydání. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-239-7.

TESAŘ, J. *Traktát o „záchraně národa“*. Texty z let 1967 – 1969 o začátku německé okupace. 1. vydání. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-67-4.

TUREČEK, Dalibor. K Vodičkovu modelu literární historie. In: *Sborník příspěvků z kolokvia pořádaného Ústavem pro českou literaturu AV ČR k třicátému výročí úmrtí badatele dne 29. ledna 2004*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2004, S. 9 - 17. ISBN 80-85778-44-0.

UHLÍŘ, J. B. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. 1. vydání. Praha: Ottovo nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7360-675-6.

VALOUCH, F. *Česká poezie v období Mnichova*. (Hora, Halas, Seifert, Holan). 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, Filosofická fakulta, 1970.

ZELENKOVÁ, Věra, 2009. *Kulturní rubrika protektorátních novin – Přítomnost*. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická.

ZELENKOVÁ, Věra. Úloha Veřejné osvětové služby a Kuratoria pro výchovu mládeže v období protektorátu Čechy a Morava. In: *SAPERE AUDE 2013. Pozitivní vzdělávání a psychologie*, vol. III. Hradec Králové: Magnamitas, 2013, S. 148 – 154. ISBN 978-80-905243-6-1.

Brázda, ročník III., č. 39, ze dne 25. září 1940.

Mladá fronta, ročník III., č. 106, ze dne 7. května 1947.

Rámcový vzdělávací program, 2007 [online]. Praha: Ministerstvo školství a tělovýchovy ČR. [cit. dne 29. května 2016]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>.

JMENNÝ REJSTŘÍK

Absolon, Karel, 40
Aim, V. B., 22
Aleš, Mikoláš, 23
Alighieri, Dante, 34
Aragon, Louis, 34
Arbes, Jakub, 55, 59, 64
Aristoteles, 34
Baar, Jindřich Šimon, 54, 40, 42
Baarová, Lída, 45
Balák, Karel, 39
Balcárek, Aleš, 40
Bareš, Arnošt, 82
Bártek, Rudolf, 88
Bartoň, Josef, 78
Bass, Eduard, 29, 31, 41
Baťa, Tomáš, ml., 49
Bauer, František, 50
Baxa, Bohumil, prof., 17
Bednář, Kamil, 17, 28, 30, 34, 61, 63
Beethoven, Ludwig van, 73
Beneš, Edvard, 20, 49, 77, 84, 86
Beneš, V., 22
Beran, Rudolf, 77
Bernatský, Ladislav, 61
Bernhard, Ludwig, 39
Bertsch, Walter, 66
Betti, Emilio, 7
Bezruč, Petr, 18, 41, 44
Biebl, Konstantin, 50, 63
Bismarck, Otto von, 48
Bitnar, Vilém, 56, 57, 58, 59, 62, 63
Blatný, Ivan, 30, 61, 63

Blažíček, Oldřich, 22
Bloy, Léon, 119
Böhme, Horst, 83, 86
Bochořák, Klement, 30
Bonn, Hanuš, 17, 30, 31, 34
Bor, Jan, 22
Borovský, Karel Havlíček, 23, 40, 41
Brabec, Jiří, 5, 7, 9
Branald, Adolf, 40
Brousil, Antonín Martin, 22
Burian, Emil František, 34, 44, 45
Bystřina, Otokar, 59, 64
Caballero, Gimmenez, 50
Carrey, Rex, 40
Casson, Herbert, 39
Cink, Jindra, 41, 43, 54, 56
Crha, Václav, 73
Čádová-Černá, Květa, 71
Čáp, František, 45
Čapek, J. B., 37
Čapek, Josef, 20, 24, 34, 44, 106
Čapek, Karel Matěj Chod, 59, 64
Čapek, Karel, 19, 20, 21, 23, 24, 31, 44, 54
Čapková, Božena, 59, 64
Čarek, Jan, 23, 24, 29, 44, 47, 49, 61, 63
Čečetka, František, 41, 55, 56, 65
Čech, Svatopluk, 39
Čelovský, Bořivoj, 6
Čep, Jan, 21, 23, 24, 25, 31, 34, 45, 61, 63
Čerchovský, Stanislav, 40
Černý, Jindřich, 54, 55
Černý, Václav, 7, 24, 30, 32, 44, 50, 53
Červinka, Jaroslav, 30
Čihařová-Odehnalová, Tula, 40

Čivrný, Lumír, 30
Daluge, Kurt, 66
Danco, Walter, 66
Daniel, Jiří, 30
David, J. J., 39
David, Klement, 41
Dědeček, Pavel, 22
Dejmek, Vladimír, 71
Deml, Jakub, 21, 23, 40, 41, 42, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65
Denzmann, Herbert, 66
Desnos, Robert, 34
Deyl, Václav, 60
Dokulil, Jan, 23
Doležal, Josef, 41
Doležal, Josef, 57
Dominik, Rudolf, 69, 72, 73, 85
Dostálová, Terezie, 59, 64
Drahoňovský, Josef, 59
Drachovský, Josef, 78
Drda, Jan, 50, 60, 61
Drgáč, Šimon, 75
Durych, Jaroslav, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 34, 42, 44, 47, 63, 96, 108, 123
Dvořáček, Karel, 46
Dyk, Viktor, 23, 41, 42, 43
Eliáš, Alois, generál, 17, 32, 38, 97, 113
Eliášová, Barbora Markéta, 56, 57, 59, 62, 63
Eliášová, Jaroslava, 97, 113
Elpl, Mirek, 18
Eluard, Paul, 34
Emmerová, Jolana, 86
Engelmüller, Karel, 62
Felber, Viktor, prof., 117
Fiala, Václav, 49
Fiker, Emanuel, 60

Fingal, Petr, 40
Fischer, 74
Fischl, Viktor, 31
Flos, František, 60
Fousek, Jan, 79
Frabša, František Salesius, 57, 58
Fraenkl, Pavel, 31
Frank, Karl Hermann, 47, 66, 77, 82, 86
Frick, Wilhelm, 66
Frič, Alberto Vojtěch, 41
Frič, Martin, 45
Fučík, Bedřich, 21, 22, 23, 25
Fučík, Julius, 26, 34
Fuchs, Walter, 66
Gadamer, Hans-Georg, 5, 7
Gebhart, Jan, 4
Gies, Robert, 66
Giessing, Heinz, 37
Glazarová, Jarmila, 60
Glázrová, Marie, 46
Glessgen, Hermann, 66
Goebbels, Joseph, 48, 49, 50, 83
Goethe, Johann Wolfgang, 60
Gottlieb, František, 31
Götz, František, 42
Gregory, Karl Alex von, 36, 47, 66, 80, 81, 82
Grothová, Helga, 39
Gruberová, Polyxena, 59, 64
Hadrbolec, ?, 25
Hácha, Emil, JUDr., 21, 25, 28, 33, 46, 49, 64, 72, 75, 76, 84, 86
Hájek, František, 50
Halas, František, 18, 19, 24, 29, 30, 31, 33, 35, 44, 96, 104
Hall, Bruce, 41
Hampl, Antonín, 77

Harrison, E. W., 41
Havelka, Jiří, 21, 37, 77
Havlíček, Jaroslav, 29, 31
Heiss, Friedrich, 66
Hellmuth-Braunner, Vladimír, 45
Hendrich, Josef. J., 44
Herben, Ivan, 41
Herben, Jan, 39
Hermann, Ignát, 54
Heydrich, Reinhard, 7, 17, 32, 35, 39, 46, 66, 83, 84, 86, 95, 97, 113, 116
Heyduk, Adolf, 23
Heyduk, Josef, 61
Heyduk, Miloš, 4
Hiršal, Josef, 30
Hitler, Adolf, 70, 72, 79
Hlávka, Miloš, 18, 60
Hlubínský, Silvus, 55
Hodža, Milan, 41
Hoffmeister, Adolf, 24, 31, 44
Hofman, František, 82
Holan, Vladimír, 19, 29, 30, 31, 33, 60, 61, 96, 106, 109, 123
Hoop, Augustin von, 18, 36, 37, 38, 53, 68, 80, 83
Hora, Jan, 18, 24, 25, 29, 30, 33, 44, 46, 47, 48, 59, 61
Horáček, Josef. A., 55
Hostovský, Egon, 31, 33
Hroch, Jaroslav, 5, 7
Hrubín, František, 23, 28, 34, 46, 59, 60, 61
Hrubý, Adolf, 75
Hudec, Jan, 56
Hudeček, Antonín, 45
Hurban, Jozef Miloslav, 39
Hüttlová, Jaromíra, 42, 44
Hýsek, Miloslav, 23, 32
Chalupa, Eduard, 74

Chalupecký, Jindřich, 17, 30
Chaucer, Geoffrey, 60
Jacobi, Walter, 82
Jahn, Methoděj, 56, 57
Jahoda, Josef, 57, 58, 59, 62, 63
Janáček, Leoš, 59
Javořická, Vlasta, 40
Jelínek, Harry, 83
Jeřábek, Čestmír, 45
Jeřábek, Viktor Kamil, 56, 57, 59, 62, 63
Jesenská, Milena, 17, 34
Jesenská, Růžena, 56, 57
Jesenský, Janko, 18
Ježek, V., 59
Jirásek, Alois, 20, 23, 43
Jirman, Roman, 57
Jirotko, Zdeněk, 62
John, Jaromír, 45
Jungmann, František, 19
Kafka, Bohumil, 59
Kainar, Josef, 30, 61, 63
Kalandra, Závěš, 34
Kalista, Zdeněk, 24
Kaplický, Václav, 60
Kapas, Jan, 31, 39, 40
Karásek, Jiří ze Lvovic, 40, 54, 56, 63
Karel IV., 35, 74
Kareš, Miloš, 63
Kastoš, ?, 81
Kavková-Innemannová, Zdena, 40
Kleist, Heinrich von, 60
Klemperer, Victor, 6, 7
Klíma, ?, 37
Kliment, Josef, 46, 72, 74, 78

Klimsza, Lucjan, 5, 7
Klostermann, Karel, 23
Knap, Josef, 22, 23, 24, 47, 49, 58, 60
Knoop, ?, 71
Kobliha, František, 22
Koháček, ?, 81
Kohout, Pavel, 97, 123
Kolář, Jiří, 33
Kolář, Jiří, 59
Kolářová, Ludmila, 61
Kolman-Cassius, Jaroslav, 19, 29, 30, 60, 61, 63, 64, 106
Komenský, Jan Amos, 76
Konečný, Richard, 85
Konrad, Karel, 34
Konstantin, Karel, 47
Kopecký, Václav, 18
Kopta, Josef, 24, 25, 44, 46
Korbelář, Otomar, 74
Korp, Karel, 78
Koseová-Dubrovská, Tereza, 59
Kostka, Vilém, 38, 39, 53, 54
Kovárna, František, 22
Kovtun, Jiří, 97, 121
Kozłowski, Leon, 50
Kožik, František, 18, 29, 34, 40, 43, 46, 50, 60, 79
Kožíšek, Antonín J., 18, 46, 49, 51
Kožmínová, Amalie, 63
Kramář, Karel, 20, 23
Kramoliš, Čeněk, 56, 57, 59, 63
Krásnohorská, Eliška, 42
Kratochvíl, Emil, 62
Kratochvíl, Jaroslav, 24
Kraus, František (Franz), 18, 80, 86, 88, 89
Kredba, Pavel, 56, 57, 59, 63

Kriebel, Zdeněk, 30
Krofta, Kamil, 39
Krofta, Václav, 40
Kropáč, František, 22, 23
Krška, Václav, 45
Kruiser, Jaroslav, 43
Krůtová, K., 71
Krychtálek, Vladimír, 77
Krýsa, Vendelín Josef, 54, 59, 61
Křelina, František, 23, 58, 60, 61
Křemen, Jaroslav, 77
Kuba, Ludvík, 56, 57, 59, 62, 63
Kubín, J. Š., 39, 60
Kuhn, Jan Ludvík, 40
Kuklík, Jan, 4
Kvaček, Robert, 4
Kvapil, Jaroslav, 21, 34, 43, 45
Květ, Jan, 45
Lacina, Václav, 19
Lada, Josef, 44, 57
Ladecká, Marie, 55, 56, 58, 62
Langer, František, 24, 55, 56
Lazecký, František, 22, 23
Lederbuchová, Ladislava, 6, 92
Lederer, Jakub, 30
Leitgeb, Adolf, 18, 50, 77, 80, 84, 85, 86
Lesář, František, 58
Lešehrad, Emanuel, 24, 40
Lévinas, Emmanuel, 5, 7
Liebenow, Carl, 66
Lischka, Rudolf, 50
Löbner, František, 81
Ludikar, Pavel, 47
Lukášová-Bojoslavová, Anna, 55, 56

Lützendorf, Felix, 50
Mácha, Karel Hynek, 17, 29
Machar, Josef Svatopluk, 23, 40, 43
Majerová, Marie, 18, 24, 44, 62
Malířová, Helena, 44
Mallarmé, Stephane, 34
Malý, Rudolf Ina, 18, 21, 22, 23
Mandaus, Luděk, 22
Mánes, Josef, 23
Marès Antoine, 100
Marešová, Eva, 40
Markup, František, 57, 58
Marschall, Hanns, 39
Martinů, Bohuslav, 59
Marvan, Jaroslav, 45
Mařánek, Jiří, 18, 29
Mařatka, Josef, 59
Masaryk, Tomáš Garrigue, 20, 39, 40, 41, 43, 85
Masaryková, Anna, 44
Massa, Enrico, 50
Mašínová, Leontina, 60
Matějček, Antonín, 45
Mathesius, Bohumil, 24, 25
Meandrov, Michail, 78
Med, Jaroslav, 4
Medek, Jaroslav, 22, 23, 24, 25, 59, 85
Melč, Ctibor, 82
Mendel, Johann, 43
Mertl, Jan, 34
Mertlík, Rudolf, 62
Mickiewicz, Adam, 34
Mihalíček, Karel, 88
Mikulášek, Oldřich, 30, 61, 63
Minařík, Stanislav, 56, 57, 58, 59, 62

Miškovský, Jozef, 56, 57
Mittenhuberová, Anuše, 62
Moravec, Emanuel, 5, 17, 18, 33, 34, 42, 45, 50, 53, 54, 60, 61, 67, 68, 69, 71, 72, 74, 75,
78, 79, 80, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 96, 107, 112
Moravec, Igor, 85, 86
Moravec, Jiří, 85, 86
Moravec, Pavel, 86
Morávek, Jan, 23
Mrštík, Vilém, 59, 64
Mrštíková, Božena, 59, 64
Mukařovský, Jan, 45
Myslbek, Josef, 23
Nachtman, František, 81
Nakonečný, Milan, 6
Nauman, Pavel, 37, 64
Nebeský, Jan, 55, 59, 60, 62, 63
Nedbal, Miloš, 73
Neff, Vladimír, 45, 61
Nechleba, Vratislav, 45
Nejedlý, Vilém, 78
Nejedlý, Zdeněk, 26, 43, 44
Němcová, Božena, 20, 29, 43, 64
Němec, Vilém, 56, 57
Neruda, Jan, 23, 29
Neumann, Stanislav Kostka, 18, 19, 29, 33, 39, 40, 41, 44, 59
Neurath, Konstantin von, 66
Nezbeda, Vít, 55, 56
Nezval, Gustav, 46
Nezval, Vítězslav, 18, 31, 33, 41, 44
Nohejl, Miloslav, 61
Novák, Arne, 23
Novák, Rudolf, 83
Novák, Viktor, 41
Novotný, J. O., 22

Novotný, Jiří, 87
Nový, Karel, 24, 40, 42, 62
Obrtel, František, 62
Olbracht, Ivan, 18, 24, 29, 43, 44
Opolský, Jan, 56, 57
Orten, Jiří, 17, 28, 30, 31, 97, 118
Pachmayer, Eduard, 55, 56
Pachmayer, Julius, 70
Palivec, Josef, 30, 31, 33
Pammrová, Anna, 54, 60
Parma, Eduard, 82
Pařízek, Ladislav, 61
Pasák, Tomáš, 5
Patočka, Jan, 9
Pečený, Karel, 47
Pelíšek, Jaroslav, 49
Pelnář, Josef, 87
Pergl, Gustav Evžen, 50, 51
Pernica, Bohumil, 57
Peroutka, Ferdinand, 24, 34
Petrbauer, ?, 81
Pilař, Jan, 29, 30
Pintera, František, 40
Plachý, Jiří, 46
Platon, 34
Pleva, Josef Věromír, 60
Podešva, František, 22
Pokorná, Julie, 56
Poláček, Karel, 17, 31
Polan, Bohumil, 39
Popelka, Stanislav, 55, 56, 57
Potužník, Mirko, 71
Pražák, Albert, 39, 45
Preissová, Gabriela, 53, 56, 57, 59, 60, 62, 63

Procházka, Arnošt, 39
Prokůpek, Václav, 58
Propertius, 34
Příbyl, Bohumír, 55, 58
Příhoda, Václav, 83
Pujmanová, Marie, 24, 34, 44
Purkyně, Karel, 23
Putna, Martin C., 4
Radoměřská, Maryna, 44
Rais, Antonín, 43
Rais, Karel Václav, 43
Rambousek, ?, 81
Rataj, Igor, 5
Reichert, Ladislav, 81
Rélínek, Karel, 47
Renč, Václav, 18, 21, 23, 29, 47, 49, 61
Rieger, František Ladislav, 56
Rohan, Josef, 59, 62, 63
Röhlich, Karel, 78
Rudolf, Pavel, 40
Rusínský, Milan, 58
Rutte, Miroslav, 24
Ryba, Vladimír, 77
Rychtrmoc, Robert, 77
Rypl, Celestýn, 46
Rys-Rozsévač, Jan, 87
Řezáč, Václav, 30, 60, 61
Říha, Bohumil, 34
Sahula, Jiří, 55
Scurla, Lothar, 66
Sedláček, Alfons, 50
Sedláčková, Anna, 54
Sedlák, J. V., 22, 23
Seifert, Jaroslav, 19, 31, 34, 44, 63, 78, 96, 102

Sekora, Ondřej, 60
Scheinost, Jan, 21, 51
Scheinpflug, Karel, 25, 62
Scheinpflugová, Olga, 44, 45, 63
Schmitz, Jakob, 39
Schmoranz, Zdeněk, 22, 36
Schöbl, Václav, 81
Schulz, Karel, 28, 29, 54, 58, 60
Schulzová, Anna, 54, 58
Simon, ?, 81
Simonides, Jaroslav, 48
Slabý, Emanuel, 84
Sládek, Josef Václav, 29, 34
Slavík, Bedřich, 18
Slepánek, Vincenc, 56
Smetana, Bedřich, 43, 75
Snížek, Jan, 74
Sokol, Jan, 5, 7
Souček, František, 71
Sousedík, Stanislav, 5, 7
Sova, Antonín, 23
Spilka, František, 22
Srbová, Olga, 18
Srnka, Jiří, 45
Staněk, Jan, 55, 56
Stašek, Bohumil, Msgr., 23, 29
Straka, Antonín, 37
Suk, Josef, 59
sv. Václav, 34, 43
Svatová, Tereza, 56
Světlá, Karolína, 20, 29, 42
Svoboda, František Xaver, 24, 56
Svoboda, Jan, 71
Svoboda, Jiří, 59

Svoboda, Osvald, 36
Svobodová, Tereza, 56
Šalda, František Xaver, 29
Šalda, Jaroslav, ml., 48
Šalda, Jaroslav, st., 48
Šaloun, Ladislav, 46
Šlejhar, Josef Karel, 56, 64
Šotola, Josef, 38
Šourek, Otakar, 22
Šrámek, Fráňa, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65
Štěpničková, Jiřina, 45
Štipl, Karel, 59
Štítný, Tomáš, 35
Štoll, Ladislav, 26
Švabinský, Max, 45
Talacko, Josef, 21
Talich, Václav, 47
Teige, Karel, 44
Tesař, Jan, 6
Tetauer, Frank, 18
Tetínková, Emma, 57
Teuner, František, 18, 50, 71, 72, 74, 75, 80, 87, 88
Teyrovský, Vladimír, 42
Theer, Otakar, 55
Thiele, Vladimír, 62
Thümer, ?, 50
Toman, Karel, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 65
Torn, Čeněk, 75
Träger, Josef, 47, 48, 49
Tučný, František, 58
Tuskány, Hugo, 69, 70
Týnecký, Josef Hais, 40, 43, 44
Tzara, Tristan, 34
Uhlíř, Jan B., 5

Úprka, Jan, 47
Urbánek, Zdeněk, 30
Vacková, Růžena, 22, 30
Václavek, Bedřich, 26, 34, 44
Vajtauer, Emanuel, 33
Valenta, František, 81
Vančura, Vladislav, 17, 24, 30, 34, 47
Vašica, Josef, 23
Vavrečka, Hugo, 21
Verksknocke, Ferdinand, 50
Verlaine, Paul, 34
Věrná, Božena, 58
Victorin, Josef, 71, 73
Vika, Karel, 57
Viková, Louisa, 59, 60
Vlasáková, Julie, 40
Vodička, Felix, 6
Vochoč, Martin. J., 18
Vojta, Jaroslav, 45
Voskovec, Jiří, 31, 33
Vrba, František, 60, 61
Vrchlický, Jaroslav, 23, 29, 34, 40, 43, 56, 74
Vypletl, Jaroslav, 61
Vyskočil, Albert, 23
Vyskočil, Q. M., 40, 41
Wattersonová, Zdenka, 62
Weil, Jiří, 33, 97, 117
Werich, Jan, 31, 33
Werner, Karel, 46, 50, 51, 79
Wierer, Rudolf, 72
Wolf, Martin Paul, 17, 18, 72, 80, 82, 83
Wolmar, Wolfgang, Wolfram von, 18, 36, 47, 66, 77, 80, 81, 82, 84
Zahradníček, Jan, 18, 21, 23, 24, 25, 28, 29, 61, 63, 79, 96, 111

PŘÍLOHY

K jednacímú číslu

O. 8141 / V/ 44.

V y s o k é

Ministerstvo lidové osvěty,

odbor písemnictví

Praha II., Voršilská ulice 1.

Potvrzuji tímto uctivě příjem obnosu K 6.000.==, slovy šest tisíc korun, který mně vysoké ministerstvo lidové osvěty poukázalo jako životní příspěvek za první pololetí 1944, a jenž mi byl poštovní spořitelnou vyplacen dne 10. července 1944.

Děkuji co nejuctivěji za dobrotivě mi poskytnou pomoc a jsem vysokému ministerstvu lidové osvěty v hluboké oddanosti podepsaný

Vilém Bitnar

čl e n
Královské České Společnosti
Nauk v Praze

A d r e s a :
Vilém Bitnar,
Praha Smíchov,
Holečkova 21.

Bitnar
29. 7. 44

NA, MLO, Autoren, A/3 Individuelle einschlägige Unterstützungen A – 2. S.
neoznačena.

P.T.

Zb 9427

Ministerstvo lidové osvěty,
odbor písemnictví

Praha II.,
Voršilská ul. 1.

Podepsaná Anna Schulzová žádá zdvořile o udělení podpory. Její manžel, K a r e l S c h u l z, redaktor Národní Politiky, narozený 6.V. 1899 v Městci Králové, příslušný do Prahy, národnosti české, původu arijského, je toho času v nemocničním ošetřování na klinice prof. Pelnáře. Jeho nemoc je velmi těžká /sepse srdeční chlopně, zároveň mozková embolie/, a léčení, neboť si vyžaduje nejvyšší péče, velmi nákladné /soustavná injekční léčba, několikeré transfuse krve atp./ Nemocný má tři nezaopatřené děti ve stáří 6 - 11 let.

Karel Schulz je už dvaadvacet let literárně činný. Podepsaná doufá, že tato okolnost zdůvodní oprávněnost její žádosti a očekává příznivé vyřízení.

S projevem díky a úcty

Anna Schulzová
Anna Schulzová

MINISTERIUM FÜR VOLKSAUFKLÄRUNG im Schritt und Tritt mit MINISTERSTVO LIDOVÉ OSVĚTY V Praze, plamenná 1. a 1.	
26. XI. 1942	
9427	

V Praze, 23.XI.1942.

NA, MLO, Autoren, A/3 Individuelle einschlägige Unterstützungen A – 2. S. neoznačena.

III/ 1. Prag, den 27. XI. 1942.

Vermerk für den Sektionsleiter.

S c h u l z Karl:

Prag VII., Jirečkova 12.
Geboren 1899, Königstadt, Arier, Röm.kat., Redakteur der
" Národní Politika", verheiratet, 3 Kinder 6-11 Jahre.

Katolischer Schriftsteller und Dichter, der zuerst unter dem Einfluss Demls, Březinas und Durychs stand. Politisch einwandfrei. Stammautor des Verlages " Vyšehrad ".

Biographie: - Sever-Jih-Západ-Východ. /1923/.
- Dáma u vodotrysku /1926/. Poesie.
- Píseň k Panně Marii /1936/.

- Peníz z noclehárny /1940/. Erzählungen.
- Princezna z kapradí /1940/. Märchen.
- Prsten královnin /1941/. Erzählungen .
- Kámen a bolest /1942/. Roman.

Der Autor hat kein Privatvermögen und ist in einer schweren finanziellen Situation. Er selbst ist derzeit todkrank, die Angaben in dem Gesuche beruhen völlig auf Wahrheit.

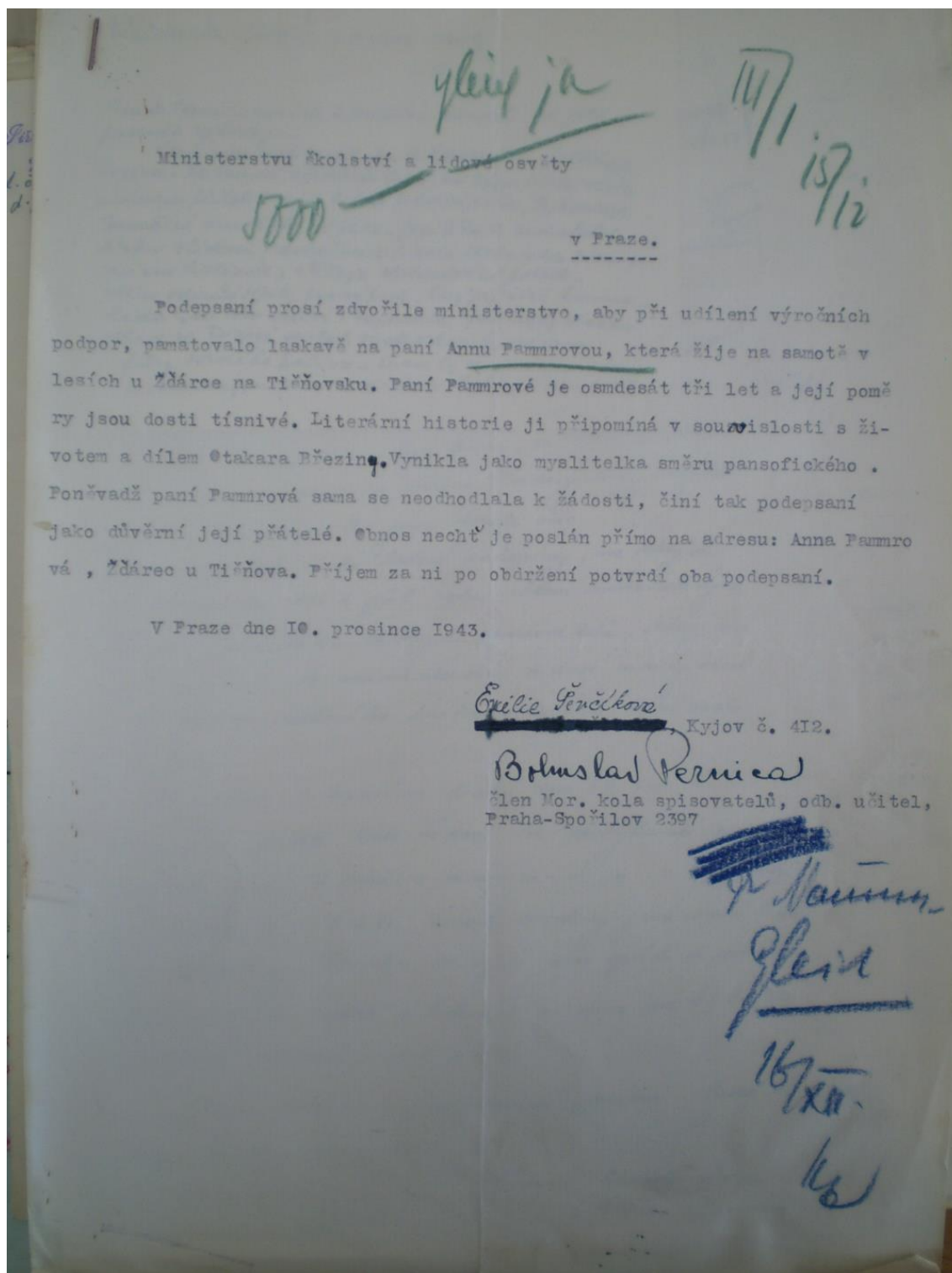
Der Autor hat bisher weder eine literarische Unterstützung, noch einen literarischen Preis bekommen.

Es handelt sich um einen Fall, der aus dem sozialen Standpunkt wirklich beachtenswert ist, und ich empfehle dringend die Zuteilung einer Unterstützung für seine Familie, in der 3 unversorgte Kinder sind.

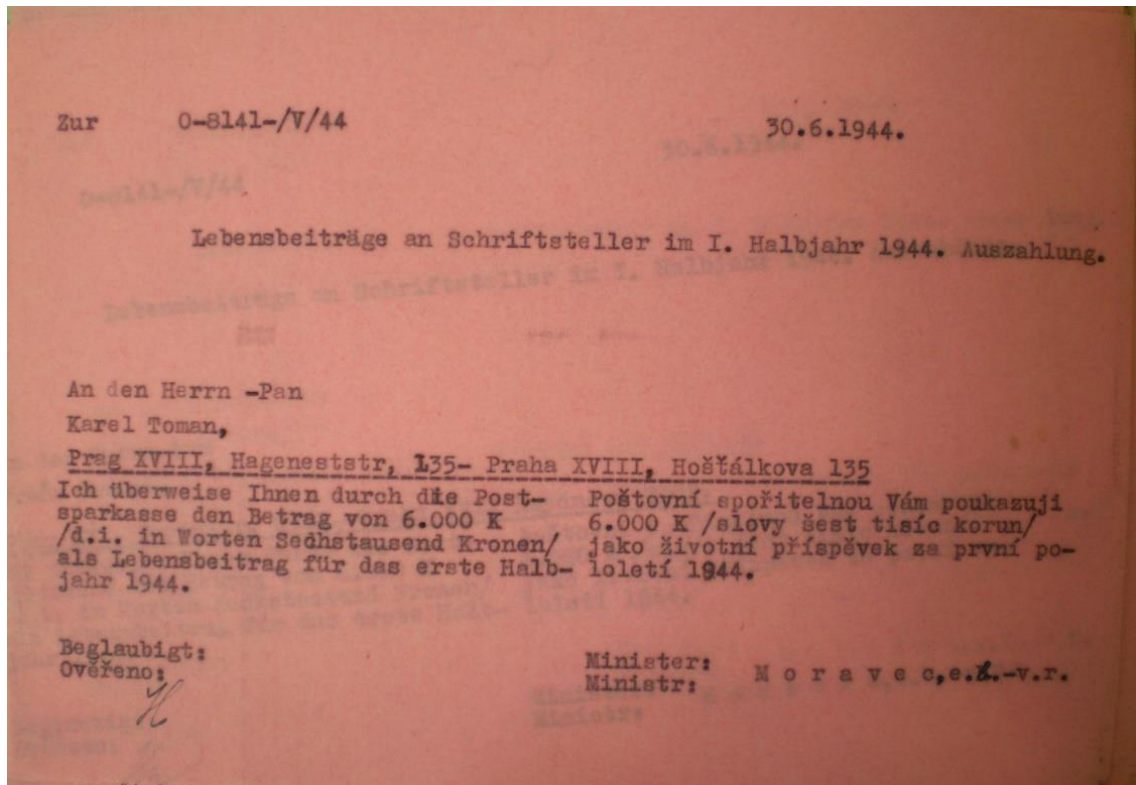
4000 - k *Koštyl*

NA, MLO, Autoren, A/3 Individuelle einschlägige Unterstützungen A – 2. S. neoznačena.

NA, MLO, Autoren, A/2 Lebensbeiträge 1943 - 1944. S. neoznačena.

NA, MLO, Autoren, A/2 Lebensbeiträge 1943 - 1944. S. neoznačena.

Zur O-8141-/V/44

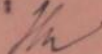
30.6.1944.

Lebensbeiträge an Schriftsteller im I. Halbjahr 1944. Auszahlung.

An den Herrn-Pan
Fráňa Šrámek,Prag XVI, Haydnstr. 2302.-Prahá XVI, Haydnova 2302.

Ich überweise Ihnen durch die Post-
sparkasse den Betrag von 6.000 K
/d.i. in Worten Sechstausend Kronen/
als Lebensbeitrag für das erste Halb-
jahr 1944.

Poštovní spořitelnou Vám poukazují
6.000 K /slovy šest tisíc korun/
jako životní příspěvek za první po-
loletí 1944.

Beglaubigt:
Overfeno:Minister: M o r a v e c, e. h. - v. r.
Ministr:

Zur O-8141/V/44

30.6.1944

Lebensbeiträge an Schriftsteller im I. Halbjahr 1944. Auszahlung.

An den Herrn- Pan
Jakub Deml,
T a s s a u - T a s o v .

Ich überweise Ihnen durch die Post-
sparkasse den Betrag von 6.000 K
/d.i. in Worten Sechstausend Kronen/
als Lebensbeitrag für das erste Halb-
jahr 1944.

Poštovní spořitelnou Vám poukazují
6.000 K /slovy šest tisíc korun/
jako životní příspěvek za první
pololetí 1944.

Beglaubigt:
Overfeno:Minister: M o r a v e c, e. h. - v. r.
Ministr:

NA, MLO, Autoren, A/2 Lebensbeiträge 1943 - 1944. S. neoznačena.

C. Lebensbeiträge für Schriftsteller.

Rate zum 1. Mai 1939.

Name:	Betrag:	Zahl des Schriftstückes:
1. Dr. Karel Živný, Prag, Praha	I. Kategorie 5.250 K	62.740/39
2. Vilém Němec, Dobschichowitz Dobřichovice	"	"
3. F.X. Svoboda, Mníšek Mnischek	II. Kategorie 3.750 K	"
4. Gabriela Preissová, Prag, Praha	"	"
5. Jakub Demel, Tasau, Tasov	"	"
6. Vilém Bitnar, Prag, Praha	III. Kategorie 2.550 K	"
7. Růžena Jesenská, Prag, Praha	"	"
8. Jan Opolský, Prag, Praha	"	"
9. Methoděj Jahn, Rosenau, Rožnov pod Radh.	"	"
10. Dr.h.c. Ludvík Kuba, Prag, Praha	"	"
11. V.K. Jeřábek, Brunn, Brno	IV. Kategorie 1.500 K	"
12. Jan Hudec, Prag, Praha	"	"
13. Josef Miškavský, Český Brod Böhmisch-Brod	"	"
14. Tereza Svatová, Vysoké Mýto Hohenmauth	"	"
15. Pavel Kredba, Prag, Prah	"	"
16. Čeněk Kramoliš, Brunn, Brno	"	"
Insgesamt:	43.500 K	

NA, MLO, Unterstützungen für Schriftsteller. S. 2.

G.Z. 19 43
Čís. III/1-236

Manualpostnummer
Položka manuálu

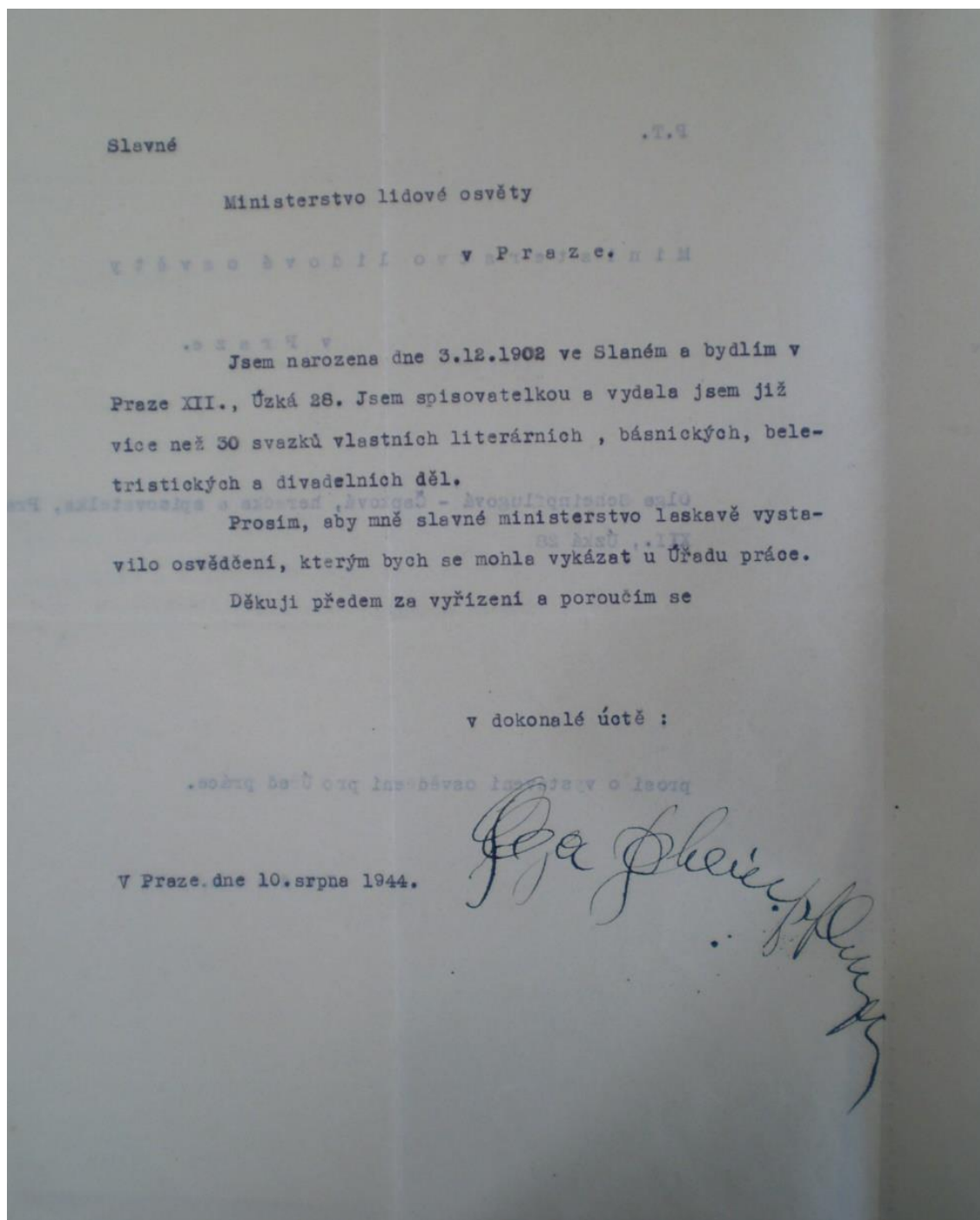
Sektion III Abt. 1
Odbor odd.

Zahlungsauftrag Platební rozkaz

Im Wege der Postsparkasse in Prag ist bar — durch Gutschrift auszuzahlen:
Poštovní spořitelnou v Praze buď hotově — dobropisem vyplaceno:

Postnummer Položka	Vor- und Zuname, Beschäftigung (bzw. Benennung des Vereines, der Korporation) Jmno, příjmení a zaměstnání (příp. název spolku, korporace)	Wohnort (Strasse, Platz usw.) Hausnummer u. letzte Post Ulice, náměstí atd. č. a poslední písmo	Scheckkontonummer für Gutschrift Číslo účtu pro dobropis	Rohbetrag Hrubá částka		Abzüge Srážky	Reinbetrag Ryzí částka	Angaben über Kreditverrechnung Označení úvěru									
				in barem hotově				durch Gutschrift dobropisem		Ord. oder ausserord. Hády či mimoř.	Kap.	Tit.	§	Post Pol.	Benennung der Rechn. Název rubriky		
				K	h			K	h							K	h
1	Vilém Bittnar	Prag XVI. Hole šák g. 21		10.500-			10.500-	ord	8	4							
2	Jakub Deal	Tassau		10.500-			10.500-	ord	8	4							
3	Josef Jahoda	Polanka a. Diečina		10.500-			10.500-	ord	8	4							
4	Stanislav Minařík	Lety		10.500-			10.500-	ord	8	4							
5	Fráňa Sránek	Prag XVI. Haydng. 2302		10.500-			10.500-	ord	8	4							
6	Karel Toman	Prag XVIII. Hageneststr 135		10.500-			10.500-	ord	8	4							
7	Jan Nebeský, pseud Jan z Wejkowicz	Satalitz bei Prag		10.500-			10.500-	ord	8	4							
8	Jaroslav Baerálek	Rostok bei Prag		10.500-			10.500-	ord	8	4							
9	B.M. Eliášová	Prag XIV. der Prager 15		7.500-			7.500-	ord	8	4							
10	V.K. Jelfáček	Brünn Dveřákstr. 3		7.500-			7.500-	ord	8	4							
11	dr h.š. Ludvík Kuba	Prag X. Brossnitzstr 4		7.500-			7.500-	ord	8	4							
				Fürtrag Sazka	06.500-			106.200									

NA, MLO, Autoren, A/2 Lebensbeiträge 1943 - 1944. S. neoznačena.

NA, MLO, Autoren A/7 Arbeitseinsatz/Bestätigungen A – Z. S. neoznačena.

EVIDENCE PODNIKU A DOZORU

Měs.	Den	Sál divadla :	Bio Ráj :	Bio Star :	Různé pod.
Břez.	10.	Koncert Říha	Kalný	Pícha	
"	11.	Divadlo Vališ	Jároš	Jíra	
"	12.	Divadlo Jíra	Švarc	Řehák	
"	13.	Divadlo Kalný	Říha	Kareš	

a.t.d.

Takovou evidencí jest získán přesný přehled o tom, kdy, kde a co se v místě pořádalo, jakož i kdo z činovníků na podniku prováděl kulturně-politický dozor. Přitom nutno zdůrazniti, že není přípustné, aby pověřený činovník v pádu zaneprázdnění poslal za sebe jinou osobu, která není funkcionářem VOS. O umělecké úrovni, jakož i o politické nezávadnosti každého podniku jest činovník provádějící "dozor" povinen podati hlášení okresnímu vedoucímu. A to hned druhý den po výkonu "dozoru".

Aby bylo dosaženo jednotnosti, uvádíme Vám vzor textové části průkazky k provádění dozoru :

----- o -----

Text jest upraviti na kartonový papír v rozměru korespondenčního lístku. Průkazka je proto osobní, aby se nemusela legitimace nebo stálá vstupenka mezi dozorčí službu konajícími činovníky stále střídati. Dozor se řídí dle předběžného plánu, zápisem do tabulky "Evidence podniků", která jest stále v kanceláři okresního vedoucího k nahlédnutí a jejíž rozvrh "dozorů musí být každým činovníkem podepsán a de-
držen.

----- o -----

POVĚŘENÍ.

platné do 31. prosince 1944.

Pan : J A N K R I Š T O F ,

bytem: Kladno, Bartošova ul 3.,

jest jako spolupracovník Veřejné osvětové služby pověřen, aby při všech kulturních, divadelních a zábavných a jiných podnicích, jakož i v biografech, prováděl kulturně politický dozor.

Pořadatel jest povinen mému zá-
stupci přiděliti úřední místo.

Kladno, 9. I. 1944.

Razítko

Okresní vedoucí
VOS

podpis

AMV, 44, 132/2 Divadelní hry. S. neoznačena.

Heute!
6.7.44

E x p e d i t i o n I.

Č.13592/44.
Věc : Sté výročí narozenin básníka
J.V.Sládka v r.1945.

Panu Jiřímu Zavřelovi, vedoucímu redaktoru měsíčníku VOS "Osvěta"
a vedoucímu uměl.podniků VOS "Umění všem" v P r a z e .

Společnost J.V.Sládka v Praze, v jejímž předsednictvu
jsem zastoupen, požádala mne o spolupráci veřejné osvětové služby při
letošních celonárodních oslavách stého výročí narozenin básníka J.V.
Sládka.

Vzhledem k významu tohoto výročí Vás vybízím, abyste
je vhodným způsobem připomněl v "Osvětě" a pamatoval na ně též při
stanovení programu literárních večerů v rámci akce "Umění všem".

O tom, co jste v tomto směru zařídil, podejte mi laskavě
do konce ledna t.r. písemnou zprávu.

E x p e d i t i o n II

Č.a věc j.shora.

P.T. Společnost J.V.Sládka,
k rukám předsedy p. dra Mil.Novotného, ředitele knihovny Zemského
musea, v Praze II, čp.1700.

- 6. I. 1945

Eingelangt:	
Abgeschrieben:	6.7.45
Verglichen:	
Abgeferigt:	
Anlagen (Gewicht):	
Ablage:	6. I. 1945

K Vašemu dopisu ze dne 14.m.m., č.j.372/44 sděluji
že jsem požádal vedoucího redaktora měsíčníku VOS "Osvěta", aby v tomto
časopise vhodným způsobem vzpomněl stého výročí narozenin J.V.Sládka a
aby jako vedoucí oddělení VOS "Umění všem" pamatoval na toto výročí
v rámci programů literárních večerů.

Pokud jde o Vámi požadované prohlášení r.1945 za rok
Sládkův, byla by kompetentní IV.sekce ministerstva lidové osvěty, vedená
p.sekčním šéfem drem Augustinem von Hoop.Vaši žádost v této věci, uveden
sekcí adresovanou, bych doporučil k příznivému vyřízení.

Poznamenávám ještě, že můj zástupce v předsednictvu
Společnosti J.V.Sládka se nejmenuje R.Banseth, nýbrž J.R.Banzet.

Přeji Vaší práci v naznačeném směru plný úspěch a
budu ji podporovati.

V Praze, dne 5. ledna 1945.
Pověřenec :

AMV, 44, 19/1 Funkcionáři a spolupracovníci VOS. S. neoznačena.

Třetí zleva Adolf Leitgeb, čtvrtý zleva ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec, v uniformě Martin Paul Wolf z Úřadu říšského protektora.

AMV, 44, 167 Fotografie a mapy. S. neoznačena.

Ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec v uniformě Kuratoria pro výchovu mládeže.

AMV, MLO, Kulturně-politický deník 12. – 30. V. 1942, S. neoznačena.

Fotografie pořízené při jednom ze zájezdů protektorátních novinářů a kulturních pracovníků.

AMV, 301 – 70 – 1. S. neoznačena.